ANUL II. No. 9-11 — 10 Sept. 1955-10 Ian. 1956

Carpaţii

Director: Aron Cotrus — REVISTA CULTURALA — Redactor: Traian Popescu

POEZIE SI POLITICA

OCTAVIAN GOGA

de Pamfil SEICARU

NCERC să desprind din ceaţa anilor şi să-mi fixez când am auzit pentru prima oară, rostindu-se numele lui Octavian Goga. Imi aduc aminte că era in iarna anului 1908, prin preajma Crăciunului.

Intr'o zi, directorul gimnaziului din Tecuci, profesorul de latină şi germană, Justin Brânduşanu, în loc să ne examineze, spre a vedea ce progrese am mai făcut in verbele neregulate ale limbii germane, ne-a vorbit de Unirea principatelor care, împlinindu-se cincizeci de ani dela proclamarea Unirii, trebuia să fie sărbătorită cu mult fast. Justin Brânduşanu era de prin părţile Sibiului; fire blândă şi profesor tare indulgent fată de nevoiaşele noastre progrese la germană şi latină. Când se încurca un elev la germană, il auzeai spunând: «der, die, das, n'ai răgaz», sau la latină: «hic, haec, hoc, suflă'n foc». Şi râdea prietenos.

In ziua aceia a uitat conjugările şi declinările şi ne-a vorbit de insemnătatea acestei uniri mai mici, căreia ii va urma unirea cea mare. A urmat o pauză, părea că-şi svârle gândurile ca o patrulă in necunoscutul viitorului, apoi, cu o induioşare in glas, ne-a spus că poate lui nu-i va fi dat să cunoască ziua cea mare, când de la Nistru până la Tisa, va fi o singură ţară românească. Ne-a privit îndelung ca şi când vroia să-şi verifice siguranţa lui interioară. «Dar voi veţi trăi ziua [illegible] de azi veţi fi soldaţii de mâine. Şi când veţi [illegible] in Sibiu, să vă aduceţi aminte de mine.» In clasă s'a făcut o tăcere grea, solemnă, ca şi când pe deasupra creştetelor noastre, simţeam cum trece respiraţia destinului. Brânduşanu işi ştergea ochelarii aburiţi de lacrimi.

I s'a părut potrivit ca pentru serbare să fie reprezentată scena monologului lui Wilhelm Tell de Schiller. Tradusese el monologul şi privindu-ne, a ales pe Theodor Adam, cel mai voinic din clasă, să interpreteze pe eroul lui Schiller. Apoi a deschis cartea de poezii a lui Octavian Goga. Ne-a vorbit cu un cald entusiasm de acest mare poet al Ardealului şi ne-a citit «Oltul» şi «Dela noi». Din cei treizeci de elevi ai clasei a IV-a a gimnaziului din Tecuci, nu auzisem nici unul de Octavian Goga. Cei care incepuseră să indrăgească literatura cunoşteau pe Coşbuc, citeau «Balade şi Idile», «Fire de tort», cunoşteau nuvelele lui Ion Slavici, dar nu ştiau măcar de existenţa acestui mare poet al Ardealului, pe care, ni-l revela Brânduşanu.

Mi-a revenit mie sarcina de a recita la serbare «Oltul». Am obţinut favoarea de a lua volumul cu mine. Am uitat de lecţii şi am citit întreg volumul cu nesaţiul pe care ţi-l stimulează o fermecătoare descoperire. Era un suflu nou, un ritm abrupt, un vocabular proaspăt, un lirism bărbătesc, care puneau stăpânire pe sensibilitatea mea de copil în preajma adolescenţei. Poezia lui Octavian Goga contrasta cu ceiace ne iniţiase poezia lui Eminescu, nu avea nici o inrudire cu poezia lui Coşbuc. Alături de versurile aspre, metalice, ale poeziilor lui Octavian Goga, ni se părea ştearsă ca expresie melancolia lui Al. Vlăhuţă, dulceagă gingăşia sentimentală a lui Traian Demetrescu (Tradem era foarte iubit în acea vreme) iar lirismul lui St. O. Iosif din «Patriarhale», doar un cântec duios şoptit de un prieten. In locul unei vagi nostalgii cu irizări romantice, o sugestie de energie, o chemare a vieţii, o închinăre pământului românesc pe care n'o mai inâlnisem decât in fulgerarea «Doinei» lui Eminescu.

In acel dialog tăcut intre un copil de 14 ani şi volumul de poezii al lui Octavian Goga, s'a săvârşit invazia unei sugestii în afectivitatea mea, spre a-mi revela imperativul legat de un singur cuvânt: Ardealul.

Ne familiariza Coşbuc cu atmosfera satelor de dincolo de Carpaţi şi Ion Slavici ne împrietenise cu «Scormon», cu «Budulea taichii» şi ne făcuse să înţelegem pe «Popa Tanda», dar Octavian Goga in poeziile lui adia ca o chemare ce trecea peste culmile Carpaţilor, conducându-ne paşii spre sorocul apropiat al istoriei neamului românesc.

Doi ani mai târziu mi-a fost dat să-l intâlnesc din nou pe Octavian Goga, dar nu pe poet, ci pe inspiratul gazetar de la «Tribuna» din Arad. La un doctor de plasă de pe valea Slănicului din Buzău, intr'o vacanţă, am dat de ziarul «Tribuna». Prezenţa acestui ziar in casa unui medic din vechiul regat se explică. Doctorul Savu era din Ardeal iar soţia lui copilărise cu Ilarie Chendi.

Urmează pagina 3.

Desen de E. Drăguţescu

Steaua sus răsare
Ca o taină mare
Pe Moscali să-i prăpădească
Neamul să ni-l mântuiască.

Şi ca'n zi de sărbătoare
Să întindem hora mare,
Hora mare haiducească
Peste Ţara românească.
La anul şi la mulţi ani!

CANTA MAICA DOMNULUI

Ca pe bolta raiului,
cerul Betleemului
i-a aprins la căpătui,
stea ca steaua nimănui.

Şi de-atunci, fiinţa Lui
e temei pământului,
alb izvor cuvântului,
cumpănă văzduhului,
vâlvătae, duhului;
împărat al soarelui
şi stăpân al harului...

La ieslele domnului,
pe leagănul somnului,
cu-ochi căprui
pe chipul Lui,
cântă-un dulce liuiliuiliui,
liuiliuilini, cum altul nu-i
pe pânza pământului;
cântă Maica pruncului,
cântă Maica Domnului...
Liuiliuilini şi liuiliuilini,
pentru fiul cerului!...

Fie 'n veci mărirea Lui,
pe faţa pământului,
şi'n cerul cuvântului;
în vuetul mărilor,
şi'n cartea schimbărilor;
în roadele humelor
şi'n sbuciumul mumelor
subt biciul urgiilor
în ţara robiilor!

Şi in sufletul oricui,
aibă tron din tronul Lui,
azi şi'n veacul veacului,
mărirea măririlor,
Maria Mariilor!...

Aron COTRUŞ

Scrisoare Secretariatului General al O. N. U.

Domnule Secretar General,

Votul aproape unanim pe baza căruia Republica Populară «Română» a fost admisă în Organizaţia Naţiunilor Unite constitue o flagrantă violare a principiilor cari stau la temelia acelui organism, care a condamnat, la 15 Decembrie 1955 naţiunea română a trăi sub cea mai sălbatică opresiune, şi teroare din câte a cunoscut istoria Europei până în zilele noastre.

Pactizarea cu călăii neamului românesc şi-ai ţărilor de dincolo de cortina de fier, vândute la Yalta, va plana ca o faptă de ruşine asupra Organizaţiei Naţiunilor Unite şi va spori ura celor vânduţi, împotriva Occidentului, întrucât mirajul coexistenţei nu poate justifica măsuri atât de nesocotite şi de monstruoase de care va beneficia din plin numai Rusia bolsevică şi expansiunea tot mai viguroasă a comunismului internaţional.

Noi, cei grupaţi în jurul Editurii şi Revistei româneşti «Carpaţii», din Madrid, protestăm cu toată energia şi indignarea împotriva pripitei şi nechibzuitei hotărîri dela 15 Decembrie 1955 şi cerem ca reprezentanţi autentici ai Românilor destăraţi să fie acceptaţi ca observatori în sânul acestui for internaţional, pentruca interesele superioare ale neamului nostru să nu fie mereu călcate în picioare de purtătorii de cuvânt ai Moscovei şi de netrebnicele lor unelte din Republica Populară «Română», recrutate, în majoritatea lor, din aduşii de vânturi.

Ca Români, dorim din tot sufletul ca neamul nostru să colaboreze frăţeşte cu celelalte neamuri ale lumii, dar nu este drept ca o asemenea colaborare să fie lăsată pe mâna unor trădători de neam, cari nu reprezintă decât interesele făţişe sau ascunse ale Rusiei bolşevice.

De pe toate drumurile pământului, pe unde ne-a aruncat cutropirea roşă a ţării noastre, cerem dreptate pentru neamul românesc şi numai moartea ne va putea opri în gât strigătul acesta în care am strâns toată indignarea noastră, şi pe care suntem gata să-l pecetluim cu sânge.

Dacă cei dela conducerea lumii nu au urechi decât pentru cântecele de sirenă ale Rusiei roşii, s'ar putea ca blestemul naţiunilor subjugate şi minţite să cadă greu asupra Organizaţiei Naţiunilor Unite, care şi-a trădat pe toată linia idealurile atât de trâmbiţate, sub semnul cărora a luat fiinţă în San Francisco.

La 15 Decembrie 1955, O. N. U.-ul a semănat vânt în ţările din Europa centrală şi orientală. Va fi ea în stare într'o zi să potolească uraganele de indignare, şi de ură ale acelor naţiuni batjocorite şi vândute?!

Primiţi, vă rog, etc...

ARON COTRUŞ
Directorul Revistei «Carpaţii».

TRAIAN POPESCU
Directorul Editurii «Carpaţii»

Publicăm mai sus textul protestului pe care l-am trimis Secretarului General al O. N. U.-lui, rugând pe cititorii şi compatrioţii noştri, cari împărtăşesc amărăciunea şi indignarea noastră să trimită, direct, Organizaţiei de care este vorba, scrisori de raliere la protestul nostru. Este una din puţinele arme care ne mai rămâne, deocamdată. Cu cât vom fi mai mulţi şi mai dârji, cu atât vom spori posibilităţile de izbândă ale luptei noastre pentru desrobirea României.

Să nu uităm nici o clipă că un neam, ca al nostru, înfrânt vremelnic pe câmpurile de luptă în apărarea eroică a pământului lui strămoşesc, dovedeşte prin acest fapt că este vrednic să trăiască liber şi că va trăi, împotriva tuturor uneltirilor străine, cari se grăbesc să-i sape mormântul.

DESTIN

de ARON COTRUŞ

Pas de plumb
năsdrăvan,
de Columb
făr'de-ocean,

Unde-s eu,
nave nu-s;
drumul, greu,
creşte'n sus...

Sue strâmb
către cer,
dâmb de dâmb,
drum stingher...

Şi pe el
ca de-oţel,
hâd haiduc
dus mă duc...

Calc dârz şi-mi
fac de cap : —
spr'nălţimi
piatra crap...

Şi'n silhui
pas de dor,
parcă sui,
parcă sbor...

După-un semn
de-undeva,
îmi însemn
trecerea...

Cresc mereu,
fără frâu : —
Curcubeu
greu, mi-e brâu.

Fulger lung
mi-e toiag,
pân's'ajung
ceru'n prag...

Vânt crescut :
dulce corn,
spre trecut
când mă'ntorn...

Spre-anii şchiopi
ori frumoşi,
printre gropi
de strămoşi,

Prins de-alean,
cu-ochi semeţi
de cioban
peste ceţi...

Mi-arunc : pod
inima,
şoim în glod
spre-altceva...

Paşi : păuni
fără cuib,
în furtuni
sburd, mă'mbuib...

Iuţi fiori
mă pătrund,
din vultori
fără fund...

Negri zimţi
pieptu-mi rup...
Îi mai simţi
trudnic trup?!...

Mă înghimp,
mă frământ,
între timp
şi pământ

Şi m'adun,
bun şi rău :
greu gorun
peste hău...

Cu pas rar,
cu-ochi nebuni
de ciurdar
prin furtuni,

Volburi las :
ca pe-un fulg
de sub pas,
stânca-mi smulg...

Şi'n hoţesc
brusc puhoi,
mă izbesc
înnapoi...

Când mă'nfrunt
şi mă prad, :
prin ce sunt
sui şi cad...

A,nu ai
paşi-haiduci,
smuls din rai
foc s'aduci?!...

Cu-ale lui
Zări şi limbi,
în sfinţi sui
să ne schimbi...

Mă frământ,
Mă răscol,
biet cuvânt :
fulger gol...

Năsdrăvan
mers surd, sau
de-uragan,
cum să-ţi dau?!...

Să te-aud
cum răsuni,
lung, zălud,
prin furtuni...

Dor flămând,
nesupus,
pentru gând
temniţi nu-s!

Rob îl vreai?
creşte : pisc,
peste plai,
peste risc...

Vârf-cu-dor,
zid ceresc,
cresc şi mor,
mor şi cresc...

Cât am stat,
cât am mers :
împărat
după-un vers!...

Pustnic Iov,—
orb zaraf
de ustov
şi de praf...

Pe-armăsar
năsdrăvan,
vrui să sar
peste-ocean,

Vrui să salt
Peste hău,
pe celalt
târm al tău

Cum doar poţi,
dus de vis,
pe cai hoţi,
cai de-abis...

Unde nu-i
jos şi sus,
nici zori sui,
nici apus...

Peste pat,
peste blid,
înstelat
văz deschid,

Mut, pe-aici
strâng ce nu-i,
nu vreau nici
loc de-un cui...

Aspru neam,
ca pe-o stea
datu-ţi-am
inima...

Ca pe-un dar
de strigoi,
mi-o dai iar
înnapoi?!

Mut mă prăd
—crâncen bard—, :
prin prăpăd
cresc şi ard...

Rege-Duh,
te ascult :
prin văzduh,
sfânt tumult...

An de an,
tu m'aduni :
Caraiman
de furtuni...

Cu puteri
cât un neam,
cresc din ieri,
mă destram...

Lung, m'alung,
pe-ani adânci :
fulger ciung
printre stânci...

Şi desfund
Dunărea
fără fund :
inima...

Fremătând
lanţuri rup,
de pe gând,
de pe trup...

Scutur uşi,
porţi deschid;...
svârl cătuşi,
trec prin zid...

Doar auz,
iute, gol,
calc urzuz
prin pârjol...

Văz : paing
alungat,
pot s'ating
ce-am visat?!...

Voi, urechi :
scoici cereşti,—
din vremi vechi,—
ce poveşti!...

Slobodu-i,
la noroc,
coif să-mi pui,
coif de foc?!...

Să-l deochi,
să-l destram,
timpu'n ochi
rob să-l am!...

Prin ani mulţi
de norod
simt, desculţi,
paşi de glod...

Bouri trec :
munţi în mers,
pe drum sec
de-univers...

Zorii'ntâi
ţi-i străvăd,
sub călcâi
de prăpăd,

Zorii-ţi, ah,
buni şi răi,
neam valah,
zorii tăi!...

Simt ca'n somn
pasul tău :
rob şi domn
peste hău...

Il aud
peste gând :
roşu, ud,
glod bătând...

Drept, durut,
greu şi greu,
cum a vrut
Dumnezeu...

Aici, jos,
eu nu-s eu,
viforos
mers al meu!...

In stânci ar,
fără spor,—
gol plugar,
de-arşiţi mor...

De arsuri
aş seca
pănă'n guri
Dunărea...

M'opăcesc,
lung să ţip :
munţi să cresc
din nisip...

Cât oiu vrea,
pe drum lung,
negura
s'o alung...

Haiducesc
corn rebel,
neam să-mi cresc,
ca de-oţel!...

Lupi turbaţi
vin, m'ajung...
verzi Carpaţi,
drumu-i lung!...

Ani-tâlhari
trupu-mi rump :
paşii mari
preţ au scump...

Cum să ţii
în cătuşi :
veşnicii
şi cenuşi?!...

Sânge; slut,
sânge rău,
parcă mut
un Ceahlău...

Glasul greu,
ochii uzi...
neam al meu,
mă auzi?!...

In ce veac
şi ierbi vii,
să-i cat leac
inimii?!...

Şi'n ce drag
vârf silhui :
sarcofag
gândului?!...

Treaz rămân,
să te văd :
surd te strig,
pe prăpăd...

Să sărut
ca pe-o stea,
neam durut
urma-ţi grea...

Trupu-mi mânc,
ard de frig : —
din adânc
sur te strig,

Anii şterşi
să'nmănunchi,
foc să-ţi verşi
în genunchi...

Dârz, să poţi
să te'nalţi
peste toţi
ceialalţi...

Şi aidi,
năsdrăvan,
într'o zi
ca'ntr'un an...

Şi'n alean
şi spor dac,
într'un an
ca'ntr'un veac...

Peste tot
s'ai căi vii,
să te pot
preamări.

Intr'un vers
de-uragan,— :
rai în mers,
Canaan!...

Neam hulit,—
cu-aspru-mi jind,
am trăit
să te-aprind...

Jos, aici,
gând olog,
pe pitici
ce să-i rog?!

Să mă mint?
să le smulg :
blid de-argint?!...
pat de fulg?!

Adăpost
lângă hău,—
când ai fost
tu, al tău?!

Pumnii-mi reci
taine n'au : —
dau pe veci
tot ce dau!

Pe drum larg :
chiot lung...
temniţi sparg,
pe-unde-ajung....

Foc şi scrum
cad pe cap!...
Să-mi rup drum
şi să scap?!...

M'am născut
să merg drept,
să-i ţin, mut,
sorţii piept!...

Dârz, voinic
cât un iad,
mă ridic
şi iar cad...

Şi mă scol
ca de-un junghiu,
cu pârjol
în rărunchi...

Crâncen Crai,
duh drăcesc, :
unde dai
cremeni cresc!...

Poţi cu fier
fereca,
pân'la cer
temniţa?!...

Să ne duci,
să ne'ngropi,
fără cruci,
fără popi?!...

Gâzii-ţi cruzi
te-or scăpa,
să n'auzi
volbura?!...

Printre zimţi
şi drugi sui
să nu simţi
clonţu-i...

De huiac
neam voinic,
veac de veac
mucenic?!

Prinde-vânt,
fără cap,—
în mormânt
o să'ncap?!

Sânger, sburd,
prin nimic :
timpul surd
să-l despic...

Ne'mpăcat
veac olog,—
ce-am visat
las zălog!...

Pas schilod,
pas de jar,
te mai rod
în zadar?!...

Poţi să'nfrunţi
sori fierbinţi,
munţi cărunţi,
nefiinţi?!...

Să-i descui
spre-altceva
visului
temniţa,

Să duc ce-am
prin potop,
dârz din neam
mă desgrop...

Cu gând greu,
mă mângâiu,
să cad eu
cel dintâiu!...

Bucureşti, 1938.

Ziarul «Tribuna» le menţinea legătura cu lumea din mijlocul căreia plecaseră. Cu religiozitate, doctorul Sava păstra colecţiile ziarului «Tribuna» de când apăruse în 1909; n'am îndrăznit să-l întreb ce avea de gând să facă mai târziu cu acele teancuri de ziare, împăturite cu grijă şi legate cu panglică tricoloră. Mă pasiona lectura Tribunei, unde descopeream admirabilele foiletoane pe care le publica Ilarie Chendi, sub forma de scrisori din Bucureşti.

Anii, lectura, au lărgit orizontul meu literar şi valorile au fost radical revizuite; în fond nu facem toată viaţa decât să ne revizuim tabla de valori. Octavian Goga a continuat să rămână neschimbat în sensibilitatea mea, legat de magia pe care o exercitase asupra generaţiei mele, cuvântul unic: Ardealul. Era modelatorul liric al gândirii noastre politice, cel care da impulsia irezistibilă năzuinţii de a trece Carpaţii de a şterge hotarul care, în conştiinţa noastră, de multă vreme nu mai exista.

Incercând să evoc pe Octavian Goga, mi se pare că adolescenţa mea îmi şopteşte frânturi de strofe, cadenţele uitate ale versurilor ce m'au încântat odinioară şi retrăiesc cu o intensitate înduioşătoare toate momentele în care m'am simţit predominat de poezia lui. Asupra unei întregi epoci din viaţa generaţiei mele, dela 1900 la 1918, se proiectează figura poetului întregirii naţionale. Care dintre cei plecaţi în August 1916, care dintre ofiţerii ce au luat cu asalt hotarele unei vitregii milenare ale istoriei, nu purtau în impetuozitatea avântului ecouri din chemarea poeziei lui Octavian Goga? Nu au văzut oare Ardealul prin prizma liricei lui? Aşa de puternică, aşa de unică a fost această sugestie, încât şi astăzi peisajul ardelenesc, pulsaţia acestui spaţiu românesc, scandează ecouri, poartă coloratura poeziei lui Octavian Goga.

«In orice colţ din Ardeal nu căutăm decât să regăsim emoţiile pe care poezia lui ni le-a înfipt pentru totdeauna în sensibilitate, ni le-a turnat în emotivitatea noastră românească. Când adversităţile vor amuţi, când pasiunile vrăjmaşe pe care le-a răscolit această individualitate excepţională se vor răci ca şi pământul care îl acoperă, atunci va apărea în justele lui proporţii rolul activ pe care l-a avut Octavian Goga în modelarea sufletului românesc, în tresăririle de viaţă nouă ale acestui suflet.» Scriam aceste rânduri în Mai 1938, la moartea lui Octavian Goga. După trecerea atâtor ani, se poate face un portret obiectiv?

A fost un răsfăţat al ursitoarelor, viaţa i-a surâs mereu şi drumurile spre culmi i-au fost netezite şi scurtate. Meşteşugul scrisului este tare avar în răsplătirea muncii; chiar o onorabilă notorietate se obţine cu greu. Câţi nu îmbătrânesc fără să fi putut ieşi din mulţimea anonimă a celor care năzuiesc spre culmile gloriei având doar o speranţă consolatoare, cum scanda într'un sonet, Baudelaire:

«C'est que la Mort, planant comme un soleil nouveau
Fera s'épanouir les fleurs de leur cerveau!»

Unora le este dată, ca o amară ironie, o glorie postumă, punând într'o lumină somptuoasă, tot ce-au creat într'o totală indiferenţă a contimporanilor.

La 25 de ani Octavian Goga era celebru iar la 26, Titu Maiorescu, printr'un raport către Academia română, obţinea decernarea marelui premiu Herescu-Năsturel, care se decerna odată la zece ani. Predecesorul lui Goga fusese Gheorghe Coşbuc.

Ne este greu să realizăm în conştiinţa noastră covârşitorul prestigiu pe care-l avea Titu Maiorescu acum o jumătate de secol: cuvântul lui era hotărâtor, aprecierile lui literare fără apel. Cu atât mai mult a impresionat raportul lui Maiorescu, cu cât era cunoscută atitudinea lui critică, aşa de ostilă poeziei cu tendinţi. [illegible] naţionaliste nu se transpune în formele pure ale artei. Cu toate pasiunile politice-credea Maiorescu-şi naţionalismul coboară emoţia lirică la o simplă retorică rimată. Ori Titu Maiorescu, impunând premierea volumului de poezii al lui Octavian Goga, dădea cu atât mai covârşitor o impresionantă consacrare estetică unei poezii de inspiraţie şi tendinţe naţionaliste. Cântăreţul pătimirii noastre, devenea crainicul unei vremi ce va să vie.

Consacrat poet al naţiunii, tânăr, Octavian Goga începea viaţa aşa cum ursitele doreau s'o dăruească: într'o lumină de apoteoză.

Căsătorit cu fiica lui Partenie Cosma, directorul de mare prestigiu al Băncii Albina, conducătorul de fapt a luptei anonime a Românilor din Transilvania, poetul se putea consacra integral artei. Dar demonul politicii a fost mult mai puternic. Lângă călimara poetului, pe masa lui de lucru, a stat irezistibil de ispititoare, călimara gazetarului. In 1909, Octavian Goga împreună cu Sever Bocu, scoate «Tribuna». De fapt ziarul reapărea, deoarece îşi încetase apariţia în 1903. Era un ziar care fremăta de tinereţe, scris cu o aleasă îngrijire artistică, contrastând nu numai cu presa de factură şi, mai ales, spirit provincial al restului presei ardeleneşti, dar chiar cu presa din Bucureşti. In afară de Octavian Goga, redacţia avea pe Ioan Şchiopul, pe Ghiţă Stoica (un gazetar ardelean de un real şi viguros talent) şi pe Iosif Montani. De la Bucureşti venea colaborarea preţioasă a lui Ilarie Chendi care trimitea zilnic articole, foiletoane, cu o uimitoare hărnicie. Deşi mai bătrân, Ilarie Chendi sufleteşte vibra la unison cu generaţia tânără. Fără îndoială, Chendi a fost cel mai sprinten condei ardelenesc, unind un ascuţit simţ de observaţie, cu o frumoasă ideaţie. Mânuia cu îndemânare de spadasin ironia, punând în lumină ridicolul, pretenţiile unei nulităţi. Se impusese ca critic literar, avusese polemici din care ieşise crescut ca prestigiu şi în colaborarea la Tribuna aducea toate însuşirile lui de mânuitor sigur al ideilor. Bogata lui cultură literară şi istorică, fraza lui nervoasă, colorată, sclipirea spiritului, acel natural al stilului, dădeau o îmbietoare comunicativitate articolelor lui. Nicăiri nu s'a realizat cu atâta plenitudine Ilarie Chendi, ca în acei ani de colaborare la Tribuna.

Renumele poetului a acoperit, pe nedrept, talentul de gazetar al lui Octavian Goga. După trecere de o jumătate de secol de la premierea volumului de poezii, putem emite o judecată valabilă: ca prozator este superior poetului. Articolele erau lucrate cu o severă grijă de a utiliza cuvântul cel mai potrivit, nu numai pentru a nuanţa desfăşurarea armonioasă a unei idei, ci şi din necesitatea de a încadra cuvântul în ritmul frazei chemate să redea pulsaţiile sentimentelor pe care le deşteaptă o idee în mers. Tema unui articol îl chinuia multă vreme înainte de a încerca s'o realizeze. Cumpănea îndelung fiecare frază după ce izbutise să găsească ritmul, tonalitatea melodică a ideiei; Octavian Goga, am putea spune, îşi broda cu fire de mătasă, de argint şi de aur, articolele. Cu mai puţină spontaneitate şi mai multă grijă ca în realizarea literară, Octavian Goga ştia să dea articolelor lui o comunicativitate emotivă, pentru fiecare articol ştia să realizeze câmpul magnetic al sentimentelor care tălăzuiesc în subconştientul cititorilor. In fond aici stă toată taina meşteşugului gazetăresc: să ştie crea câmpul magnetic.

Nu vom înţelege conflictul ce s'a ivit între «Românul», care apărea tot la Arad-ziarul oficial al partidului naţional-şi Tribuna-care oglindea tendinţele tineretului din partid, tendinţe al căror prestigios exponent şi animator era Octavian Goga-, dacă vom ignora temperamentele opuse ale lui Goga şi Iuliu Maniu. Două temperamente deosebite, două sensibilităţi antagoniste, două formaţii intelectuale opuse. Iuliu Maniu era stăpânit, concentrat, rece, bănuitor, calculat în toate manifestările; Octavian Goga era comunicativ, de o generoasă expansivitate, spontan în prieteniile

OCTAVIAN GOGA

şi de o mare capacitate de afecţiune, fără nici un calcul în relaţii care nu conturau interese ce delimitau doar forme de afectivitate. Iuliu Maniu nu avea nici sensibilitate şi nici preţuire pentru literatură; această opacitate, această incapacitate de a stabili o comunicativitate cu literatura şi arta, s'ar putea explica printr'o înclinare puritană a spiritului său sau printr'o uscăciune sufletească.

Octavian Goga avea cultul literaturii, iubea arta sub toate manifestările ei. Il pasiona politica, s'a lăsat acaparat de politică dintr'o înclinare sportivă, împins de combativitatea temperamentului, dar a refuzat ipotecile electorale, cu nici un preţ nu a consimţit să fie un salahor electoral. Adesea am făcut o apropiere între Goga şi Maurice Barrès; şi marele scriitor francez nu simpatiza vulgaritatea electorală, totuşi, pentru a-şi asigura alegerea de deputat cultiva după toate regulile electorale, o circumscripţie în Paris; halele. Octavian Goga a refuzat orice corvoadă inerentă technicii electorale. Cu excepţionalul lui talent de orator, cu acea caldă simpatie pe care o radia, Goga putea să fie un invincibil răscolitor de mase, dacă nu ar fi avut o organică ostilitate faţă de bucătăria electorală. In fond, Octavian Goga, aşa de puţin formalist în raporturile cu oamenii, avea o respingere aproape fizică pentru tot ce este vulgar. Din nefericire, bucătăria electorală conţine atâta vulgaritate!...

Formaţia intelectuală de purist a lui Iuliu Maniu, se datoreşte atmosferei de simplitate quasi monahală a Blajului, unde a trăit în tinereţe, ca avocat al Mitropoliei unite. Era în epoca acelui canonic

Octavian Goga.

de o puritate idealistă, de o neprihănită consacrere studiului, Moldovănuţ; era suficient să vezi biblioteca lăsată de acest canonic, să cunoşti existenţa lui austeră, ca să înţelegi spiritul, atmosfera Blajului, de acum o jumătate de secol. Rigiditatea ţinutei lui Maniu i-au impus-o relaţiile cu canonicii; natura preocupărilor blăjene a contribuit să-i accentueze înclinările spiritului şi ale temperamentului.

Octavian Goga a făcut literele la Budapesta, pasionat de poezie a cunoscut succesul la o vârstă când alţii dibuiesc în viaţă, era deci firesc ca acest răsfăţat al succesului să fie-dacă putem spune-un nerespectuos faţă de cei cari îşi creaseră o situaţie politică adesea disproporţionată faţă de pacinica lor mediocritate. Este uşor de înţeles de ce Octavian Goga, consacrat de Titu Maiorescu ca marele poet al poporului român, ginerele lui Partenie Cosma, animator al Tribunei, se proiecta ca viitorul şef politic al Românilor din monarhia habsburgică.

Tribuna se arăta din ce în ce mai nerespectuoasă faţă de bătrâni, pe care-i critica fără menajamente, preconizând o acţiune mai intensă, un spirit nou, cu o primenire a cadrelor de conducere. Era această atitudine inspirată de nerăbdarea unei tinere ambiţii iritate de lipsa de atenţie ce i se da? In 1904-Octavian Goga avea doar 24 de ani-partidul naţional român i-a pus candidatura de deputat într'o alegere parţială la Şiria, lângă Arad, şi toate elementele de frunte ale partidului au susţinut această candidatură. La baza acţiunii din Tribuna nu era o nemulţumire personală, ci o convingere. Poate nu s'ar fi înveninat polemica dintre Tribuna şi Românul până la proporţiile unui scandal, dacă Octavian Goga nu ar fi publicat un articol de mare răsunet «Măgarii de pe Vezuviu», care a însemnat suprema provocare azvârlită conducerii partidului naţional român.

Izbucnise în 1912 războiul balcanic, în care, cu o intuiţie profetică-In limba sanscrită cuvântul Vates, remarcă Carlyle în «Eroii», desemnează pe poet şi pe profet-Octavian Goga a văzut deslănţuirea principiului naţionalităţilor cu toate consecinţele şi că dinamica acestui principiu nu va putea fi limitată la imperiul otoman ci se va extinde, provocând dislocarea monarhiei habsburgice. Pasivitatea conducerii partidului naţional român îi apărea ca dovada definitivă a incapacităţii de a sesiza procesul de transformare politică a Europei, proces care se prepara în tainicele laboratoare ale istoriei. Articolul, de o rară frumuseţe literară, începea cu evocarea peisajului Vezuviului, pe coastele căruia pasc liniştiţi câţiva măgari, nepăsători, preocupaţi doar de frăgezimea ierbii, în timp ce sub picioarele lor, în adâncuri, clocoteşte lava erupţiei viitoare. Aşa se profila, în aprecierea lui Octavian Goga, pasivitatea conducerii partidului naţional care nu înţelegea că războiul balcanic este doar preludiul marilor răfuieli istorice în curs. Articolul a fost apreciat ca o insultă şi a deslănţuit furia care mocnea de multă vreme.

Replica a dat-o Al. Vaida Voevod care, printr'un articol semnat, a acuzat pe Octavian Goga că este stipendiatul lui Kristofy, ministrul de interne al guvernului maghiar. O intrigă provocată cu întâlniri misterioase, ca într'un film de spionaj, încerca să dea o aparenţă de verosimilitate acestei afirmaţii aşa de grave.

Octavian Goga a replicat cu vehemenţă şi articolele din Românul şi Tribuna s'au succedat cu o violenţă ce a urcat gama până la notele stridente ale insultei. In acest duel polemic, superioritatea o avea Octavian Goga, care folosea cu o egală măestrie ironia, verva batjocoritoare şi vehemenţa. Atunci a intervenit-la chemarea lui Al. Vaida Voevod-, în polemică, Aurel C. Popovici. Cu o armatură intelectuală cum numai Hasdeu, N. Iorga şi C. Stere au avut, cu un temperament pasional, cu o vigoare polemică, strivitoare, Aurel C. Popovici a atacat fără menajamente. Care era, în această penibilă polemică, superioritatea lui Octavian Goga? Valoarea lui consacrată de mare poet al iridentei româneşti. Ori tocmai această valoare o contesta Aurel C. Popovici. Şi atacurile se multiplicau şi se extindeau; cum Ilarie Chendi participa în polemica contra Românului cu verva lui [illegible], Aurel C. Popovici s'a repezit şi asupra lui. Ce răsturnări de poziţie operează istoria! In gândirea politică, Octavian Goga, ca adversar al democraţiei, ca animator al naţionalismului, este un continuator al pasionatului anti-democrat Aurel C. Popovici. Toate tezele susţinute de Aurel C. Popovici în «Naţionalism sau democraţie», apărută la 1909 în editura Minerva, le vom regăsi în «Mustul care fierbe» al lui Octavian Goga. Intre ideile politice susţinute de Iuliu Maniu şi Al. Vaida Voevod şi ideile apărate de Aurel C. Popovici este o prăpastie, pe când afinitatea gândirii acestuia cu acea a lui Goga, este evidentă.

Guvernul român, cercurile intelectuale din Bucureşti, au început să se îngrijoreze; polemica dintre cele două ziare ameninţa să împartă pe Românii în două tabere învrăjbite până la exterminare. C. Stere, directorul revistei de cel mai mare prestigiu din acea epocă, «Viaţa românească», a fost delegat să arbitreze conflictul şi să găsească formula de împăcare. Nimeni, dar absolut nimeni, la Bucureşti, nu atribuise nici un credit infamantei acuzaţii; pentru Bucureşti era clar că acuzatorii fuseseră victime ale unei abile operaţii ale poliţiei politice maghiare. Guvernul ungar avea tot interesul să sfărâme blocul românesc şi, evident, să defăimeze pe poetul iridentei româneşti. Misiunea lui C. Stere a fost încununată de succes. S'a încheiat un proces verbal prin care s'a stabilit completa falsitate a acuzaţiei azvârlite de Românul ca şi buna credinţă înşelată a autorului (Al. Vaida Voevod). Ziarul Tribuna şi-a încetat apariţia iar redacţia s'a contopit cu acea a Românului, a cărui conducere o lua Vasile Goldiş.

Oricât de mare era în acea vreme prestigiul lui C. Stere nu putea impune încetarea apariţiei ziarului Tribuna, dacă nu ar fi avut şi un mijloc de constrângere valabil pentru cele două tabere, obligându-le să se încline în faţa hotărîrii luate. Atât Tribuna cât şi Românul, nu puteau apărea în condiţii technice ca să poată rivaliza cu marile ziare ungureşti din Budapesta, fără sprijinul material dela Bucureşti. Toată lupta Românilor din monarhie a fost sprijinită efectiv de vechiul regat. In asemenea condiţii, situaţia lui C. Stere-un mare şi neclintit admirator al poetului, Octavian Goga-, primea sancţiunea dela Bucureşti.

Intr'o serie de articole publicate în «Viaţa românească»-ulterior strânse în volum sub titlul «Două săptămâni în Ardeal», note de călătorie publicate de editura Steinberg-C. Stere a evocat atmosfera Ardealului din anul 1912.

Zece ani mai târziu, evocând acest conflict, C. Stere mi a dat [illegible] partidului naţional, dar Al. Vaida Voevod fusese realmente de bună credinţă şi reacţionase conform temperamentului lui impetuos când Iuliu Maniu i-a spus confidenţial ce aflase. Spiritul bănuitor al lui Iuliu Maniu s'a lăsat uşor prins de [illegible] a poliţiei politice maghiare. Contribuise şi o nemărturisită dorinţă de a dărâma un adversar? Cine poate şti? Fapt este că la redactarea procesului verbal, cel care a căutat să găsească [illegible], pentru a lăsa să subsiste totuşi o vagă bănuială, nu a fost Al. Vaida Voevod care lansase acuzaţia, ci Iuliu Maniu, deşi acesta se menţinuse tot timpul cât a durat polemica, în cea mai strictă rezervă. Ca toţi impulsivii, Al. Vaida Voevod nu păstra multă vreme supărarea şi, ca toţi oamenii cari se stăpânesc, Iuliu Maniu avea ranchiuna tenace.

Când a izbucnit războiul, Octavian Goga nu a ezitat şi a trecut Carpaţii, cu halucinanta convingere că a sunat la cadranul istoriei, ora unirii celei mari. A început imediat acţiunea pentru a crea atmosfera favorabilă intrării României în război. Opinia publică în vechiul regat era hotărîtă pentru intrarea în acţiune. Ideia refacerii anticei Dacii era împărtăşită de toată intelectualitatea românească. In 1883, când tinerii socialişti Vasile Morţun, C. Mille, George Diamandi, Al. Bădărău, I. C. Athanasiu, au scos la Bruxelles prima revistă socialistă, i-au dat ca titlu «Dacia», care sugera şi un obiectiv naţional. Acţiunea «Ligii culturale», întemeiată în 1892 cu prilejul Memorandumului, răscolise sufletul românesc. Copil, la şcoală în satul Beceni, am auzit pe unchiul meu, învăţător, cântând cu şcolarii «Doina lui Raţiu», Aurel C. Popovici, care scrisese replica dată studenţimii maghiare ce sărbătorea mileniul de la fondarea Statului maghiar, după condamnare se refugiase la Bucureşti şi continua acţiunea lui iridentă. N. Iorga, prin prodigioasa lui activitate, nu a încetat un singur moment de a agita ideia unirii tuturor Românilor într'un singur Stat. In învăţământ, în presă, în administraţia vechiului regat, foarte mulţi Ardeleni ocupau posturi de importanţă şi întreţineau convingerea tinerelor generaţii că unirea cea mare începe prin Ardeal. Paradoxal, în vechiul regat, ideia unirii avea accentul unei certitudini politice, în Transilvania caracterul emotiv al unei nostalgii. Octavian Goga găsea deci o opinie publică de îndelungată vreme pregătită. Exista totuşi o opoziţie reprezentată prin cele două personalităţi: Petre P. Carp, conservator implacabil, mentalitate de junker prusac şi C. Stere, poporanistul, care lupta pentru a transforma structura Statului într'o democraţie ţărănească. Cum se explică această identitate de vederi în politica externă, a unor oameni cari reprezentau în politica internă două tendinţe antagoniste? Teama de Rusia. In Petre P. Carp trăia întreaga tradiţie a Moldovei care legitima printr'o amară experienţă istorică, teama de Rusia. Incă de pe vremea când Cantemir s'a lăsat sedus de Petru cel Mare, Axinte Uricarul exprima temerea Moldovenilor de aliatul lor şi de eliberarea de sub dominaţia turcească cu ajutorul Ruşilor, că poporul român ar putea să cază nu numai la o mai mare robie, dar şi la pieire desăvârşită». Petre P. Carp continua pe Axinte Uricariul în ce priveşte teama de Rusia. La C. Stere, atitudinea anti Rusia era mai complicată. Basarabean, deci organic ostil dominaţiei moscovite, de formaţie revoluţionară, C. Stere oscila între teama de imperialismul ţarist şi convingerea într'o apropiată revoluţie care va disloca Rusia. Biruitori alături de Rusia-argumenta C. Stere-vom deveni un simplu protectorat rusesc, dar, axiomatic, Rusia-disociată intern printr'un proces subteran al ideiei revoluţiei-va fi învinsă. In 1905 s'a scris-gândea Stere-prefaţa apropiatei revoluţii pe care o va deslănţui acest război în care Rusia a fost angajată ca printr'o fatalitate istorică.

Urmează pagina 4.

Dar argumentele cele mai temeinice, logica cea mai impecabilă, nu pot exercita asupra opiniei publice influența capabilă să precumpănească forța impetuoasă, acaparatoare, a unui curent de natură pur emotivă. Take Ionescu a dat o admirabilă definiție politicii de intrare a României în războiu alături de puterile aliate pentru dislocarea imperiului habsburgic: politica instinctului național. Și când evoc acei ani de neutralitate și trec în revistă oamenii politici, ideile pe care le-au susținut, verific valabilitatea acelei exclamații a lui Maurice Barrès: «l'intelligence quelle petite chose à la surface de nous même».

Teama de Rusia era prezentă și în conștiința celui care din primul moment alesese drumul României, deaceia în toate negocierile duse cu Franța și cu Anglia, Ionel I. C. Brătianu căuta să obțină pentru țară maximul de garanții în ce privește România. Cel mai emoționant martor al războiului nostru, Saint Aulaire, în «Confession d'un vieux diplomate» reținea această mărturisire pe care i-a făcut-o Ionel Brăianu, explicând poziția lui față de «agitații iresponsabili»: «Sunt hotărît să merg cu Dv., dar la ora care-mi convine și cu garanțiile pe care le cere salvarea țării mele. Este vorba de o luptă în care își joacă existența. Acei cari n'au ezitat să violeze neutralitatea Belgiei, vor ezita și mai puțin să ocupe o țară, juridic vorbind, aliata lor. De cealaltă parte, Rusia nu a luat încă angajamentele pe care le cred indispensabile, cu toate că semnătura ei nu are nici o valoare, dar pentru că Franța o garantează».

O, dacă cei cari la 23 August 1944 au îmbrâncit țara în prăpastie ar fi avut acelaș simț al răspunderii!...

Octavian Goga nu vroia să apară în fața vechiului regat dominat de irezistibila dorință de a trece Carpații ca un glas izolat al Ardealului, când restul conducătorilor partidului național rămași acasă, constrânși de guvernul maghiar, erau nevoiți să dea declarații de fidelitate Statului austro-ungar. La funeraliile regelui Carol I a venit la București o delegație a conducerii partidului național, îm frunte cu Th. Mihali, Al. Vaida Voevod, Vosile Goldiș, părintele Moța. Pentru Octavian Goga, rămânerea la București și o declarație a acestor fruntași, ar fi constituit un act politic de separație a poporului român de Ungaria. Alături de Octavian Goga era și preotul unit Vasile Lucaci de la Sisești, din Nordul Transilvaniei. Toate argumentele lui Octavian Goga, toată elocvența părintelui Lucaci nu au putut clinti hotărîrea fruntașilor partidului național de a se intoarce, deoarece prezența lor în parlamentul de la Budapesta, putea împiedica deslănțuirea teroarei guvernului unguresc asupra populatiei românești. Ii era rezervată lui Alexandru Vaida Voevod misiunea de a rosti în Octombrie 1918, în parlamentul de la Budapesta, declarația de rupere a legăturilor poporului român cu Ungaria.

Octavian Goga a suferit mult văzându-se neputincios în fața neclintitei hotăriri a conducătorilor delegației. Și în momentul despărțirii a rostit cu amărăciune: «Rămân să agite ideia desrobirii poporului român de dincolo de Carpați, un popă nebun și un poet zănatec. Puteți să vă intoarceți și peste declarațiile voastre de fidelitate către drăguțul împărat, vor trece vijelioși dorobanții români».

Din delegație a rămas totuși unul: părintele Moța din Orăștie. Se decisese din prima zi a războiului și luând ca pretext funeraliile regelui Carol, își adusese toată familia la București. Venise și ginerele lui, Sebastian Bornemisa, directoral revistei literare «Cosânzeana».

Elementele tinere din Transilvania, cea mai mare parte legați sufletește de Tribuna, treceau Carpații spre a se ralia acțiunii începute de Octavian Goga. Articolele publicate în ziarul «Adevărul», conferințe, discursuri rostite la întrunirile «Acțiunii naționale» (se formase de către Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Barbu Delavrancea, Toma Stelian, Const. Mille, C. Argentoianu, Simeon Mândrescu) și în toată această risipă de energie și talent, Octavian Goga trăia cu o emoționantă intensitate ideia unirii.

Când Ion Slavici a scos ziarul «Ziua», în care susținea intrarea României în războiu alături de puterile centrale, Goga a publicat cel mai frumos pamflet liric: «A murit un om». In 1915 Iuliu Maniu a fost trimis pe front ca ofițer intr'un regiment de artilerie și Octavian Goga a publicat în «Adevărul» un inspirat articol: «A plecat și Iuliu Maniu» în care prezenta vechiului regat personalitatea politică a fruntașului ardelan. Un splendid articol de definire politică și de lirism, evocând cu o reală și profundă emoție pe Iuliu Maniu, subliniind lovitura pe care o primeau Românii din monarhia habsburgică prin plecarea pe front a lui Iuliu Maniu. In vechiul regat erau cunoscuți Al. Vaida Voevod, Aurel Vlad, Vasile Goldiș, Theodor Mihali, Ștefan Cicco Pop dar, ciudat, Iuliu Maniu era necunoscut. Il prezenta oponiei publice, Octavian Goga. O trăsătură a caracterului: uitase atitudinea lui Iuliu Maniu din 1912. Scriind articolul de o nobilă inspirație, se gândise numai la simbolul pe care îl prezenta pentru poporul român de dincolo de Carpați. Lui Octavian Goga, ranchiuna în politică, îi apărea ca o gravă infracțiune de regulile de onoare ale luptei duse cu bună credință. Se definea pe el, în acel articol «A plecat și Iuliu Maniu».

In 1915, la o alegere parțială din Romanați, Goga a candidat în numele «Acțiunii naționale». Candidatura lui prezenta o grea problemă pentru nuanțata politică neutrală a guvernului Brătianu. Era Român, era marele poet consacrat de Academia română, dar nu era cetățean român; ori în momentul în care «Acținnea națională» a prezentat candidatura lui Octavian Goga, implicit afirma apartenența Românilor de dincolo de Carpatți la aceiași comunitate politică. Ionel Brătianu a avut nu numai înțelegerea gravei probleme care se punea, dar și tactul necesar unei soluționări politice. Putea să respingă pur și simplu candidatura printr'o strictă interpretare a legii care spunea clar că nimeni nu poate candida dacă nu este cetățean. O asemenea măsură, fără îndoială, ar fi provocat mari agitații în țară, perspectivă care nu-l emoționa pe Brătianu dar, ceva mai grav, ar fi însemnat o atingere adusă poziției noastre politice, în ce privește dreptul vechiului regat de a vorbi în numele Românilor aflători în monarhia habsburgică. Toate sforțările guvernului liberal s'au concentrat asupra unui singur obiectiv: să împiedice alegerea lui Octavian Goga. Simbolul «Acțiunii naționale» înfrânt în alegeri, aducea un argument lui Brătianu: opinia publică nu-i încă ferm decisă în favoarea intrării în războiu. Lupta electorală a fost agitată; Caracal, liniștitul oraș de provincie, devenise centrul vieții politice românești. Legațiile Franței, Angliei, Rusiei, ca și legațiile Germaniei și Austro-Ungariei, urmăreau cu o încordată atenție, fazele acestei lupte electorale. Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Barbu Delavrancea, N. Titulescu, revărsau valuri de elocvență asupra modeștilor alegători din Romanați, dar rezultatul a fost-fără falsificarea urnelor-cel dorit de Brătianu; candidatul liberal, C. Basarab-Brâncoveanu, a fost ales, dar fără o majoritate sdrobitoare. Voturile obținute de Octavian Goga au fost suficient de numeroase, ca să însemne totuși un serios avertisment dat Budapestei.

Prins în vârtejul acestei continui agitații, Octavian Goga, ca poet, s'a resimțit. Poeziile pe care le-a publicat în acea epocă, mai târziu strânse în volumul «Cântece fără țară», vădesc o slăbire a inspirației, o scădere a conținutului emotiv; o poezie retorică, ocazională, care nu mai păstra decât vocabularul liricii lui Octavian Goga. In 1910 publicase «Din umbra zidurilor». Noul volum «Cântece fără țară, reprezintă o dureroasă scădere.

Prestigiul literar al lui Octavian Goga rămânea totuși intact; drama «Domnul notar» prezentase un aspect neașteptat al puterii

OCTAVIAN GOGA

lui de creație. «Domnul notar» reda viața dintr'un sat din Transilvania, turburată de o alegere care provoacă conflictul între renegați și masa românească neclintită în tradițiile ei milenare, mocnind vrăjmășia contra stăpânirii unguresti. Eram student și am asistat la premiera dramei «Domnul notar». Ca cronicar dramatic am asistat la sute de premiere, dar niciodată nu mi-a fost dat să văd un triumf de egale proporții. Spectatorii se contopiseră, păreau că formaseră o singură ființă ale cărei bătăi de inimă le auzeai în tăcerea de biserică a vastei săli a Teatrului național. Din când în când tăcerea era brusc întreruptă de ropotele de aplauze, care răsunau ca o ploae torențială, și tăcerea punea din nou stăpânire pe sală. Fiecare cuvânt, rostit de actori era ascultat cu o atenție religioasă, cum vor fi ascultat Grecii din antichitate tragediile lui Eschyle. Când s'a lăsat cortina am avut senzația că se prăbușeșe teatrul sub potopul aclamațiilor. Părea că fiecare spectator dădea vocii o intensitate așa de mare, ca aclamațiile să spargă zidurile și să se ducă departe, departe peste Carpați, acolo în satele transilvane și să mângâie pe cei cari așteptau isbăvirea. Aclamațiile treceau peste poet, erau expresia unui act de credință românească. Succesul literar al dramei «Domnul notar» acoperea cu prisosință scăderile volumului «Cântece fără țară.

Am intrat în războiu. După primele succese a venit ca o lovitură de trăznet, dezastrul de la Turtucaia. A urmat, după retragerea din Transilvania, încleștarea pe linia Carpaților, încordarea patetică după Argeș și retragerea din Moldova. Se resimțise Octavian Goga de cumplitele vitregii ale războiului, dar continua să păstreze aceiași neînvinsă credință în victoria finală; peste prăpădul care se abătuse asupra vechiului regat, poetul vedea cum se luminează drumul suitor al națiunii.

In momentul păcii dela București, Octavian Goga a plecat prin Rusia spre Suedia, ca de acolo să poată ajunge la Paris. Ce a fost acest drum prin vastul imperiu biciuit de uraganul revoluției bolșevice, câte obstacole a trebuit să învingă, într'o călătorie în care moartea îl pândea la tot pasul, ne putem imagina. Ajuns la Paris, a luat contact cu Take Ionescu și s'a integrat acelei intense activități de combatere a efectelor pe care le produsese în opinia publică franceză pacea dela București. Nu a fost mult de așteptat. La 1 Decembrie, la Alba Iulia, poporul român din toate tinuturile de dincolo de Carpați, proclama Unirea cu vechiul regat. Se forma la Sibiu Consiliul dirigent, sub președinția lui Iuliu Maniu. Din acest Consiliu făcea parte și Octavian Goga.

De la început s'a precizat antagonismul dintre Goga și Maniu. Când s'a ținut marea adunare de la Alba Iulia, Octavian Goga se afla încă la Paris, dar prietenii lui devotați erau prezenți pentru a susține teza lui: unirea necondiționată, opusă tezei lui Maniu, unirea cu condiții.

Dintre toți conducătorii partidului național, Iuliu Maniu era singurul care nu cunoștea vechiul regat, nu trecuse niciodată Carpații și nu luase nici un contact cu intelectualii, cu oamenii politici, cu lumea vechiului regat. Abia în 1922 după ce partidul conservator a fuzionat cu partidul național și au început să se formeze organizații ale partidului național în toate județele vechiului regat, Iuliu Maniu s'a dus în toate orașele, cunoscând astfel țara veche. Această necunoaștere a vechiului regat a contribuit, poate, într'o largă măsură, la unele rezerve pe care le-a păstrat multă vreme cel destinat să devină atât de popular în țara veche. Octavian Goga menținuse contactul neîntrerupt cu viața culturală a țării libere; nu apărea o revistă, o carte, pe care să n'o citească, deaceia pentru el vechiul regat nu era ceva necunoscut. Din nefericire Iuliu Maniu nu era un pasionat al lecturii iar literatura o cunoștea foarte sumar din revistele ardelente; și cum nu era abonat la nici un ziar din București, nu putea urmări, printr'un contact direct evoluția vieții publice din țara liberă. O bună parte din prejudecățile pe care le avea asupra vechiului regat își aflau-fără ca el să-și dea seama-originile în lectura ziarelor din Budapesta, lectură evident obligatorie pentru cine era strategul luptei pe care o ducea partidul național român contra Statului maghiar. Se explică de ce Iuliu Maniu, în consfătuirea conducătorilor care a precedat Adunarea de la Alba Iulia, a pledat pentru stipularea unor condiții care trebuiau cuprinse în actul unirii. Conducerea partidului era reunită într'o cameră a hotelului «Dacia». In piața largă de putea cuprinde peste o sută de mii de oameni, pe străzile din jur, țăranii veniți din toate satele transilvane, sub conducerea preoților, așteptau cu milenara lor răbdare. Prin mijlocul acestei mulțimi circulau foștii voluntari ardeleni, purtând uniforma de ostași ai armatei române. Printre ei era și Eugen Goga, fratele poetului, mare invalid de războiu. S'a aflat că comitelul național înclina spre teza unirii cu condiții și atunci foștii voluntari s'au improvizat în oratori, isbutind să creeze unanimitatea poporului adunat, care a început să ceară proclamarea imediată a unirii fără condiții. Câțiva ofițeri ai regimentelor de voluntari ardeleni, înarmați, au intrat în camera unde fruntașii partidului național continuău să desbată delicata controversă: unire cu sau fără condiții. Ofițerii ardeleni au cerut să se supună toată lumea voinții națunii. De afară se auzeau strigătele mulțimii ce făceau să vibreze geamurile: unirea imediată și fără condiții. Dacă Iuliu Maniu, respectuos față de voința poporului, cedase în formă, își păstrase în fond punctul de vedere. Consiliul dirigent și frontiera vamală menținută la Carpați, erau doar unele dintre aspectele unei uniri cu condiții. Din nefericire, Românii de dincolo de Carpați nu aveau măcar numeric cadrele necesare pentru a acoperi necesitățile elementare ale unei administrații, iar experiența statală le lipsea cu desăvârșire. Românii din monarhia Habsburgilor au fost fatal constrânși la o opoziție sistematică, permanentă, față de Statul opresor. Unul dintre cei mai iscusiți tacticieni ai acțiunii de opoziție contra Statului maghiar a fost Iuliu Maniu, dar această îndelungată luptă nu prepară un om politic pentru conducerea unui popor, operă de afirmație nu de negație. Aici își află explicația toate dureroasele deficiențe de care a dat cu prisosință dovadă Consiliul dirigent între 1 Decembrie 1918 și April 1920.

Era inevitabil ca opunerea a două temperamente, două concepții, să se manifeste din primele luni după unire. Designat de Iuliu Maniu ca membru al Consiliului dirigent, Octavian Goga s'a menținut în rezervă,, manifestându-și ostilitatea față de ceiace el numea «un separatism poltron». După opinia lui, menținerea partidului național ca un partid regional, constituia o deghizare a unor tendinți care nu erau decât deghizarea acelorași tendinți pe care le reprezenta Hlinka în Cehoslovacia-șeful autonomiștilor slovaci ca și acțiunea lui Ștefan Radici, șeful agrarienilor croați. Partidele, susținea Goga, trebuiau să se extindă asupra întregii țări, fiecare orientându-se către un partid sau altul, după temperament, afinități, tendinți ideologice. Trei ani mai târziu, partidul era obligat să-și însușească teza lui Octavian Goga, fuzionând cu partidul conservator din vechiul regat.

Alegerea lui Octavian Goga a fost fără ezitare; generalul Averescu. Când în Martie 1920 s'a format guvernul Ligii Poporului, lui Octavian Goga îi revenea răspunderea politică a Ardealului. Se găsea atunci în cea mai favorabilă situație, Consiliul dirigent isbutise să devină mai mult decât impopular, odios; incapacitatea se luase la întrecere cu incorectitudinea. Ca imediată consecință, partidul național era într'o serioasă scădere de prestigiu. Octavian Goga nu avea nevoie decât de o mică sforțare spre a-și consolida situația în toata ținuturile transilvane. In Aprilie 1920, Octavian Goga își incepea acțiunea politică printr'o bună măsură: desființarea consiliului dirigent și absurda frontieră vamală dealungul Carpaților. Un mare sentiment de ușurare a străbătut Ardealul. A fost un admirabil început după care n'a mai urmat nimic. In cei doi ani de guvernare, Octavian Goga a fost politic absent dincolo de Carpați. In recrutarea partizanilor nici un criteriu. Era obligat să străbată orașele și satele transilvane, să descopere elemente noui, să ralieze pe cei cari se ținuseră departe de vâltoarea politică, să incurajeze elementele tinere. Ori Octavian Goga se ducea rar în Ardeal. Chiar la Rășinari-mi-au mărturisit cu tristețe țăranii- nu s'a dus decât o singură dată în cinci ani. Cu durere trebuie spus că marea descoperire a lui Octavian Goga a fost de necrezut: Petre Groza. A instalat la Cluj cu titlul de inspector general administrativ pe Bucșan, cumnatul lui. Era acest Bucșan un biet omuleț, de o dezolantă mediocritate; despre însușirile lui, Octavian Goga nu-și făcea nici o iluzie. Nici un interes pentru procesul de integrare sufletească a populației transilvane în noua ordine de Stat. Nu a putut întemeia un ziar al Ardealului, nu a scos o revistă literară. Ziarul «Biruința», pe care a început să-l publice la Cluj, era fără interes și pentru cei care își aminteau de Tribuna ,era de neînțeles. Mai poate fi de mirare că a fost o mare și dureroasă desmăgire pentru Ardeal? Și a continuat până la sfârșitul vieții să nu strângă legături cu oamenii ținuturilor transilvane. Când a cumpărat la Ciucea casa poetului maghiar Ady Endre—unul dintre cei mai mari poeți ai Europei în secolul al XX-a—, cu care fusese bun prieten, s'a crezut că această așezare în Transilvania va prilejui lui Octavian Goga o împrospătare de vechi legături, hoinărind prin toate ținuturile, dar la Ciucea și-a căutat doar un loc de retragere, de meditație pentru poet. Veneau prieteniii să-l vadă, dar el nu-și da osteneala să colinde, să poposească într'un sat la un preot, sau la un țăran fruntaș. Peisajul transilvan este atât de plin de încântare că privirile noastre ne încarcă la nesfârșit memoria cu imagini neuitate; rămâne de neînțeles lipsa de râvnă vagabondă a unui poet.

Octavian Goga a pierdut în 1920 bătălia politică începută în 1909; scriitorul militant s'a regăsit în 1923 când a început să publice revista de polemică «Țara noastră». Iși alesese ca prim obiectiv regionalismul. Când hotarele vitregiei milenare s'au prăbușit, când unitatea românească și-a aflat și unitatea politică, găsindu-se loalaltă în cuprinsul aceluiaș Stat ca în cuprinsul ocrotitor al casei părintesști, nu-și mai aflau nici o îndreptățire acele critici în care se resimte nostalgia după o rânduială care nu fusese a neamului românesc. Impotriva acestor prizonieri sufletești ai trecutului, împotriva celor care se găseau stingheri în casa părintească, Octavian Goga a început o implacabilă luptă. In cârcotașii casei părintești, Octavian Goga regăsea urmele unei retranșări ipocrite a inadaptabilor. In lupa pe care a dat-o împotriva regionalismului, cu o înverșunare niciodată epuizată, svâcnea marea lui pasiune de unitate, pe care nu o voia știrbită, așa cum un cuvânt nepotrivit, o silabă greșiă, poate strica armonia unui vers. Regionalismul nu era o născocire, ci o tristă realitate, la unii intelectuali, nu în masa țărănească. Imi amintesc de ceiace mi-a fost dat să văd la Câmpeni, în munții Apuseni, unde am fost oaspetele părintelui Gomboșiu. Mi-a vorbit părintele de marea greșală pe care o face partidul național, când din meschine preocupări electorale, dă scăderilor unei administrații, interpretări menite să întrețină un spirit separatist. Ca o ilustrație, m'a invitat să visitez casa surorii lui, Dna Chirtop. La intrare, pe un carton, sta scris: Câinii și regățenii nu pot intra în această casă. Părintele Gomboșiu îmi spuse zâmbind: «Nu lua în seamă, în fond este o româncă bună». Doamna Chirtop era tare mânioasă că la o alegere, guvernul liberal masluise urnele și senatorul Chirtop nu s'a mai ales. De aici furia pe ... regățeni. Ca o ironie a soartei, fata cea mai mare se căsătorise cu un căpitan vânător de munte, regătean, Popescu-Argetoaia. Această alegere sentimentală a fiicei, a înăcrit-o și mai mai tare pe dna Chirtop, care devenise o furioasă regionalistă, mai exact pornită contra regățenilor. Și este un caz dintr'o sută, care mi-au arătat temeinicia campaniei lui Octavian Goga contra regionalismului. Verva lui polemică afla în partidul național un subiect care-l anima exact ca în anii de la Tribuna. A atacat și a fost atacat; armura unei credințe l-a dus în vârtejul inimicițiilor și, peste prejudecăți comode, nu s'a sfiit să svârle noui lozinci de luptă. Se complăcea pe linia curajoaselor înfruntări, sfidând popularitățile facile, acceptând larma pornirilor de ură, pe care le asmuțea cu o tinerească plăcere. Lângă călimara Octavian Goga găsea un stimulent pe care contactul direct cu mulțimile nu i-l putea da. Se verifica temperamentul lui de gazetar, dar scrisul nu dă aceiași popularitate pe care ți-o dă contactul direct, unicul care poate asigura o bază electorală, fără de care omul politic este sortit să rămână un izolat.

In 1926 Ionel Brătianu s'a temut sa aducă la guvern pe Iuliu Maniu, așa cum cereau indicațiile opiniei publice; bănuia că odată instalat la guvern, ar putea anula renunțarea la tron a principelui Carol. Nici formula unui guvern de coaliție-în primăvara anului 1926 partidul național nu fuzionase cu partidul țărănesc—, Maniu-Milahace, nu convenea partidului liberal, deaaceia formula unui guvern Averescu s'a impus ca unica soluție.

După căderea de la guvern în Decembrie 1921, la alegerile din Martie 1922, în tot Ardealul, Octavian Goga nu a găsit o circumscripție electorală în care să se poata alege. El singur înlesnise revanșa lui Iuliu Maniu.

Către sfârșitul unei guvernări, orice alegere parțială oferă un prilej de cunoaștere a stării de spirit, a orientării opiniei publica. In vara anului 1925, urma să aibă loc o alegere parțială la Reghin, în județul Ciuc. Guvernul Brătianu, care se găsea la sfârșitul guvernării, s'a abținut să pună o candidatură, lăsând opoziția să-și dispute voturile. Partidul național și-a designat candidatul, iar partidul țărănesc a decis să susție acelaș candidat. Partidul poporului a prezentat candidatura lui Octavian Goga. Fără îndoială că guvernul liberal a sprijinit pe sub mână pe Octavian Goga, dar acest sprijin pur administrativ devenea mai mult iluzoriu când cele două partide-național și țărănesc-concentrându-și toate forțele, puteau exercita cel mai eficace control. Octavian Goga avusese simțul de prevedere să se înțeleagă cu partidul maghiar, care avea cuvântul decisiv într'o regiune aproape în întregime secuiască. Octavian Goga a fost ales. Ionel Brătianu făcuse introducerea la guvernul generalului Averescu, destinat să-i succeadă în 1926. In Noembrie, la deschiderea corpurilor legiuitoare, Octavian Goga și-a făcut reapariția în viața parlamentară. Cu prilejul validării alegerii de la Reghin, Octavian Goga s'a înfruntat cu cele două partide de opoziție, național și țărănesc. Cel mai redutabil adversar era N. Iorga, care la acea dată împărțea cu Iuliu Maniu șefia partidului național. Prin 1903, Octavian Goga, student la Budapesta, publicase un articol contra lui N. Iorga. Ori acest articol l-a durut și nu l-a uitat. Se explică dece prețuind pe poet, nu a avut nici o simpatie pentru om. A mai contribuit să întrețină această pornire de ostilitate și legătura de prietenie cu Ilarie Chendi. Acesta era ostil admirației condiționate și nu odată svârlise săgeți veninoase lui N. Iorga așa de sensibil oricărui atac. Discursul lui Octavian Goga la validarea de la Reghin s'a transformt într'un rechizitoriu făcut partidului național în general și lui Iuliu Maniu

Urmează pagina 5.

OCTAVIAN GOGA

în special. Dacă Iuliu Maniu putea să asculte impasibil și totuși cu atenția încordată cele mai violente atacuri fără să schițeze măcar o întrerupere, N. Iorga era excesiv de irascibil. Câteva întreruperi, intervenții mânioase, au deviat discursul, transformându-l într'o polemică acerbă Goga-Iorga. Dacă în atac N. Iorga era impetuos, plin de inspirație, în apărare și mai ales în hărțuieli era, din cauza imensei lui vanități care nu concepea decât admirația totală cu abdicarea spiritului critic, foarte inegal. Invectivele lui N. Iorga erau neîndurate dar le anulau ironiile lui Octavian Goga care îi cunoștea lui N. Iorga punctul nevralgic: N. Iorga nu putea suporta ironia folosită de Goga cu o savantă măestrie. Din acest duel, Octavian Goga a ieșit clasat ca un debater parlamentar de mare talent, succesul obținut îl consacra.

Incă din Februarie, sigur de succesiunea la guvern, a început unele tainice negocieri cu o parte din fruntașii partidului național, în vederea participării într'un guvern Averescu. Negocierile au fost duse în așa de mare secret, că a fost unanimă surprinderea la 6 Aprilie 1926, când au apărut în guvern alături de Octavian Goga, fruntașii partidului național Vasile Goldiș, Ion Lapedatu și părintele Lupaș, fără să mai ținem seamă de personalitățile de a doua mână care părăseau pe Iuliu Maniu. Un spectacol deprimant al unui târg de conștiințe pe care N. Iorga l-a stigmatizat într'un articol de mare răsunet: «Fripturiștii», publicat în «Neamul românesc». Octavian Goga dăduse o mare lovitură lui Iuliu Manu, dar se situase la periferia politicianismului. Nici o ideie nu justifica operația din Aprilie 1926, în afară doar de necesitatea partidului liberal de a avea un guvern de simplu provizorat. Un guvern fără nici un reazim în opinia publică putea fi cu ușurință înlăturat de cunoscutul mecanism al camarilei prezidate de Barbu Știrbey. Durata guvernului era în funcție de sănătatea așa de șubredă a regelui Ferdinand.

Partidul poporului nu putea câștiga alegerile decât printr'o teroare fără precedent, când partidele național și țărănesc prezentau o listă unică. Ministru de interne, Goga a realizat miracolul urnelor care transformă voturile date opoziției în voturi pentru guvern. Când agenții electorali, conștienți de impopularitatea partidului au mână liberă, atunci toate abuzurile sunt posibile. Și agenții electorali și-au făcut de cap. Guvernul Averescu a obținut prima majoritară, dar cu ce preț? Partidul național și partidul țărănesc fuzionau, Iuliu Maniu ieșea crescut ca prestigiu politic, pe când Octavian Goga politic scădea, pe cât de inutil, pe atît de vertiginos. Ca ministru de interne, odată terminate alegerile, a fost diletant și ca autoritate administrativă absent. Aveai sentimentul întristător că Goga nu avea nici o noțiune de ceiace este un Stat. La Monitorul Oficial Mihai Sadoveanu tipărea «Comoara satelor» pe socoteala Statului și o distribuia prin jandarmi ca să culturalizeze pe țărani, însușindu-și produsul acestei vânzări forțate. Un poet-Ciurezu-aciuat la cabinetul lui Octavian Goga, a avut ideia ingenioasă de a tipări tot la Monitorul Oficial, un volum «Mustul care fierbe», în care a strîns articolele din «Tara noastră». Era o dulce anarhie instalată în numele ideiei de autoritate. Raporturile cu presa erau cordiale-Octavian Goga s'a simțit totdeauna gazetar-dar nu mai puțin, libertatea presei primea corectivul fantezist al anturajului ministrului. Liberalii, în lungile lor guvernări au practicat toate abuzurile, dar s'au ferit totdeauna să se atingă de libertatea presei, pentru a salva astfel aparențele unui regim democrat. Și totdeauna partidul liberal a avut o presă slabă și s'a bucurat de ostilitatea neîndurată a presei. Octavian Goga s'a lăsat antrenat de anturaj, fără să-și dea seama că prin hărțuielile iritante la care era expusă presa, se izolează și în momentul în care partidul liberal va avea interes să dărâme guvernul Averescu, va afla sprijinul ziarelor supuse regimului de suspendări nemotivate.

In Mai 1927, medicii nu au mai dat speranțe, fixând foarte apropiat sfârșitul vieții regelui Ferdinand. In logica politicii lui Brătianu, guvernul Averescu trebuia congediat. Și în ce condiții umilitoare! Ministrul palatului, Hiotu, a venit la președenția consiliului de miniștri, prezentând șefului guvernului, decretul de numire al noului președinte de consiliu Barbu Știrbey. Ministrul palatului a ținut să precizeze generalului Averescu că era liber să contrasemneze sau nu decretul de numire al noului șef de guvern. Conform Constituției, nici un decret regal nu are valabilitate dacă nu este contrasemnat de un ministru responsabil. Zilele regelui Ferdinand erau numărate și Ionel Brătianu se temea că generalul Averescu, șef al guvernului, având un parlament, putea în momentul morții regelui să anuleze actul constituțional de la 3 Ianuarie 1925 și să proclame rege pe Carol, ceiace însemna o lovitură mortală pentru partidul liberal, obligat să se supună sau să accepte tranformarea lui în partid republican. Era atâta grabă, că Ionel Brătianu nu a mai ținut seama de o formalitate constituțională esențială.

Lovitura a fost pregătită cu măestrie: măsurile arbitrare de suspendare a ziarelor au servit de pretext. Toate asociațiile de presă, directorii de ziare au făcut un protest colectiv, cerând restaurarea-conform prescripțiilor Constituției-libertății presei. In toate ziarele, guvernul Averescu era prezentat ca un guvern dictatorial, Octavian Goga ca o parodie a lui Mussolini. Pentru a ralia ziarul «Universul», Ionel Brătianu a promis lui Stelian Popescu, ministerul Justiției. Pe plan extern, generalul Averescu schițase o orientare spre Italia-vizita la Roma din Septembrie 1926 a șefului guvernului-ceiace provocase îngrijorări la Paris. Deci atmosfera era pregătită și demiterea-acesta este termenul-guvernului Averescu putea fi prezentată ca o măsură de apărare a libertăților fundamentale prevăzute de Constituție. Ca trecerea la un guvern liberal să nu fie directă, s'a recurs la Barbu Știrbey care avea misiunea de a forma un guvern de coaliție. Ca în opereta muzicală Mlle Nitouche, se putea spune: Floridor c'est Celestin, Celestin c'est Floridor. După o săptămână Barbu Știrbey reintra în umbra camarilei iar Ionel Brătianu forma guvernul. In momentul căderii de la guvern, Octavian Goga a devenit, cum era de așteptat, ținta unui atac concentric al presei. Dimineața, Universul, Adevărul, Lupta, Viitorul, se întreceau în atacurile furioase pe care le dădeau fostului ministru de interne. Până și corectitudinea îi era pusă la îndoială. Ceiace dădea măsura etică a campaniei de defăimare, era violența ziarului Viitorul. Oficios al guvernului liberal, avea la dispoziție documentarea care-l obliga să aibă o reținere în campania pe care o ducea. Ziarele de partid sunt mult mai pătimașe iar criteriile etice nu sunt compatibile cu lupta pentru putere, care este, prin natura ei, feroce. Buna credință este un lux neîngăduit ziarului de partid.

L-am văzut pe Octavian Goga în primele zile după ce devenise un simplu particular. Era calm, găsea în logica unei lupte campania dusă de Dimineața, Adevărul și Lupta. Le atacase-Lupta fusese suspendată de șapte ori într'o guvernare de 14 luni-deci reacția, oricât de violentă, era firească. Il surprindea atitudinea Universului și lipsa de cea mai elementară corectitudine a Viitorului. Ceva îl durea pe Octavian Goga: tăcerea poltronă a lui Mihai Sadoveanu. Tema majoră a campaniei era «Comoara satelor». Nimeni nu ataca, nici măcar nu menționa pe Mihai Sadoveanu, care încasase produsul vânzării publicației Comoara satelor și, în timp ce Octavian Goga era terfelit, beneficiarul tăcea. Toate insultele ce i se svârleau cotidian îl lăsau indiferent, dar îl durea tăcerea poltronă a prietenului care, dolofan, senin, colabora liniștit la Adevărul și Dimineața. Putea să se apere, forțând pe Sadoveanu să răspundă, dar cu o nobilă resemnare a primit loviturile.

Au urmat câțiva ani de eclipsă politică. In Noembrie 1928, Iuliu Maniu, împins de o popularitate iresistibilă, forma guvernul, fără să mai fie miruit de camarilă. După moartea regelui Ferdinand, nu a mai avut nici o influență Barbu Știrbey. L-am văzut pe Octavian Goga la o lună după formarea guvernului Maniu; era încântat și cu spiritul lui analitic a examinat situația: «Iuliu Maniu este un mit explicabil în Ardeal, paradoxal în vechiul regat. Incerc să descifrez ce stă la baza formației acestui mit și înclin să cred că pentru vechiul regat unde elocvența este monedă curentă, tăcerile lui Iuliu Maniu apar ca o concentrare meditativă. Iuliu Maniu tace din prudență, cunoscându-și prea bine insuficiențele. Cât a rămas în opoziție tăcerile au alimentat mitul, acum mitul va fi verificat și se va vedea ce neant politic acoperă aceste tăceri. Lada de zestre pe care o aduce Iuliu Maniu este o ladă goală». Era în aceste aprecieri așa de severe, un sentiment de invidie care se strecura în răutăcioasele cuvinte? Se simțea Octavian Goga învins de popularitatea lui Iuliu Maniu? Nici un moment n'am avut impresia că era chinuit de invidie pricinuită de succesul obținut de adversarul lui de totdeauna. Octavian Goga suferea de un complex de superioritate care exlude invidia; aprecierile erau expresia unei convingeri profunde. In viața politică, judecăți obiective nu există, domină elementul pasional. Temperamente, formații intelectuale, origini sociale diferite, creiază o viziune politică deosebită.

Fără îndoială că în Noembrie 1928 democrația a repurtat o victorie asupra sistemului de falsificare a regimului constituțional, falsificare pe care o înlesnea, ceva mai mult, o prezida, însuși regele. A fost o revoluție fără acte de violență, dar nu mai puțin, o revoluție care a impus intrarea în legalitate. Orice victorie pune la grea încercare pe cei care au isbutit să mobilizeze toate nemulțumirile, să aducă o adiere de idealuri în lupta politică, dărâmând o ordine stabilită. Complexul problemelor societății moderne face inoperantă simpla bună intenție, idealismul politic, dacă cei cari preiau conducerea Statului aduși de un val de popularitate, sunt lipsiți de pregătirea necesară. Este chiar surprinzător că prima guvernare național-țărănistă nu s'a soldat cu o și mai mare desiluzie, când oamenii care formau guvernul erau lipsiți de experiență, oameni deprinși cu negativismul unei îndelungate opoziții. Pentru Octavian Goga, incapacitatea lui Maniu de a conduce o guvernare, egala capacitatea lui de a conduce o acțiune de opozitie. Continua argumentarea lui cu un ton egal, lipsit de orice pornire, ca și când ar fi făcut o analiză sociologică: «Este ușor să lingușești masele; naivitatea mulțimilor, o concepție copilărească a Statului, pot fi exploatate de orice șarlatan politic. La noi cu atât mai ușor se poate opera, cu cât suntem la înțelegerea statală a eroului lui Caragiale din «Conu Leonida față cu reacțiunea». Guvernarea este scadența polițelor emise de național-țărăniști. Și în atâți ani de opoziție au emis continu, obligații de o supralicitare demagogică. Chiar cu cele mai mari sforțări și admițând că ar fi guvernul compus din cei mai desăvârșiți specialiști, nu ar putea să acopere scadența atâtor făgăduieli. Este matematic imposibil. Demagogia din timpul opoziției pune guvernele în acest impas. Masele iau drept bune făgăduielile ce li se fac și cum sunt imposibile de adus la îndeplinire, masele se cred înșelate ,trădate. Este un proces de lentă anarhizare a spiritului public pe care îl provoacă demagogia inerentă oricărui sistem electoral. Și Iuliu Maniu este un fenomen de enciclopedică nepregătire. Rar om mai poți întâlni de o egală lipsă de curiozitate intelectuală. Cum vrei să conducă Statul român, chiar însuflețit de cele mai frumoase intenții, un om care nu are în biblioteca lui o carte românească? Cum vrei să conducă Statul un om profund nehotărît? Ți se pare paradoxal, dar în opoziție nehotărîrea lui organică a isbutit să dea aparențele unei neclintite hotărîri. Să ferească Dumnezu ca țara să se afle într'un tragic impas și drumul de urmat să fie ales de Maniu. Sigur că după îndelungate și dăunătoare ezitări, va lua drumul ce ne va prăvăvăli în prăpastie. Abia atunci vă veți da seama voi care credeți în valoarea politică a lui Maniu, câtă dreptate am când spun: lada goală. Din tot sufletul doresc să fie lipsită nația de o asemenea tragică verificare a vorbelor mele». Nici un resentiment nu vibra în frazele lui Goga, era convins, poate una dintre cele mai neclintite convingeri pe care le-a avut.

Dar viața politică își urma cursul iar Octavian Goga evolua în vid: nu isbutea să intre în parlament, fiind redus numai la puterea de a acționa a scriitorului. In 1930 publică într'un volum o serie de evocări «Precursorii»: Vulcan, Alexandri, Eminescu, Coșbuc, Caragiale, Aurel Vlaicu... Strânse în volum, articolele publicate prin reviste, dau o impresie mai exactă a talentului de prozator al lui Octavian Goga. Fraza lui robustă are culoare, ritm, ideia un contur precis, ferindu-se cu o aristocrată grijă de folosirea unei expresii banale. Fiecare pagină pare spontană, o cursivă și limpede așezare a gândurilor în fraze, cuvintele potrivite fiind găsite cu ușurință sprintenei lui ideații. In realitate Octavian Goga scria cu mare greutate, o pagină realizată așa cum voia el, limpede, armonioasă, era un adevărat calvar; medita îndelung un articol și când se decidea să-l scrie, frazarea ideiei era un adevărat chin. S'a întrebuințat adesea pentru creația literară expresia «durerile facerii» pentru a da imaginea suferinței legată de exteriorizarea unei opere care s'a format în noi. Pentru puțini expresia era mai adecvată cum era pentru Octavian Goga: «durerile facerii». Și cât de natural pare stilul lui, cum totul pare țâșnit spontan sub căldura inspirației; nimeni nu ar putea bănui că acele pagini așa de cursive reprezintă o imensă suferință până au fost scrise.

In casa lui Al. Vlăhuță de la Dragoslaveni (în județul Râmnicul Sărat) pe o masă de tei bine lustruită, scriitorii care îl vizitau erau rugați să scrie ceva pe această originală pagină de album. Octavian Goga a scris: «Petele de cerneală pe masa scriitorului sunt ca petele de sânge pe un câmp de luptă». Numai cine a cunoscut lupta pe care o dădea Octavian Goga cu fiecare cuvânt până isbutea să-l rânduiască ideal în economia unei fraze, poate înțelege adevărul cuprins în acea mărturisire svârlită, sub forma unei inscripții, pe o masă de lemn de tei.

Dar ceiace surprindea și mai mult pe cei cari l-au cunoscut în intimitate, este contrastul dintre această greutate de a-și așterne pe hârtie gândurile, sentimentele și fermecătoarea lui ușurință de a povesti. Spiritul lui critic de o rară ascuțime se delecta să zugrăvească cu o sprintenă spontaneitate tot ridicolul pe care îl vânase într'o zi. Avea în acele șarje o ironie plină de culoare, un desen isbitor de expresiv; imaginile comice surprinse erau redate cu atâta artă, încât multă vreme nu mai puteai întâlni vânatul ironiei lui, fără să-i vezi profilul caricatural pe care i-l dase Octavian Goga. Aceste șarje erau spontane, veneau în cursul unei conversații. Nu era solemn și avea oroare de oamenii solemni, convins că solemnitatea era o mască a prostiei. Deaceia diaologul cu el era agreabil. In toate prezentările pline de humor pe care le făcea, nu surprindeai nici o umbră de răutate, erau doar divertismentele unui spirit excesiv de critic care totuși nu isbutea să dizolve bunătatea fundamentală a omului. Probabil că acea bunătate totală se desprindea din întreaga lui ființă, radia în comunicativitatea privirii, a gestului, a verbului, înmănunchind fidelități, seducând și confiscând amiciții.

De ce oare povestitorul cu un așa de fermecător dar de improvizație se simțea intimidat în fața paginii albe de hârtie? Octavian Goga amintește foarte mult, în procesul de creație, pe Caragiale. Cei care l-au cunoscut bine pe Caragiale, sunt unanimi în ceiace privește greutatea pe care o încerca marele nostru dramaturg, când se decidea să scrie. Acelaș om care putea să povestească ore în șir fără să obosească atenția comesenilor, fermecând prin verva lui inepuizabilă, risipind spirit, lirism, aforisme, devenea ezitant în fața hârtiei de scris. Dacă am lua ceiace a scris Caragiale între 1900 și 1912, am putea să verificăm ce puțin a realizat ca operă literară valabilă; excesul de simț critic îi hărțuia imaginația, îl făcea ezitant înaintea fiecărui cuvânt, iar obsesia prefecției frazei îi paraliza creația. Un fenomen analog reprezintă în literatura noastră și Octavian Goga. Fidelino de Figueiredo analizează într'un foarte interesant studiu de estetică «Lupta pentru expresie», duelul patetic dintre imaginație și limitatele puteri ale graiului, constanta dramă a omului în lupta pentru expresie, greutatea de a stabili alianța cuvântului cu intuiția pentru a conteni lumea emotivă a ficțiunii literare.

Satisfacțiile scriitorului puteau să acopere înfrângerile evidente ale omului politic?

Nici un moment Octaviam Goga nu a renunțat la lupta pe care a dus-o spre a se menține efectiv în actualitatea politică. Despărțirea de Averescu, fuziunea cu A. C. Cuza și formarea partidului național-creștin, nu sunt decât manifestările aceleiași voințe de a exista în viața politică. In alegerile din 1937, partidul național-creștin a obținut 9,8 % din voturi. Acest succes ar fi putut mulțumi pe Octavian Goga dacă n'ar fi existat o altă organizație având aceiași ideologie naționalistă, Garda de fier, care a obținut 17 %. Cum guvernul Tătărăscu nu a obținut prima majoritară, regele Carol nu s'a încumetat să lucreze cu un parlament în care 60 % dintre deputați și senatori erau ostili procedeelor folosite de Coroană pentru falsificarea vieții publice și demoralizarea țării. Ii rămâneau regelui două soluții: disolvarea parlamentului și formarea unui nou guvern care să facă noui alegeri sau să suspende Constituția și să instaureze dictatura personală a regelui. Intr'o corectă practică constituțională, regele trebuia să înceapă consultările cu șefii partidelor, începând cu Iuliu Maniu și Corneliu Codreanu, dar prin toată atitudinea manifest ostilă, coroana devenise parte și deci orgoliul lui Carol se opunea oricărei soluționări normale a crizei. Un guvern prezidat de Octavian Goga i s'a părut regelui ca o unică soluție menită să acopere impasul în care se găsea coroana. Cum procentul voturilor era redus față de național-țărăniști ca și față de Garda de fier, regele Carol a repetat operația din 1926: a convins o serie de fruntași național-țărăniști să intre în guvernul prezidat de Goga. Octavian Goga a avut ezitări și pentru a compensa prezența în guvern a unor național-țărăniști cunoscuți ca vrăjmași ai gărzii de fier, a condiționat formarea guvernului de acceptarea ca ministru al armatei a generalului Ion Antonescu. Era așa de dramatică strâmtorarea regelui Carol că a consimțit să încredințeze ministerului armatei generalului care își arătase colții în 1935. In acelaș guvern, Ion Antonescu prieten cu Corneliu Codreanu și Armand Călinescu, categoric ostil mișcării naționaliste, dădea o clară indicație în ceiace privește lipsa de viabilitate a formulei. Această formație eteroclită era de la început sortită să nu isbutească. Contradicțiile interne ale acestei improvizații luau uneori aspecte violente; în chiar curtea ministerului de interne, Petre Pandrea-național-țărănist de extrema stângă-a fost ciomăgit de cuziști, cari l-au împiedicat să depună jurământul de prefect. Era o ilustrație a absudității formulei. Octavian Goga acceptase formarea guvernului, cu dorința de a face o nouă consultare electorală a țării. Era preocupat să scrie un manifest către țară, îl vroia inspirat, ideile bine rânduite în succesiunea frazelor literar exprimate: scriitorul își punea toate calitățile în serviciul omului politic. Dar voia în realitate regele Carol să purceadă la noui alegeri? Este întrebarea pe care Octavian Goga nu și-o pusese și în timp ce primul ministru se trudea să dea o desăvârșită formă literară manifestului, cumpănind îndelung fiecare cuvânt, manevra regelui începuse să fie întrezărită. Atitudinea regelui se lămurea: folosise guvernul Goga, pentru a da o lovitură național-țărăniștilor-la acea dată nu Corneliu Codreanu era obsesia regelui ci Iuliu Maniu-și a intercala între regimul parlamentar și dictatura regală această formă hibridă. Că se urmărea suspendarea Constituției se știa, dar cercurile politice credeau-Iuliu Maniu era ferm convins-că Octavian Goga este de perfect acord cu regele și acceptase să fie executorul operației de instalare a vacanței legalității. M'a chemat să-mi citească manifestul către țară. In casa lui din strada Puțul cu piatră, era liniște; nu răsbătea nimic din febra de care era stăpânită țara. Ștefan Chendi, secretarul lui, avea instrucții să nu primească pe nimeni. Din sala de intrare se vedea prin ușile larg deschise în salon și fără să vreau am asistat la o scenă care ilustra penibil viața intimă a lui Octavian Goga. Ca un om atacat de viespi, Goga se apăra de petițiile pe care i le întindea insistent Veturia, soția lui (fostă preoteasă Triteanu). Erau diversele petiții a căror rezolvare aducea venituri Veturiei. Octavian Goga protesta, respingând cu indignare hârtiile pe care i le întindea femeia cu profil de pasăre de pradă. Când m'a văzut și-a dat seama că fusesem un martor involuntar. Am intrat în camera lui de lucru; Octavian Goga a căzut pe scaun, și-a luat capul în mâini și cu fața aplecată repeta: «câtă inconștiență, este îngrozitor!...

Ce trist și inexplicabil capitol în existența lui Goga această Veturie!

Când a ridicat capul, m'a privit îndelung, fără să spună un singur cuvânt. Mai era nevoie? Privirile lui triste spuneau atât de mult! A început să-mi citească manifestul către țară, calm, scandând fiecare cuvânt; o frumoasă pagină de literatură politică, elocventa, inspirată, dar care nu rezolva nimic. La sfârșit m'a întrebat: «Ce crezi?» L-am felicitat pentru frumusețea manifestului, dar i-am spus că evoluția situației îl va face inutil. M'a privit uimit, i se părea de neînțeles ceiace îi spuneam. I-am spus ceiace credea toată lumea: regele nu voia să facă noui alegeri care nu vor modifica substanțial rezultatele date de alegerile din Noembrie. Goga și-a afirmat convingerea că va putea obține 41 %, deci va avea asigurată prima majoritară.

—Și dacă nu obții, cum este foarte probabil?

—Se va face un guvern de coaliție.

—Cu Iuliu Maniu?

—Nu. Incompatibilitate de ideologie; guvern de coaliție cu Garda de fier și regele va fi obligat să accepte neavând altă soluție decât pe Iuliu Maniu. Și mai repede acceptă pe Corneliu Codreanu decât pe Iuliu Maniu, față de care are o respingere organică.

—Regele îți va propune suspendarea Constituției și instaurarea unui guvern de dictatură. Vei accepta?

Din nedumerirea pe care am citit-o în privirile lui Goga reieșea clar că pentru prima oară auzea de această soluție și m'a întrebat: «Cum, crezi serios că regele s'ar aventura în actualele împrejurări să svârle țării o asemenea nesăbuită provocare?» M'am mărginit să-i remarc doar prezența lui Armand Călinescu în guvern și încă la interne, fapt care nu prevestește nimic liniștitor. A rămas pe gânduri, părând că examinează situația printr'o lumină nouă. Iși trecea din când în când degetele prin șuvițele de păr; nu se simțea în mișcări tresăririle unei enervări stăpânite. După un răstimp de tăcere mi-a răspuns cu calmul unei hotărîri luate: «Nu cred că regele îmi va cere să renunț la alegeri și să colaborez la instaurarea dictaturii. Impotriva cui? A național-țărăniștilor și a gărzii de fier? Dacă în loc de un șef de guvern, regele caută un călău, las lui Călinescu această misiune. Dar refuz să cred. Este absurd,

Urmează pagina 8.

CORRIDA LA BUCUREȘTI

de Stefanita NICOARA

Don Luis González de Vergara a ajuns acasă mai preocupat ca deobiceiu. Nevastăsa râdea tot timpul, îi întreba, îi vorbea, și el aproape că nu auzea nimic. O singură frază pe care i-o repetase nevastăsa de nenumărate ori, îi rămăsese în minte: Tănase s'a facut de râs.

Dar el nu era de aceiași părere. Fuseseră să vadă pe Josephine Backer, pe care, cu mari cheltuieli, vestitul Tănase o ausese la București. Se făcuse o reclamă nebună, venirea negresei era subiectul principal de conversație în cercurile bogate ale Capitalei, în ultimul timp, și totuși spectacolul fusese un fiasco total. Din cauza căldurilor teribile din vara aceasta, spectacolul fusese prevăzut în aer liber. Dimineața fuesese sufocantă, apăsătoare. La ora 4 începuseră să se arate câteva puncte negre pe cer, la 7 cerul era acoperit mai mult de jumătate iar la 9, la începerea spectacolului, era negru ca smoala. Și lumea venise buluc, nu mai rămăsese un singur locușor liber. Au început să cadă întâi niște picături rare și reci, iar când negresa a apărut pe scenă cu un colier de banane în jurul șoldurilor, a început să ploaie deabinelea. Câteva clipe de joc îndrăcit, după care, Josephina a început să lunece, ceiace a stârnit râsetele galeriei. Ploaia a început să se întețească și atunci a venit dezastrul. Cozile bananelor au început să se moaie, a căzut mai întâi una și pe urmă mai multe și râsetele galeriei s'au întins ca o pecingene, au cuprins stalurile și pe urmă lojile. Era un râset general și tot de la galerie au început primele fluerături. Spectacolul s'a terminat, Tănase a anunțat un altul cu aceleași bilete, dar vocea îi era acoperită de râsete și fluerături. Când au ajuns la mașină, și Don Luis și coana Ilenuța erau uzi ciuciulete.

Odată lumina stinsă, coana Ilenuța adoarme imediat, dar de Don Luis nu e chip să se lipească somnul. Spectacolul negresei, așa de lamentabil sfârșit, i-a dat o ideie și această ideie nu-i dă pace să doarmă. In fond, nici negresa și nici bananele ei nu-l interesează, ci Tănase.

Don Luis e din Sevilla. Acum zece ani l-a trimis la București o mare societate spaniolă, pentru a trata un export de portocale. Și la București a rămas. I-ar fi greu lui Don Luis să-și explice de ce a rămas. In orice caz, când a pășit prima dată pe străzile Bucureștilor, a avut impresia că se găsește undeva într'un oraș din țara lui. Când a intrat în Cișmigiu, a crezut că se află în grădina Retiro din Madrid și când a ridicat ochii spre cer, nimic nu l-ar fi putut face să creadă că nu e cerul Spaniei, patria lui.

Când mai târziu și-a cumpărat o proprietate la țară, a rămas surprins când un țăran i-a spus «Don Lois». S'a frecat atunci la ochi, căci a avut impresia că se găsește în fața unui țăran din apropierea Sevillei. Căci și țăranii andaluzi, tot așa îi spuneau: «Don Lois». Când i-a cunoscut mai bine pe acești țărani, a avut ocazia să constate că o mulțime, o mulțime de cuvinte, se aseamănă cu cuvintele din dialectul catalan.

—Ce păcat, ce păcat, își spunea el, că în momentul formării limbii române, țara lui Spania, era căzută într'un fel de somnolență, că atâtea țări se interpuneau între patria lui și România și asupra acesteia din urmă s'a exercitat influența Franței și nu a bătrânei lui patrii. O asemenea influență ar fi folosit ambelor lui patrii. Căci acum, Don Luis are două patrii: Spania și România. Și, la dreptul vorbind, dacă cineva l-ar întreba care din două ocupă primul plan, i-ar fi greu de răspuns. Și-a păstrat cetățenia spaniolă, mai mult dintr'un fel de inerție și apoi, de câțiva ani, Spania l-a numit director al Camerei de Comerț spaniolo-română la București. Dar el se simte Român ca toți Românii, pentrucă, pentru aceasta, nu a fost nevoie de nici o schimbare, Românii sunt ca și Spaniolii, veseli, comunicativi, flecari, sgomotoși, nonșalanți, hărțăgoși, se aprind ușor, dar tot așa de ușor se sting: irascibili, dar buni ca pâinea caldă. Dacă despre Români nu se spune că sunt Don Quijoți, aceasta nu însemnează că Românilor le-a lipsit Don Quijote și Sancho Panza, ci Cervantes.

Au trecut zece ani de când a venit Don Luis la București, s'a căsătorit cu o Româncă, are prieteni buni printre Români, foarte buni chiar-nu e o problemă să te împrietenești cu Românii-și totuși, îl roade de multe ori nostalgia. E drept că verdele acesta crud, verdele acesta nesfârșit, cald, catifelat, verdele acesta pe care-l întâlnești la tot pasul e frumos, odihnitor, dar de multe ori el simte dorul de întinderile acelea sterpe din Spania, de stâncile goale, de perspectiva dezolantă a sierrelor spaniole, de verdele închis, aproape negru, al portocalilor și, mai ales, al măslinilor. Și mai presus de toate, îl roade nostalgia obiceiurilor specific spaniole, mai precis, îi e dor să vadă o corridă, o luptă cu tauri.

In primii ani își propusese să facă în fiecare an în preajma lui San Isidro—o călătorie în Spania, să vadă o corridă bună și apoi, ușurat, să se întoarcă în noua lui patrie și să—și caute de treburile lui un an, până la un nou San Isidro. Dar lumea aceasta a afacerilor l-a confiscat, nu și-a putut niciodată îndeplini dorința. Apoi s'a gândit la operația inversă: dacă nu se poate duce el la o corridă în Spania, să aducă o corridă la București. Și-a împărtășit planul unor prieteni Români, dar nu a reușit să transmită nici unuia focul care-l mistuia pe el. Și anii au trecut. A vorbit câtorva impresari români dar aceștia, negustorește, au scos hârtia și creionul, au început să adune și să scadă, să înmulțească și să împartă și rezultatul a fost negativ: cheltuielile sunt prea mari, Românii nu sunt «aficionados» pentru asemenea spectacole, riscul e prea mare. I s'a propus să acopere el eventualele pierderi și Don Luis a fost nevoit să se încline. Nu era sărac, avea o proprietate în preajma Sevillei, câteva zeci de hectare de lămâi, portocali și măslini, dar nu se hotăra să le vândă, nu putea să se hotărască să le vândă.

După ce a fost numit director al Camerei de Comerț, s'a dus la doi dintre miniștrii care s'au succedat ca să le expună planul, dar aceștia l-au privit cam lung, ca și cum ar fi bănuit că ceva s'a deranjat în cutia craniană a Directorului Camerei de Comerț spaniolo-române la București. Și a trebuit să renunțe.

Și în seara aceasta, când a văzut că ultimul loc era ocupat la spectacolul de dans al Josephinei Backer, ideia corridei la București i-a revenit în minte insistent, aproape dureros de insistent.

Don Luis își aprinde prin întuneric o țigară, atent să nu trezească pe coana Ilenuța care doarme liniștită alături, și se întreabă: «De ce nu m'am gândit până acuma la Tănase?»

Intr'adevăr, dintre toți Românii care se ocupă cu montarea de spectacole la București, Constantin Tănase este cel mai original, cel mai îndrăzneț. A început de jos, a fost de toate, până a ajuns artistul cel mai iubit din România. Cu mijloace reduse, cu un public redus și el la număr, Tănase montează revistele cele mai frumoase din țările situate în acest colț al Europei.

—Da, da, de ce nu m'am gândit până acuma la Tănase? își spune Don Luis González de Vergara când, în zorii zilei, reușește să adoarmă.

Ca niciodată, timpul este hotărît contra lui Tănase. Pe la 12 noaptea ploaia încetează, cerul devine albastru clar, a doua zi dimineata e frumos, dar pe la două, pe un colț de cer apare un punct negru. Pe la 4 cerul e jumătate acoperit, la 6 e negru ca smoala iar la 8 începe să ploaie cu găleata. A treia zi scena se repetă iar a patra zi dimineața, Josephina Backer e nevoită să plece, chemată de alte angajamente în alte țări și Tănase e obligat să restituie cea mai mare parte a costului biletelor.

Don Luis își dă seama că nu e momentul să se ducă la Tănase. Dar peste Zece zile nu mai poate suporta tortura gândurilor și se prezintă la teatrul «Cărăbuș». Il primește în cabinetul directorial Constantin Tănase și Don Luis nu se poate împiedica să nu zâmbească, deși pe celebrul artist l-a văzut de atâtea ori, fie la teatru, fie în diferite localuri de petrecere, fie pe stradă. Tănase are un nas ale cărui dimensiuni exagerate fac pe toată lumea să râdă. Unii spun că tot succesul lui pe scenă s'ar datora acestor dimensiuni ale nasului, ceiace desigur este exagerat.

Don Luis își expune planul, Tănase și-aprinde, o țigară de foi, privește pe fereastră, se ridică din fotoliu și face câtiva pași mari prin cabinetul directorial, după care se reașează, deschide un sertar, scoate o foaie de hârtie și începe să facă exact ca toți impresarii cărora li se adresase până acum: adună și scade, înmulțește și împarte. Speranțele lui Don Luis scad la zece grade sub zero. E gata să se ridice să plece, când Tănase își ridică ochii de pe foaie și-i spune hotărît:

—Domnule González, propunerea dumitale mă interesează.

Don Luis nu-și crede urechilor.

—Mă interesează și cu toate dificultățile, se va face. Avem însă nevoie de o publicitate formidabilă și, dacă se poate, de un mic scandal. Și se va aranja și scandalul. Sunt prieten bun cu doctorul Vulpe, deputat țărănist, el va face o interpelare la cameră, vor scrie ziarele, etc...

Don Luis González nu pricepe ce scandal se poate face în jurul unei simple corride, o corridă din acelea care au loc în toate orașele și orășelele din țara lui și încă, un scandal care să fie dorit. Dar el are încredere în omul acesta cu nasul cât un gogoșar bine crescut, în omul înalt, nervos și totuși cald, o căldură care i s'a transmis și lui, din momentul în care a intrat în cabinetul directorial al teatrului «Cărăbuș».

—Dar, continuă Tănase, după ce a mai făcut câteva tururi prin cameră și s'a oprit din nou în fața lui Don Luis, avem nevoie de bani. Bani mulți...

Lui Don Luis i s'a tăiat respirația. El a avut și are bani, a cheltuit și cheltuiește larg, dar totdeauna s'a simțit mai bine când a încasat un cec și nu când l-a semnat. Tănase nu-i dă timp să-și adune și să-și fixeze gândurile.

—Cu Josephina am pierdut o sumă rotundă. Ce vrei? Cine putea să prevadă că va ploua exact trei zile, cât a stat ea aici? A trebuit să rambursez biletele aproape în întregime și, cum a plecat negresa, soarele s'a instalat definitiv pe cer, parcă să-mi facă în ciudă. Se poate repeta scena cu ploaia, după cum poate interveni cine știe ce, poate interveni ceva ce nu poate prevede nici omul cel mai calculat.

Don Luis nu mai aude bine și mai ales nu mai înțelege bine ce-i spune Tănase. Omul acesta l-a cucerit, îl ține în puterea lui și-i dictează condițiile.

Convorbirea a ținut trei ore. Tănase, care nu văzuse în viața lui o corridă, îi cere relații technice, se interesează asupra toreadorilor care pot fi aduși, asupra «ganaderiilor» spaniole, notează, adună, scade, rectifică, face totalul. Când a ajuns Don Luis acasă, a fost nevoie să-și adune gândurile, să deschidă largi ferestrele biuroului și să se plimbe în lungul și latul lui, așa cum făcuse Tănase, cu câteva ore mai înainte. Corrida va avea loc în parcul Carol. Vor fi cheltuieli serioase de amenajare. El, Don Luis González de Vergara, se însărcinează să aducă toreadorii, picadorii, «banderilleros»-ii, și tot personalul ajutător, din Spania. In ceiace privește taurii, s'a căzut de acord, sau mai bine zis, Tănase și-a dictat voința, s'a renunțat să se aducă tauri din Spania.

—In Moldova se găsesc buhai splendizi, dle González, îi spusese Tănase. Ii cumpărăm la kilogram. La «ganaderiile» spaniole se plătește un taur ca și cum ar fi vorba de un leu sau un leopard.

Din tot ce au aranjat, chestiunea aceasta a taurilor, îl neliniștește. Ei, ce știe Tănase? Taurii aceștia din ganaderiile spaniole își au tradiția lor, sunt crescuți cu grijă, vacile și taurii din care descind sunt aleși, triați. Nu numai prin fața ochilor taurilor din care descind s'a fluturat capa și muleta, ci și prin fața ochilor vacilor, pentru a vedea cum reacționează. Vor fi oare buhaii aceștia moldovenești ai lui Tănase, superbi, agresivi, feroci, așa cum sunt taurii din ganaderiile spaniole? Iată o problemă care avea să-l hărțuiască pe Don Luis pană în seara corridei, faimoasa corridă de la București.

Și mai era o chestiune care-l hărțuia pe Don Luis: chestiunea bănească. Se obligase să acopere jumătate din eventualele pierderi.

—Și la cât s'ar putea ridica aceste pierderi, domnule Tănase? reușise să întrebe timid Don Luis González.

—E greu de precizat. Cu negresa am pierdut 1.200.000 de lei. Cu taurii dumitale s'ar putea pierde 3.000.000, 1.500.000 de căciulă.

Ce va face dacă va trebui să plătească 1.500.000 de lei?, se întreabă îngrozit Don Luis. Și nu are decât o soluție: să-și vândă cele câteva zeci de hectare de lămâi, portocali și măslini, din apropierea Sevillei. Nu fusese de vreme îndelungată să-și vadă această proprietate, administratorul—încă o teribilă asemănare pe care o găsise Don Luis între Spanioli și Români—îl fura copios dar, în afară de câștigul pe care i-l aducea anual, moșia aceasta reprezenta pentru el ceva mai mult: reprezenta legătura lui cu strămoșii, un ce în care Românii se deosebesc de Spanioli, reprezenta tradiția, care se părea că lui Tănase nu-i spunea mare lucru, de moment ce pentru el e tot una dacă e vorba de un taur spaniol și un buhai moldovenesc. Dar a semnat contractul cu Tănase și lui Don Luis de Vergara nu-i rămâne decât să spună: zarurile sunt aruncate sau, și mai plastic, așa cum învățase el de la Români, ai intrat în horă, trebuie să joci.

In apartamentul ei din calea Dorobanți, ca în toate apartamentele din București, în această după amiază de August, e cald, o căldură înăbușitoare. Doamna Lucia Jianu s'a sculat din cauza căldurii, și-aprinde o țigară, își trage capotul și sună. Dar pe căldurile acestea, chiar dacă soneria țipă strident, nu însemnează că se obține mare lucru. Toanta de Maria nu poate auzi alarma, căci nu se găsește la bucătărie. De cum s'a culcat conița, ea a spălat la repezeală ce avea de spălat și apoi a ieșit pe stradă, unde o aștepta Ion, ordonanța lui domnu maior doctor Opran, care, ca deobiceiu, a plecat la spital.

Doamna Lucia Jianu se îndreaptă spre bucătărie ca să-și facă cafeaua. Cu toate că e cald, doamna Jianu nu poate renunța la aroma unei cafele turcești și, cu toate că nu-i place să se apropie de bucătărie, nu are ce face.

Doamna Jianu e fata unui boier moldovan. Transplantată la București, ea își continuă tabieturile de acasă. După masă un somn de un ceas-două, apoi o cafea turcească cu țigara respectivă și, chestiune capitală, un șerbet de trandafiri sau o dulceață de vișine.

Doamna Jianu știe să gătească perfect—cel puțin așa se laudă ea—, dar nu-i place să intre în bucătărie decât atunci când Maria nu răspunde la apelurile ei la ora cafelei. Când intră în bucătărie trebuie să spargă ceva, motiv pentru care, atunci când e acasă, se aude vocea batjocoritoare a soțului domnieisale, avocatul Jianu: a intrat watmanul în bucătărie.

Două porecle i-a pus domnul Jianu, soației domniei sale, fata unor boieri moldoveni din ținutul Tutovei. Prima e «watman de tramvai» și a doua, asemănătoare, «cal de tramwai».

Este foarte just că domnul Jianu, avocat înscris în baroul Capitalei, nu are imaginație. E înscris în barou de doisprezece ani, dar de pledat a pledat o singură dată. La început, Domnul Jianu a fost student strălucit, dar nu poate pleda. Când vorbește față de mai multe persoane, începe să se bâlbâie. Și din cauza acestui defect, își reduce și el tot vocabularul la câteva cuvinte: «Passe... merg și eu... plus potul», când e vorba de poker și «o pică..., două pici..., schlimm mare sau schlimm mic», când e vorba de bridge, joc la care este un adevărat as. Numai că aceste două porecle lipsite de spirit, «watman» și «cal de tramvai», se potrivesc de minune drăguței și mai ales nervoasei doamne Jianu. In special pe a doua, «cal de tramvai», toți prietenii și prietenele o găsesc minunată. Doamna jianu nu poate sta în casă-afartă de timpul cât doarme-mai mult de două-trei ore pe zi. Restul timpului circulă. Cu mașina-când n-a luat-o soțul și aceasta se întâmplă rar—, cu autobuzul, cu tramvaiul și în special pe jos. E cunoscută la toate ministerele, la primărie, la prefectura de poliție, la comisariate, și chiar la palatul regal, unde, dacă nu a reușit să pătrundă ea, i-au pătruns reclamațiile, plângerile, intervențile.

După ce-și ia cafeaua, tot din cauza absenței servitoarei, pregătește masa. Dar nu pentru ea, Doamne ferește, ci pentru pensionarii domnieisale. Căci doamna Jianu, în afară de ai ei, Țuca și Sweety (un nume englezesc care nu-i place, dat de fiica domnieisale, domnișoara Picky-alt nume care nu-i place), are în grădină douăzeci și cinci de pensionari. Și nenorocirea este că grădina nu-i a domnieisale. In spatele casei este o grădină destul de mare, înconjurată de blocuri identice cu cel în care familia Jianu își are un apartament închiriat la etajul întâi. In grădină sunt flori, arbuști, un gard viu, tufișuri și un bazin. Prin gardul viu, prin arbuști, prin tufișuri s'au prăsit nici mai mult nici mai puțin de douăzeci și cinci de pisici. Aceasta până acuma, căci până la căderea iernii, numărul va fi desigur dublat dacă nu triplat. Locatarii celorlalte apartamente din blocul ei și din celelalte fac scandal, amenință, sburătuie cu pietre pisicile dar nu e nimic de făcut: doamna Lucia Jianu este președinta Societății pentru protecția animalelor.

Nonșalant, doamna Jianu a pregătit douăzeci și cinci de pachete și iese în balcon. Nu a fost nevoie de apeluri, pisicile erau deja în așteptare și când au văzut ușa de la balcon deschizându-se, au început să se prelingă de prin tufișuri și s'au așezat în așteptare,

Urmează pagina 7.

cu ochii în sus și lingându-și buzele. Inima doamnei Jianu se moaie ca un bulgăre de ceară. Și-a făcut dintr'o cutie de tablă un fel de sufertaș, pe care îl coboară cu ajutorul unei sfori. Fără să se poată apropia de ele căci pisicile sunt în parte sălbatice, zi de zi, doamna Jianu, cu răbdare și dragoste, a ajuns să le cunoască, să le boteze, să le desosebească și, și mai curios, a ajuns ca aceste jigodii să învețe să-și cunoască numele.

—Jidauca!, strigă doamna Jianu din balcon, când începe să coboare sufertașul. Și ca prin minune, una dintre pisici iese din rânduri iar celelalte se trag înapoi. Sufertașul ajunge jos și cu labele, Jidoafca își scoate pachetul frumos împăturit în hârtie. Sufertașul începe să urce. Doamna Jianu pune în el alt pachet și, la indicația ei, din rânduri iese Râioasa.

Sufertașul a coborît și urcat de douăzeci și cinci de ori și, după jumătate de oră, cele douăzeci și cinci de jigodii stau în patru labe și privesc în sus satisfăcute. Doamna Jianu descopere în aceste priviri recunoștință profundă—de care nu sunt capabili cei ce—și zic oameni, spune ea sentențios la adunările Societății a cărei președintă este—, delicatețâ, gingășie, supunere și încă un număr de asemenea adjective, și aceasta este mulțumirea ei. De aceia nu se interesează unde umblă soțul ei, ce face când lipsește câteodată chiar câte patruzeci și opt de ore și nici nu se neliniștește când simte în hainele lui alt parfum decât cel întrebuințat de domniasa. «Bărbații sunt toți niște porci» spune la adunările societății și cu asta basta.

După o oră, îmbrăcată, gătită, cu geanta sub braț, coboară scările. In geantă are un memoriu, studiat, documentat, prin care cere domnului primar al Capitalei să convoace de urgență consiliul comunal, pentru a organiza un cimitir al animalelor, cu despărțituri pentru cai, pentru măgari, pentru pisici și pentru câini. Pentru aceștia din urmă, se înțelege că doamna Jianu cere subdespărțituri, după rase.

Doamna Lucia Jianu merge pe stradă cu foarte mare atenție. O cunosc și copii care au fost desvățați să mai lege tinichele de coada câinilor sau să spânzure pisicile, după cum o cunosc și bieții căruțași care, din lăcomie, au încărcat căruțele peste măsură sau, la un pahar de vin sau la necaz, au plesnit cam sonor crupele sau boturile cailor. Pe primii, adică pe copii, doamna Jianu îi ia subsuoară și, cu toate protestele gospodinelor și trecătorilor, îi duce la comisariat iar pe ceilalți îi duce tot la comisariat, după ce a chemat în ajutor sergenții de stradă.

Astăzi este preocupată de chestia cimitirului de animale și-și pregătește mintal frazele pe care vrea să le debiteze în fața primarului. Dar, după vreo cinci sute de metri de mers pe jos, în fața unui zid vede vreo 20-30 de gură-cască, majoritatea băieți și fete dar și vreo câțiva oameni în toată puterea cuvântului. Se oprește și ea și atunci vede roșu înaintea ochilor. Cele 20-30 de persoane sunt oprite în fața unui afiș de dimensiuni neobișnuite, care anunță o corridă. Doamna Jianu are impresia că visează. Crede că se găsește undeva pe o stradă din Barcelona, unde cu vreo zece ani înainte asistase la o corridă, corridă a cărei amintire acuma, după atâta timp, o face să i se întoarcă stomacul pe dos. O dusese mai mult cu forța, bărbatusău. Taurul, înțepat, obosit, hărțuit, cu privirile pierdute, cu limba scoasă afară, se așezase jos. Din grumazii [illegible] de sânge, ieșeau aburi ca dintr'o baie. Și lumea urla innebunită, bătea din palme, fluera pe toreador, un pișpindache spilcuit și gătit ca o paiață. A amețit și au scos-o afară pe brațe. Privirile desnădăjduite ale taurului din care ieșau aburi au urmărit-o multă vreme.

Și doamna Jianu lasă intervenția pentru care voia să se ducă la primar, pentru altădată, și se întoarce imediat acasă. La telefon, tremurând, enervată, sgâlțâită de furie, convoacă la sediu pe membrele comitetului Societății pentru protecția animalelor.

—Doamna Vasilescu, e ceva urgent, ultra urgent... Doamna Gheorghiu, e nevoie de prezența întregului comitet. Sub nici un motiv nu trebuie să lipsiți... Doamna Gavriliu, etc.

Peste două ceasuri, comitetul e în păr. Abia stăpânindu-și lacrimile, doamna Jianu se ridică în picioare, albă la față, aruncând scântei din ochi și bătând cu pumnul în masă.

—Barbaria în afară de frontierele noastre. Dacă alte popoare au nevoie să vadă sângele curgând, le privește. Corridă? La Barcelona, la Madrid, la Valencia, în Mexic, în Peru, în Paraguay...! Oriunde. La București niciodată.

Și pentru a le aduce pe toate membrele comitetului la unison cu ea, le povestește corrida văzută la Barcelona, cu lux de amănunte, întrebuințând cuvinte și imagini care să miște pietrele.

—Când s'a așezat liniștit în nisipul cald al arenei, cu banderillele înfipte în grumazi, cu sângele gâlgâind, taurul avea lacrimi în ochi. Da, da, avea lacrimi în ochi, doamnele mele!

Mișcarea de oroare e generală, majoritatea cucoanelor scot batistele și le duc la ochi.

—Nu vom admite asemenea barbarie la București, strigă domna Jianu isbind cu pumnul în masă pentru ultima dată. Vom bate la ușile tuturor ziarelor, la ușile tuturor autorităților și, dacă va fi nevoie, vom ieși în stradă. Să studiem fiecare câteva slogane, pentru a le pune pe pancarte. Știți, ceva scurt dar cuprinzător. Cine dintre Dumneavoastră cunoaște pe acest Luis González și nu știu cum îl mai cheamă?

—Eu doamnă președintă, răspunde o voce pițigăiată.

—Ce fel de om e? Cum arată?

—E unul scurt... foarte, foarte distins.

—Da? Ei bine, am să-i înfund eu pălăria pe cap cu o pancartă de are să i se ducă dracului distincția. Iar lui Tănase, dacă n'am să-i mut nasul din loc, să-mi ziceți mie cuțu.

Alo! Allo!... Allooo!

Pe Tănase îl trec nădușelile. Îi e teamă că doctorul Vulpe să nu fi plecat dejaû la Cameră. Dacă a plecat, îi va fi greu să-l găsească în balamucul de pe dealul Mitropoliei. E o sesiune extraodinară, Camera a fost convocată din cauza unor svonuri alarmante în legătură cu vecinii noștri de peste Nistru, dar doctorul Vulpe este unul dintre cei mai temuți debateri parlamentari și prin el speră vestitul actor să provoace scandalul de care are nevoie pentru succesul material al corridei. L-a întâlnit aseară, au studiat totul și acum un sfert de ceas a primit un telefon care i-a răsturnat toate planurile. Ceiace voia să facă doctorul Vulpe, adică să vorbească în contra corridei, o face altul, avocatul Brâncu-Huși, ridicat în suliță de nebuna de Jianca, președinta Societății pentru portecția animalelor. Dacă mai e timp, e admirabil. De nu... e jale.

—Alo! Allo...!... Doctorul Vulpe?

CORRIDA LA BUCURESTI

—Da, eu. Cine mă caută?

—Eu, Tănase.

—Tu ești Costică? Ce vrei?

—S'a schimbat planul, dragă doctore. Înțelegi?... A intervenit ceva nou. Nu mai trebuiește să vorbești contra corridei...

—Ce face?... Dar ce crezi, că așa merge? Am pregătit toată noaptea discursul, am consultat tratate de tauromachie și acuma dai înapoi? Te privește. Cecul l-am încasat așa căă...

—Nu, nu, stai dragă doctore, nu te grăbi. Vorbești... dar nu mai vorbești contra corrida ci... pro corrida.

—Pro corrida... Și de ce?

—Am fost informat că contra corrida vorbește Brâncu-Huși. L-a montat nebuna de Jianca...

—Aia cu pisicile?

—Da dragă, aia. Așa că trebuie schimbat macazul. Îl vei combate pe Brâncu-Huși și vei susține corrida.

—Bine, bine, dar... când mă pregătesc? Ca să vorbesc contra, am lucrat toată noaptea.

—Lasă dragă doctore... o învârtești cu iscusință din condei, că doar nu ești degeaba doctorul Vulpe, teribilul doctor Vulpe, de frica căruia tremură guvernul? Mie-mi spui?

—Nu dragă, mi-e imposibil... Nu am timp... Ce crezi că's mașină? Contra corrida m'am angajat... am încasat și cecul... dar...

—Doctore, nu mă înnebuni. Diseară ne întâlnim la Capșa și-ți dau alt cec... De acord?

—De acord, e răspunsul, de astădată sec, al doctorului Vulpe.

Pentru a provoca scandal, Tănase angajase pe doctorul Vulpe, să facă o interpelare la cameră, combătând corrida. Știa Tănase că această interpelare nu va duce la interzicerea spectacolului ci numai la trezirea de interes în public. Dar intervenția lui Brâncu-Huși în acelaș sens, nu-i convenea. Trebuia ca doctorul Vulpe, în noua situație creiată, să combată pe Brâncu-Huși și, din două intervenții—una pro și una contra—, care aveau să se anuleze una pe alta, nu avea să iasă decât ceiace urmărea el: scandalul. Vor scrie ziarele, lumea va începe să discute, unii vor aproba alții vor condamna, și și unii și alții vor veni la parcul Carol. Și dacă vor veni vor plăti și asta e principalul.

Ce urmează la Cameră e o adevărată corridă... oratorică. Se vorbește mai puțin de tauri și de toreadori și mai mult de metehnele, învârtelile, afacerile, matrapazlâcurile celor doi deputați. Lume râde, adică numai o parte din lume, căci membrele Societații pentru protecția animalelor, cu surorile, mamele, cumnatele, nepoatele și prietenele lor, din tribune, aruncă priviri amenințătoare.

Matchul de la Cameră dintre doctorul Vulpe și avocatul Brâncu-Huși e nul, dar problema intră chiar de a doua zi în desbaterea ziarelor. Curentul, Aurora, Țara noastră și altele mai mici sunt pro, în timp ce Cuvântul, Neamul românesc, Credința, Ordinea, etc., sunt contra. Universul, ca deobiceiu, nu e nici pro, nici contra. Intervin în desbatere condeie ilustre, poeți, romancieri, teologi, filozofi, profesori și profesoare, unii ca la Cameră-pro, și alții contra.

—Corrida este un vestigiu al barbariei. Omul, viclean, perfid, înarmat, duce o luptă inegală cu un biet animal, de a cărui prostie se profită. Bietul animal se aruncă prostește în cârpa roșie în loc să se arunce în inamicul din fața lui, care-i pregătește moartea. O moarte sângeroasă, barbară, care nu face cinste noțiunii de om.

—Pardon, răspunde o voce protivnică. Lupta dusă de om, ființă inteligentă prin excelență, e măreață. E lupta dintre forța brutală și cea inteligentă, fină, pe care o reprezintă omul. Și apoi domnii aceștia care condamnă uciderea taurului în arenă, de ce nu condamnă și moartea lui la abator? Doamna aceasta, Jianu, cu ce-și hrănește cele douăzeci și cinci de pisici pe care le crește în grădină? Cu morcovi, cu pătrunjel, sau cu carne de taur? Ucis la abator desigur, dar oricum, ucis...

Presa abundă de articole pro și contra care, cu cuvinte mai frumoase sau mai puțin frumoase, sucește și răsucește aceleași argumente.

Constantin Tănase își freacă mâinile.

—Ascultă, don González, zece corride cu casa închisă și avem fiecare câte un milion.

Don Luis e încântat. Nu pentru milionul in sine-Don Luis e un om care nu s'a bucurat niciodată când a câștigat banii ci numai s'a înăcrit când i-a pierdut-ci pentru speranța care i s'a aprins în suflet că luptele de tauri vor prinde și în România, că aceste frumoase spectacole vor avea loc și în noua lui patrie și că de San Isidor nu va mai lâncezi de dorul Sevillei, căci dacă va avea corridă la București, va avea impresia că însăși Sevilla a venit în țara de la gurile Dunării. Iar cu milionul câștigat va face o «ganaderie». Peste trei ani, la o corridă pe care o vede frumoasă ca la Sevilla, toreadorii se vor lupta cu tauri adevărați crescuți cu grijă, selecționați, tauri în care tradiția curge prin sângele lor și nu cu buhai moldovenești, cumpărați la kilogram, ca de data aceasta.

Cu o zi înainte de venirea toreadorilor de la Madrid, alături de afișele lipite de Tănase, prin care se anunța venirea luptătorilor, au apărut și altele, puse prin grija Societății pentru protecția animalelor, recte a doamnei Jianu. Prin aceste afișe erau chemați să manifesteze contra corridei lui Tănase toți Românii iubitori de animale, și, în special, femeile. Iar când trenul oprește în gara de Nord, în spatele gării sunt masate câteva mii de persoane, majoritatea curioși, veniți să vadă rezultatul corridei dintre Tănase și doamna Jianu. Căci doamna Jianu s'a ținut de cuvânt. Ținute în frâu de un cordon de jandarmi, vreo mie de femei înconjoară pe doamna cu douăzeci și cinci de pisici, încruntate, fioroase, ținând în mâini pancarte belicoase: ROMANII IUBESC ANIMALELE; NU VREM SA VEDEM ANIMALELE CHINUITE; TOREADORII SA PLECE DE UNDE AU VENIT, sunt cele mai moderate, alături de altele agresive, insultătoare: PRIN ROMANIA AU TRECUT BARBARII, DAR S'AU STABILIT AIUREA (aluzie la stabilirea Goților în Spania); NU PERMITEM SALBATICIA; ROMANUL E BLAJIN, NU-I PLACE SA VADA SANGELE CURGAND.

La ușa mare de ieșire, apar vreo cincisprezece tineri înalți, delicați, subțiri, cu pălării cordobeze, cu jachete scurte, cu priviri mirate. Unii dintre ei sunt așa de drăguți-cel puțin văzuți de departe—, încât voința multora dintre femeile care înconjoară pe războinica Jiancă, începe să se clatine. Tănase și Don Luis González pășesc surâzători în fața toreadorilor. Doamna Lucia Jianu, care și ea rămăsese cu privirile aninate de figurile spaniolilor, la vederea lui Tănase și, mai ales, a tipului acela scurt, distins, care după descrierea unei membre din comitet trebuie să fie González, vede roșu înaintea ochilor. Atunci președinta se scutură, ridică agresivă pancarta și, conform planului stabilit, muierile pornesc la asalt. Cordonul de jandarmi e măturat ca de un flux furtunos și câteva clipe, toreadorii, Tănase și Don Luis sunt înconjurați. Cu pancarta pe care o are în mână, doamna Lucia Jianu îi dă o isbitură în cap lui Don Luis care, scund încercase să se ascundă după Tănase, iar cu cealaltă în care are geanta, îl isbește pe marele comic drept peste nas.

Ce a urmat după aceia, este greu de precizat. O învălmășeala mai mare decât toate învălmășelile, pentrucă, de data aceasta, învălmășeala era produsă de femei. Cu greu s'a putut reface cordonul, cu greu au putut fi duși la mașini, în special Tănase și don Luis González. Toreadorii au scăpat ușor, deoarece, conform dispozițiilor, nimeni nu se atinsese de ei. Dar fuseseră purtați ca niste fulgi de fluxul mulțimii și unii dintre ei își pierduseră cordobezele, alții jachetele iar alții și una și alta.

Seara este masă la Don Luis, care nu avusese timp să plângă de emoție la vederea pălăriilor cordobeze din cauza Doamnei Jianu și a loviturii ei de pancartă. La masă, cum era normal, participă și Tănase. Don Luis González e bandajat la cap iar Tănase, pe nasul care i s'a făcut de data aceasta ca o pătlăgică vânătă, are un plasture.

—Asculta Don Tănase, spune râzând Spaniolul, asta muier nebun, dat la mine cu pancart in cap.

La care Tănase își examinează în oglindă dimensiunile nasului iar coana Ilenuța nu se poate stăpâni să nu-i strecoare printre dinți tot năduful pe care-l strânsese de când a dat strechea în bărbatusău:

—Corridă ți-a trebuit, corridă ai avut.

La masă Tănase e vesel, dar Don Luis e îngândurat. Prietenul lui dela Madrid nu putea desigur să-i trimită la București pe Manolete, dar oricum, el spera că vor torea niște «novilleros» mai răsăriți. De când scăpase din mâna «la asta muier nebun», discret, încearcă să pipăie marfa. Și impresia lui este că se găsește în fața unor amatori de ultima mână, niște golăneți din Vallecas. Ori nu aceasta voia Don Luis. El voia niște maeștri ai nobilei arte, niște toreadori care să trezească interesul, care să pună prima piatră la prima «plaza de toros» care se va ridica în București.

Impresia aceasta a început să i se accentuieze când a văzut că toreadorii beau sănătos. Toate încercările lui de a-i tempera nu duc la nici un rezultat, din cauza lui Tănase care-i îmbie la suflecat paharele. El e fericit. Prima corridă are loc peste trei zile și biletele s'au vândut toate de ieri.

Cu mare greutate scapă Don Luis de compatrioți numai în zori, când aceștia pleacă cu Tănase. Se culcă dar somnul nu se lipește de el. Pe la zece, când abia reușise să adoarmă, e trezit de sunetul strident al telefonului. Nu are timp să întrebe cine este, că la capătul firului, o voce speriată, gâfâită, îl chiamă de urgență la cârciuma Veneția, de pe Dorobanți.

—Domnule Director, veniți că-l omoară pe Tănase.

Nu știe cum a sărit din pat, cum s'a îmbrăcat și cum a ajuns la mașină. Când peste un sfert de ceas intră în cârciuma Veneția, nu-i vine să-și creadă ochilor. In mijloc Tănase, cu nasul cât un drapel, ținut de picioare, de mâini, de mijloc, râde. Intr'un colț, ținut de un număr dublu de Spanioli, tot de mâini, de picioare și de mijloc, e Malaguena, vedeta trupei. Malaguena ține în mână un briciu, pe care-l flutură amenințător spre Tănase.

—Ce este? țipă Don Luis, în mijlocul sgomotului infernal. Ce vrei să faci? se adresează el lui Malaguena.

Intrarea lui Don Luis González are un efect de trăznet. Cei care-l țineau imobilizat pe Tănase îi dau drumul iar cei care-l țineau pe Malaguena fac acelaș lucru. Și acuma stau toți și privesc buimăciți, ca treziți din somn. Tănase e stupefiat. Are impresia că pentru prima dată vede briciul din mâna lui Malaguena iar toreadorul, la vederea Directorului, sentură capul prostit:

—Señor Director, Señor Director, spune el cu o voce plângătoare, queria solamente afeitarle (vroiam numai să-l bărbieresc).

Așteptările lui Tănase au fost cu mult întrecute. In afară de faptul că n'a mai rămas nici un locușor liber, străzile care vin spre parc, sunt negre de lume. Și în interior toată lumea bună a Bucureștilor. Datorită duelului dintre doctorul Vulpe și Brâncu-Huși de la cameră, cu siguranță că nici un ales al națiunii, în această zi de început de Septembrie, nu a rămas acasă, sau nu s'a dus în altă parte. Gazetarii? In păr. Frumoasele Capitalei s'au înghesuit în număr însutit mai mare decât o fac la hipodrom. Prețurile biletelor? Tănase n'a fost deloc filantrop.

Cu toate acestea, Don Luis nu e liniștit. O teamă lăuntrică îl mistuie, teamă, care, pentru o clipă, se risipește la apariția în arenă a toreadorilor, picadorilor, «banderilleros»-ilor și întregului personal. In notele unui marș marțial, datorit muzicilor militare ale regimentelor de gardă din Capitală, Spaniolii își fac apariția. Genele lui Don Luis se umezesc, inima îi bate în tactul marțial al marșului. Toți luptătorii au apărut în ținută strălucitoare. E momentul cel mai patetic al corridei, moment care încântă nu numai pe Spanioli ci și pe străinii veniți să vadă o corridă în Spania, chiar când vin înarmați cu prejudecăți umanitare. Sunt mișcați și entuziasmați de acest fast al intrării în arenă scriitori, artiști de cinema și de teatru, filozofi, etc. Deci și la corrida de la București fastul intrării în arenă a luptătorilor impresionează și entusiasmează publicul care nu se poate opri să nu isbucnească în aplauze furtunoase. Chiar în partea unde sunt masate membrele Societății pentru protecția animalelor, pornirea belicoasă sufere o scădere de temperatură. Numai doamna Luicia Jianu nu se lasă impresionată. Membrele Societății, și-au făcut un plan, plan, care-nu mai este nevoie să precizăm-aparține președintei. Don Luis González și Tănase se așteaptă la obșinuitele manifestații contrarii, adică pancarte, țipete, fluerături, aruncare de tomate sau ouă clocite asupra toreadorilor. Dar doamna Jianu s'a gândit și a ținut să monteze ceva original.

—Doamnele mele, spusese ea la ședința furtunoasă care avusese loc în ajun la sediul Societății, nu obținem nimic aruncând tomate sau ouă clocite. Inimilor spectatorilor trebuie să ne adresăm. Vine momentul patetic al barbarei lupte, momentul în care taurul obo-

Urmează pagina 8.

CORRIDA LA BUCURESTI

sit, sfârșit, cu privirile pierdute, cu limba scoasă afară, se așează în genunchi (doamna Jianu credea că la toate corridele se întâmplă ce a văzut ea la Barcelona). E momentul în care inimile spectatorilor incetează să mai bată. In acest moment, chiar inimile cele mai împietrite, inimile cele mai sângeroase se înmoaie, un val de milă pentru urgisitul animal se revarsă în suflete. Acest moment trebuie exploatat. In acest moment taurul nu mai este periculos, este doar o cârpă fără voință, fără putere. In acest moment deci, vom escalada barierele și vom invada arena. Il vom lua pe sus pe acest pișpindache împopoțonat ca o paiață, îi vom rupe pantalonii și cu umbrelele, îi vom aplica corecția meritată. Vă asigur că acestui năsos care se cheamă Tănase și acestui Sancho Panza care-și zice Don González și nu mai știu cum, le va pieri pofta să mai organizeze corride la București. Rândul trecut i-am înfundat pălăria cu pancarta, dacă-l prind și acuma vă asigur că are să mă țină minte cât o trăi. Doamnele mele, trebuiește să-i facem ridicoli. Ridicolul ucide.

La cererea lui Tănase, poliția fusese foarte atentă ca nici o cucoană să nu intre cu pancarte sau cu pachete în care ar fi putut fi disimulate roșii sau ouă clocite. Și spre surprinderea tuturor, a lui Tănase în special, inamicul în fuste nu avea nici pancarte și nici pachete. Lucru curios, toate aveau umbrele, dar ziua e călduroasă și chiar dacă în mintea lui Tănase ar încolți o bănuială, nu poate obiecta nimic.

Insfârșit, taurul pătrunde în arenă. E un exemplar superb—deși cumpărat de Tănase la kilogram—de un gri fumuriu, masiv, impunător. Ieșit dela intuneric, buhaiul se oprește o clipă, mirat. In partea opusă vede vreo patru-cinci banderilleros, care, desfășurându-se în evantai, se îndreaptă spre inamic. Buhaiul face câțiva pași amenințători și apoi pornește în trombă. Spaniolul agită capa roșie dar-fără tradiția confraților lui ieșiți din ganaderiile andaluze desigur-buhaiul adus de la moșia unui prieten al lui Tănase din Dorohoi se încordează, pornește ca o săgeată și îl aruncă peste barieră. Fiind și luptător de catch, Spaniolului nu i se întâmplă mare lucru, dar publicul e în delir. Se râde teribil, se bate din picioare, din mâini, se țipă, se flueră. In lojile ambasadei spaniole e consternare. Don Luis González începe să tremure ca o păpădie în bătaia vântului. Buhaiul se răsucește, pornește la asalt spre al doilea inamic, dar acesta dându-și seama probabil că se găsește în fața unui vulgar buhai moldovenesc care nu vrea să știe nici de capă nici de muletă, iute de picior, pune între el și animal, bariera salvatoare. Buhaiul ajuns la barieră se oprește, privește mirat la lumea care aplaudă innebunită și întinde gâtul spre public. In aces timp, un alt Spaniol se apropie și-i înfinge banderilla în grumaz. Sub fulgerarea durerii, buhaiul se deslănțuie. Il ia în urmărire, trece furtunos pe lângă alții care caută să-l atragă cu capele desfășurate, dar acestora bestia nu le dă atenție și-l prinde pe cel care-l înțepase, călare pe barieră. O isbitură teribilă și pantalonii strâmți pe fese, plesnesc ca un balon de cauciuc. Spaniolul e aruncat în public, dar pentru o clipă fesele goale au rămas expuse privirilor publicului. In grupul membrelor Societății pentru protecția animalelor, e delir. Doamna Lucia Jianu plânge și țipă de bucurie, țipă de bucurie și plânge.

—Malaguena! Malaguena!, țipă disperați membrii ambasadei spaniole. Don Luis nu mai are nici puterea să țipe. Ii tremură buzele, își trece mâinile peste ochi, are impresia că e pradă unui coșmar. Tănase, nedându-și sama de proporțiile desastrului, râde ca un disperat.

Malaguena intră în arenă. Pentru cei cari l-au văzut înainte de intrarea buhaiului, superb, increzător, e de nerecunoscut. S'a făcut galben, mâna care ține muleta, tremură. Buhaiul lovește nisipul arenei cu copita, își trage capul între picioare și apoi pornește. Malaguena inaintează, desfășoară muleta și caută cu ochii privirile animalului. Și animalul—vulgarul buhai moldovenesc—își încrucișează privirile cu ale lui. Odată prinse, nu le mai părăsește. Zadarnic flutură roșul muletei, Malaguena constată cu groază că bestia îi urmărește privirile lui, acestea și nu roșul muletei îl interesează. Malaguena e hotărît să înfrunte fiara, orice s'ar întâmpla, țipetele publicului îl irită, aude în spaniolă încurajările compatrioților: Adelante! Adelante! Dar când buhaiul e la trei metri, nu poate rezista. Iși dă seama că într'o clipă va fi în coarnele fiarei și nu poate avea siguranța că va avea norocul lui Miguel care a fost aruncat peste barieră sau a lui Carlo care a rămas cu fesele goale. Și atunci cu disperare, gâfâind, se îndreaptă spre barieră. Taurul schimbă și el de direcție, pornește năprasnic în urmărire dar, spre disperarea doamnelor din Societatea pentru protecția animalelor, Malaguena reușește să escaladeze bariera cu o zecime de secundă înainte de desnodământul fatal. Buhaiul se oprește, nemulțumit parcă, se trage doi metri înapoi și apoi se isbește cu toată forța în scândurile despărțiturii. Acestea, subțiri-ca să micșoreze cheltuielile-se frâng. S'a produs e vorba de un țipăt de groază, dar, spre norocul tuturor, buhaiul o spărtură și publicul din apropiere începe să țipe. De astădată nu se gândește să exploateze succesul ci începe să se plimbe prin arenă, ca un actor care, la sfârșit de număr, culege aplauzele. Și aplauzele vin, fără precupețire, fără reținere. In București, nici un actor, nici chiar Mia Apostolescu în vremurile ei de glorie, nu a fost răsplătită cu atâtea aplauze ca vulgarul buhai moldovenesc la prima și ultima corridă dela București. Mai apar timizi doi-trei banderilleros în arenă, înaintează câțiva pași dar, când taurul pornește în trombă spre ei, încalecă cu repeziciune bariera.

—Malaguena! Malaguena!, țipă disperați membrii ambasadei spaniole.

Și Malaguena își ia inima în dinți. Pășește din nou în arenă dar, când i se încrucișează privirile cu ale fiarei, când vede că acestea nu-l părăsesc, face exact ca ceilalți.

—Nerușinatule! Ne faci de râs, strigă furioși membrii ambasadei.

Malaguena, roșu, înfuriat, călare pe barieră, flutură muleta spre lojile ambasadei:

—Que? Venga tu si quieres que te mata! (Ce? Vino tu dacă vrei să te omoare).

Lângă șeful muzicii militare a regimentului 6 Mihai Viteazul, stau cuminți cei trei cățeí ai domnieisale. Aceștia au privit curioși tot ce s'a petrecut și nu pierd din ochi splendidul animal care face victorios înconjurul arenei. Pe Riki se pare că-l distrează tot ce se petrece și, când buhaiul vine și se oprește în fața lor, exact unde isbitura animalului spărsese scândurile, se coboară și pătrunde în arenă. Ceilalți doi îl imită și acuma câte trei latră furioși. Buhaiul se oprește mirat și se repede spre Riki, dar Pîți și Kiki fac un ocol, se reped pe la spate și-l mușcă de picior. Ca piscat de un țânțar, buhaiul se întoarce spre cei doi dar Riki nu-i dă timp să-și execute planul. Acuma e el la coada animalului și e rândul lui să-l muște de picior.

Publicul, zăpăcit pentru o clipă, începe să aplaude furtunos pe noii actori. Taurul se întoarce cu spatele la barieră și încetișor, încetișor se dă înapoi până când simte lipite de șolduri scândurile salvatoare. Șeful muzicii, care privise îngrozit isprava javrelor lui, temându-se că fiara îi va face una cu pământul, fără să-și dea seama ce face, dă semnalul unui marș.

Nu a mai fost nevoie de intervenția doamnei Jianu și a aderentelor domnieisale. Pe Malaguena și pe tovarășii lui din Vallecas, i-au făcut ridicoli vulgarul buhai din ținutul Dorohoiului și, mai ales, cei trei cățeí ai șefului muzicii militare a regimentului 6 Mihai Viteazul.

De atunci au trecut ani. Don Luis González de Vergara a fost nevoit să părăsească patria lui adoptivă, la revărsarea puhoiului roșu de peste Nistru. A venit și s'a instalat la Madrid și, acuma, il roade nostalgia verdelui crud, verdelui catifelat, verdelui odihnitor din țara dela Dunăre, tot așa cum pe acele vremuri il rodea nostalgia sierrelor sterpe spaniole. Și cine știe, poate că acuma nostalgia este mai dureroasă, mai chinuitoare.

Nu s'a instalat la Sevilla, pentrucă a trebuit să-și vândă proprietatea, pentru a acoperi cheltuielile faimoasei corride dela București.

In Madrid nu se simte bine decât între Români. Nu e Duminică în care casa lui să nu fie umplută până la refuz de pribegii români, aruncați aici de valurile înfrângerii.

Valurile nemiloase au aruncat-o și pe doamna Lucia Jianu, tot la Madrid. Acuma e prietenă cu Don Luis González, ce a fost dușmănie, s'a uitat demult. In ceiace privește dragostea ei pentru animale, e tot puternică, dar nu mai este atât de agresivă ca altădată. Cele ce s'au întâmplat, i-au arătat că omul chinuiește pe om, mai mult decât pe animale. Și, dacă în lume există pretutindeni societăți pentru protecția animalelor, nu există, efectiv, nici o societate pentru protecția omului.

Don Luis González nu a renunțat la ideia unei «plaza de toros» la București. Ca și cei o sută de pribegi români aciuați în ospitaliera Spanie, trăiește cu visul întoarcerii, întoarcerii în țara verdelui crud, în țara verdelui nesfârșit. Și acuma, la întoarcere, va fi ajutat în planurile lui de acești o sută de Români, majoritatea dintre ei astăzi, «aficionados» ca și el. Dintre toți, în special este un popă care nu lipsește de la nici o corridă. A citit viața lui Manolete, a vizitat chiar și mormântul acestuia la Cordoba iar, în momente culminante, când torează Litri sau Dominguin, nu se poate opri să nu-și arunce clopul în arenă.

Dar, cu toate că astăzi e prieten bun cu doamna Lucia Jianu, cu toate că aceasta este o femeie foarte de treabă, Don Luis González nu se poate opri, de multe ori, când vine la masă sau se întâlnește din întâmplare cu ea pe stradă, să nu aibă un gest de recul și să ducă mâna spre pălărie. Un prieten român, care nu cunoștea povestea corridei dela București, a cerut odată explicații lui Don Luis. Acesta i-a povestit toată întâmplarea și, la sfâșit, spre a-l convinge definitiv, i-a spus, ducându-și mâna la cap:

—Asta muier nebun. Dat la mine cu pancart în cap.

Stefăniță NICOARA

AMANA-MI DOAMNE, TRISTA TRECERE

Amână, Doamne, trista-mi trecere,
păn'ce uriașa morții coasă și secere
sălbatic vor cosi și fulgerând vor secera
pe unde-a fost odată Moscova!...

Printre ierburi, ca printre codri de suliți,
să urle hienele pe unde-au fost ulițí.
Fiarele să-și facă-adânci și calde culcușe
în măguri de moale cenușe,
iar cucutele, ca ieșite din fund de pământ,
să-și împrăștie triste miresmele'n vânt...

Strâmbi să crească brusturul și ciulinul
pe-unde se înalță astăzi Kremlinul...
Cânii flămânzi și lupii, până departe
să latre, să urle a pustiu și a moarte,
iar vântul să amenințe ca un tigru turbat,
peste-al lui Lenin mormânt dărâmat!...

Păn'ce pământul va fi să mai fie,
să nu se mai ivească dinspre stepa pustie
la străvechile noastre hotare
dela soare răsare,
umbra neagră ori roșă a unui Petru cel Mare,
ori pe cal năsdrăvan,
vedenia unui nou, vifornic Gengis-Khan!

ARON COTRUȘ

OCTAVIAN GOGA

monstruos; ar fi saltul dement în prăpastie pe care l-ar face monarhia. Regele Carol este prea inteligent pentru a săvârși un asemenea gest. Nu cred. Insemnă o lovitură de moarte dată instituției monarhice. Nu cred.» Seara a citit la radio manifestul și l-a dat la tipărit; Octavian Goga refuza să creadă că regele i-a întins o capcană.

Peste câteva zile Octavian Goga demisiona și se instaura dictatura regelui. Gestul lui Goga a surprins pe Iuliu Maniu, care era convins că va accepta propunerea regelui. Printr'un demn refuz, Octavian Goga câștigase cea mai frumoasă victorie politică.

In Mai 1938, Octavian Goga a murit...

Putem incerca să emitem o judecată asupra operei literare: în lupta politică s'a risipit, inspirația, talentul, puterea lui de creație s'au resimțit. Pasiunea luptei l-a smuls acelei interiorizări în care poezia se înfiripă sfioasă, din contemplarea vieții. Omul politic a țintuit inactivității pe omul creației literare și vâltoarea cotidianului zădărnicea într'o pulbere de victorii efemere, victoriile posibile ale scriitorului. Nu odată surprindeai în acei ochi albaștri, ce păreau că oglindesc cerul, umbrele regretelor pentru toată inspirația sugrumată sub ispita irezistibilă a forului. Era încântat când putea să evadeze într'o discuție literară; cu neîntrecutul lui dar de povestitor se complăcea să schițeze conturul unor opere rostite să rămână doar nostalgii, chemări fără răspuns. Și la capătul acestor spovedanii literare urma o tăcere grea de regrete, care nu se mărturiseau-mai era evoie să se mărturisească?—, o tăcere plină de sentimentul acela de dramatic prizonierat al luptei politice care i-a mutilat toate posibilitățile de creație și i-a oprit germinația operei literare. Era prea mândru să mărturisească cuiva drama interioară: neputința lui de a mai mânui cadențele pure ale poeziei. Volumul «Din larg», colecție de poezii postume, ne dau măsura epuizării posibilităților lui de creație lirică. Acea invocație pe care o face poeziei, este caracteristică:

«Neprihănită, mândră poezie,
Lumină albă, pururi adorată
Ascultă-mă cu ruga mea târzie,
Și fă pe veci în minte să-mi tresalte,
Strălucitoare, rece și curată,
Singurătatea culmilor înalte!»

Lipsește inspirația, lipsește emoția, totul este corect și rece; poetul murise de mult, fără să știe. A făcut câteva traduceri din Ady Endre: exacte, frumos redate, dar reci. Tot tumultul liric, toată vijelioasa pasiune a lui Ady Endre, era absentă; chiar cele mai frumoase versuri, printr'o simplă fidelitate restrânsă la sensul cuvintelor, pierd vraja lor sonoră, li se alterează substanța lirică. Octavian Goga a căutat zadarnic în mijloacele lui poetice, echivalențele lirice ale poeziei lui Ady Endre. Și suferea, o suferință pe care o ascundea, neîndrăznind să mărturisească: poetul Octavian Goga a murit. M'am întrebat adesea dacă a fost numai larma forului care a contribuit la această epuizare literară. Adesea înclin să cred că într'o și mai mare măsură a fost decisivă absența lui de erotism, ceiace s'a numit «eternul femenin» l-a lăsat rece. Metcinikov, marele biologist, în «Essais optimistes», făcând un studiu asupra lui Goethe, stabilește o legătură cauzală directă între capacitatea lui literară până la o vârstă așa de înaintată și vigoarea lui erotică, intactă până la sfârșitul vieții. Mă întreb de câte ori, în singurătatea de la Ciucea, după invocarea zadarnică a poeziei care nu-i asculta ruga, nu vor fi defilat în [illegible] de rău pentru tot ce a risipit: frânturi de poeme, ritmuri, învolburările lirice ale imaginației. Se simțea mergând singur în urma carului funebru al poetului pe care îl îngropa în mare taină. A dus cu el neștiută de nimeni această dramă.

Câteva pagini într'o istorie a literaturii, câteva pagini în istoria presei românești, un nume în istoria politică.

Și totuși așa de puțin pentru cel care începea în 1906 printr'o unanimă consacrare. Capricios destin!

Pamfil ȘEICARU

PSALM MIC

Doamne,
nu pentru mine mă rog, nu pentru mine plâng,
ci pentru Neamul al cărui ucenic și rob sânt;
dă-mi mie durerea, dă-mi mie blestemul—
iar lui bucuria, nădejdea, îndemnul,
sfâșie-mi mie inima'n două,
ci Neamului meu urseşte-i ursita cea nouă:
să treacă ușor prin noaptea aceasta,
spre Tine, Lumină, larg să deschidă fereastra,
și inima lui, să fie a Ta, fără chin;
pe mine mă ucide, ca el să trăiască. Amin.

ARTUR ENASESCU

Deschide fereastra, iubito, deschide,
Tristețea mă paște, mă vrea, mă cuprinde,
O singură vorbă ași vrea să-ți mai spun:
E lira stricată... Poetul nebun...

Deschide iubito fereastra, deschide,
In casă, lumina cea palã aprinde...
Ascunde-ți de-acuma de mine regretul:
Stricată e lira... Nebun e poetul...

NICOLAE NOVAC

PASIVITATE

G. A. PORDEA

«Să nu uitaţi a veacurilor carte...»

OCTAVIAN GOCA.

S'a împinit nu demult o jumătate de veac dela un eveniment însemnat în viaţa Românilor din Transilvania şi nelipsit de repercusiuni asupra marei Uniri. In 1905, în cadrul Conferinţei lor periodice din Sibiu, fruntaşii români hotărau, într'adevăr, reluarea luptei politice în Parlamentul din Budapesta. «Pasivitatea» lua astfel sfârşit după 36 ani zbuciumaţi, în cursul cărora o generaţie de luptători inimoşi, în frunte cu Raţiu şi Lucaci, a servit cu abnegaţiune şi curaj «cauza naţională».

Evocarea acestei perioade (cât mai îndepărtată pare decât este în realitate!) reînvie o lume apusă, induioşătoare în candoarea ei, în stilul de viaţă ce-i era propriu, în imaginaţia, gândirea şi slova arhaică, dar aproape uimitoare —în perspectiva zilei de azi— prin rectitudinea şi dârzenia caracterelor, prin simţul demnităţii şi a răspunderei naţionale.

Comparaţiile şi paralele istorice sunt de cele mai multe ori sterile. Pentru învăţături şi pilde, Istoria Neamului întreagă e prezentă, în cugetul şi inima tuturor acelora ce simt româneşte, pentru a pune în evidenţă un unic şi acelaş îndemn. Nu un astfel de obiectiv se poate urmări consacrând câteva rânduri unei schiţe fugare a anilor premergători împlinirei idealului naţional, ci poate a contribui la un acord al acelor emoţiuni ce întovărăşesc amintiri desprinse dintr'un album de familie comun.

* * *

Jumătatea veacului al XIX-lea se anunţase promiţător pentru încercatul popor român din Transilvania. Anii revoluţionari 1848-1849 afirmaseră, prin acţiunea «prefecţilor» Avram Iancu, Simion Balint, Axente Sever, forţa crescândă a românismului, confirmând totodată —dacă mai era nevoie— absurditatea veleităţilor de hegemonie nemăsurate ale Ungurilor. Starea de asediu decretată în Ungaria va dura până în 1854, între timp Schwarzenberg, apoi Bach şi Goluchowsky, inscăunând «regimul absolutist» al Habsburgilor. Viena visează de o Austrie mare, omogenă (?) şi delestată de năravurile unei gentry maghiare, iritantă prin caracterul de *enfant terrible*, caută deci a-şi câştiga simpatiile celorlalte naţiuni, în Transilvania pe acele ale Românilor. Limba română este admisă oficial alături de limba «de Stat», iar Senatul Imperial primeşte în sânul său delegaţi ai tuturor provinciilor; Şaguna reprezintă Ardealul, Andrei Mocioni Banatul şi Nicolae Petrino Bucovina.

Zece ani de absolutism. Suntem în 1860: unirea Principatelor de peste Carpaţi e înfăptuită; în Franţa, al doilea Imperiu, în plină prosperitate, e nimbat de glorie şi elita românească complimentează periodic pe prestigiosu-i monarh. Bălcescu, Brătianu, C. A. Rosetti, sunt la Paris, unde se publică «România Viitoare», apoi «Republica Româna». In acelaş timp, în «părţile ungurene» (Banat, Crişana, Maramureş), Şigismund Pop de Şomcuta-Mare fondează ziarul «Concordia» (care e poate primul cotidian al Românilor dela «frontieră»), iar în Ardeal ia fiinţă «Asociaţia transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român» (Astra). Afirmarea românească e deci în plină desfăşurare, nu fără a nelinişti foarte serios pe Unguri, cari —pentru a-şi menţine supremaţia fără a-şi pierde privilegiile încearcă zadarnic o descătuşare de Austria, mergând până la atentatul lui Libényi împotriva vieţii Impăratului (februarie 1853).

Scurtul răsboiu cu Franţa, înfrângerea suferită la Solferino şi pierderea Lombardiei, slăbiră însă poziţiunea Austriei. Guvernul Arhiducelui Rainer, inspirat de îndrăsneţul Schmerling, temptă atunci o liberalizare a regimului prin «constituţionalizare», tot în dauna maghiarilor.

«Diploma» emisă în acest sens de Impărat, la 20 octombrie 1860, permiţând constituirea de Diete provinciale *reprezentative*, Românii, în coaliţiune cu Saşii, nu pregetară a forma în Sibiu o astfel de Adunare, pe baza nouilor legi electorale mai echitabile. Ungurii ajung astfel în minoritate cu 43 deputaţi contra 46 români şi 32 saşi.

Prima lege votată de noua Dietă (1863) şi imediat sancţionată şi promulgată de Impărat,— lege având ca raportor pe Timotei Cipariu, fu aceea a recunoaşterei Românilor ca «naţiune politică».

Puternic impresionaţi de o atitudine atât de hotărâtă —ale cărei consecinţe erau lesne de întrevăzut— precum şi de «complicitatea» Curţii din Viena la un act ce li se părea ultra-revoluţionar,— conducătorii unguri ripostară retrăgându-se din Adunarea dela Sibiu şi formând o Dietă maghiară disidentă la Cluj, Dietă care se grăbi sa voteze o propunere de anexare a Transilvaniei la Ungaria. Momentul psihologic pentru un asemenea act de violenţă nu era rău ales, căci Viena se preocupă dintr'odată mai puţin de chestiunea naţionalităţilor (sloganul devine: «*wir können warten*»), cât de problemele de politică externă, puţin liniştitoare, şi de împrejurările ce vor conduce la înfrângerea dela Sadowa (1866), la pierderea Veneţiei şi la excluderea din Confederaţiunea germanică.

In dezordinea relativă ce urmează răsboiului cu Prusia, Românii presimt pericolul unei recrudescenţe a supremaţiei maghiare. Vicenţiu Babeş, Hodoş şi alţii, elaborează un proiect de statut al naţionalităţilor, sperând să obţină o aprobare rapidă din partea Vienei. Dar, competiţiunea cu Ungurii este deschisă. Din nefericire, propunerea de anexare a Transilvaniei la Ungaria fusese votată de Episcopii români ai Ardealului: Şaguna şi Sterca-Şuluţiu. Lipsă de clarviziune? Oportunism de moment? Puţin mai importă mobilul. Tare pe aceste reprobabile voturi, Guvernul ungar convoacă în 1867 Adunarea naţională la Budapesta, abrogă legile româneşti adoptate în Dieta din Sibiu şi votează legea dualismului, prin care Transilvania este incorporată la Ungaria. Vocea deputatului Ilie Măcelariu, protestând energic în numele majorităţii absolute a populaţiei provinciei, este acoperită de invectivele a 278 deputaţi unguri, reprezentând 37,1 % din populaţie.

La fel va ramâne fără urmare «Pronunciament»-ul redactat de Alexandru Roman şi reclamând autonomia Transilvaniei, publicat în anul următor, cu ocaziunea sărbătorirei a 20 ani dela Adunarea depe Câmpia Libertăţii.

Şi, în sfârşit, faimoasa lege XLIV «pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor» inaugura în acelaş an, în mod *legal*, politica de desnaţionalizare brutală şi de asuprire a elementelor alogene din noua monarhie austro-ungară.

Faţă de situaţiunea deplorabilă creiată astfel Românilor, cercurile conducătoare a acestora începură a-şi pune întrebarea dacă a lua parte —în condiţiunile date— la viaţa politică activă, nu era o adevărată dezerţiune dela idealul naţional, precum şi un act de complicitate la un simulacru de parlamentarism îndreptat în mod principal împotriva propriei lor existenţe.

In Ianuarie 1869, Adunarea Românilor din Timişoara se pronunţă însă pentru continuarea activităţii în părţile ungurene. Dar, nu aceleaşi condiţiuni erau prezente în Ardeal, unde legea electorală, diferită de cea din Ungaria, urmărea a împiedeca pe Români sa aleagă şi să fie aleşi.

După ce Raţiu, ales deputat în 1868, refuză sa intre în Parlamentul din Budapesta —Ilie Măcelariu convoacă pentru ziua de 7 Martie 1869 o conferinţă naţională a Ardelenilor, la Miercurea, lânga Sibiu—, conferinţă al cărei obiect era de a se pronunţa asupra alternativei: activitate-pasivitate. Din 400 delegaţi prezenţi, numai patru votară pentru imitarea Românilor din părţile ungurene. Formula «pasivităţii parlamentare» triumfă astfel, şi în acelas timp luă naştere Partidul Naţional Român, care îşi va desfăşura acţiunea cu virulenţă, în cursul anilor următori.

Chestiunea pasivităţii fu ulterior readusă în discuţiune de mai multe ori, obţinând de fiecare dată aprobarea majorităţii. Astfel, în 1875, după neîndemânateca manevră a înfiinţării Vicariatului greco-catolic maghiar de Hajdudorogh (1873) şi dupa formarea Guvernului Tisza, «zdrobitorul de naţionalităţi» —în 1878 pe urmă, când Bariţ, sublinia lipsa de orice rezultate pozitive depe urma activităţii în părţile ungurene—, şi în sfârşit în 1881, în cadrul «marei Conferinţe a tuturor Românilor din Ardeal şi Ungaria», convocată la Sibiu de Gh. Pop de Băseşti, conferinţă care urma consfătuirea intimă dela Turda între Bariţ, Iacob Bologa, V. Roman şi Pop de Băseşti, şi în care s'a recunoscut că «toată lupta parlamentară este zădarnică».

* * *

In 1883, România aderând în mod «secret» la Tripla Alianţă (se cunosc antecedentele, circumstanţele şi spiritul în care a fost obţinută această adeziune), Românii transilvăneni —nu era de mirare— se simţiră pentru un scurt moment dezorientaţi. Defecţiunile nefiind absente, se încercă fondarea unui partid românesc «moderat», având ca organ «Telegraful Român» de care face amintire Caragiale —şi însăşi viaţa Partidului Naţional părea, în consecinţă, în oarecare măsură ameninţată.

Din fericire însă, «în Ţară», sprijinul dat Arelenilor se amplifică paralel, poate tocmai pentru a contrabalansa impresiunea penibilă lăsătă de înţelegerea cu blocul austro-german. Slavici fu trimis din Bucureşti pentru a redacta, împreună cu fraţii Brote, «Tribuna» din Sibiu,, menită să cimenteze solidaritatea între Românii subjugaţi. E epoca în care mişcarea culturală ia subit proporţiuni considerabile, ziaristica românească constituindu-şi primele sale fundamente moderne; dincolo de munţi, Cazzavillan fondează «Universul», apar «Lupta» lui Panu şi «Voinţa Naţionala» a Partidului liberal,— în Ardeal, pe lângă «Tribuna» lui Slavici, se publică la Arad «Tribuna» şi «Românul». In Parlamentul din Bucureşti, «chestiunea naţională» revine periodic în desbatere, susţinută cu căldură de Kogălniceanu si de Take Ionescu. In sfârşit, tot în Bucureşti se naşte în acelaş timp, din iniţiativa studenţilor originari din Transilvania, acel Comitet de acţiune care se intitulează «Iredenta Română».

O paranteză merită a fi deschisă referitor la acest subiect. Organizaţiunea «Iredentei» deveni într'adevăr curând o entitate apreciabilă, aproape neliniştitoare. Manifestaţiunile sale —lipsite de orice caracter conspirativ— se înteţau şi, faţă de indispoziţia Vienei, abia ascunsă,— complicaţiile de ordin diplomatic nu mai putură fi evitate. E drept că o amintire era încă prea proaspătă: aceea a discursului lui Petre Grădişteanu la desvelirea monumentului lui Ştefan-cel-Mare în Iaşi, când acesta se adresase Regelui cu următoarele cuvinte:

"Măiestate, când toată lumea se întrece a-Ţi aduce închinăciuni şi urări, nu numai ca semn de respect către Suveran, nici numai drept recunoştinţă către căpitanul brav, ci dintr'o explozie de dragoste pornită din toate unghiurile Ţării, dragoste pe care Măiestatea Ta Ţi-ai întemeiat Tronul,- dă-mi voie, Măiestate, mie, simplu cetăţean... să închin în sănătatea celor absenţi... Cari ar fi voit să vie dar n'au putut, cari privesc în acest minut la noi, cari sunt în mijlocul nostru cu inima, cari Te iubesc, Măiestate, cu aceiaş dragoste ca noi toţi, căci văd în Măiestatea Ta nu pe Regele României ci pe Regele Românilor, şi cu concursul cărora Măiestatea Ta vei recăpăta pietrele pretioase care lipsesc încă dela Coroana lui Ştefan-cel-Mare."

Pentru a doua oară ,deci, —referitor la un caz similar— Guvernul austro-ungar ceru satisfacţiune pe căile diplomatice,— demersul fiind susţinut de însuşi contele Kálnoky, ministrul ungur al afacerilor străine. Guvernul român, pentru a evita un prea delicat *tête-à-tête* cu Austro-Ungaria asupra «Iredentei», temporiză o scurtă vreme, motivând plauzibil cu necesitatea de cercetări, până la apropiata întrevedere dela Bad-Gastein între Bismarck şi Brătianu. Viitorul cancelar —e neîndoios— nu va fi întreţinut pe Brătianu despre «Iredenta Română», dar cert este că ,de îndată reîntors la Bucureşti, acesta (va fi avut oare iluzia unei compensaţiuni pentru acest gest?) procedă la expulsarea din Ţară a tuturor studenţilor ardeleni membri ai mişcării—, măsură ce fu aspru criticată în deosebi de C. A. Rosetti, Kogălniceanu şi G. Mârzescu. Astfel, «Proclamaţiunile» lui Ciurcu, tipărite cu litere roşii, care treceau clandestin pela Predeal, încetară. Desigur însă, că aceste întâmplări mărunte nu au fost nici ele străine de înfiinţarea, în 1890, a «Ligei pentru unitatea culturală a tuturor Românilor».

Dar, evenimente mai importante urmau să se înscrie pe răbojul anilor de suferinţa. Conferinţa din Sibiu din 1887 hotărâse redactarea Memorandului, încredinţată lui Iuliu Coroianu, — singuri Babeş şi Mocioni, partizani ai unei aşa-zice «politici înalte», opunându-se şi părăsind cu această ocaziune Partidul Naţional. Memorandul fu prezentat în 1892 Impăratului, şi urmat de cunoscutul proces dela Cluj şi de condamnările care au stârnit o unanimă şi legitimă indignare în Apus. E momentul în care, inspirat, Vlahuţă scria:

Soldaţi viteji şi preoţi, târâţi în judecaţă
Pentru-o idee sfântă, azi lumea vă priveşte;
Ca pe-un model de jerfă popoarele v'arată
Şi dragostea obştească în jurul vostru creşte.
Staţi drept, sublimi apostoli, căci fruntea vi-e senină;
Lăsaţi inchizitorii să-şi facă datoria.
Vedea-veţi scris pe ziduri, cu slove de lumină,
In temniţele voastre: "Trăiască România!"...

Tot în anul 1892, studenţii bucureşteni publicară «Memoriul» lor «către străinătate» —nelipsit de răsunet— în care redactorii, S. Mehedinţi şi P. P. Negulescu, pledau cu juvenil entuziasm cauza Ardelenilor asupriţi.

Reacţiunea Guvernului austro-ungar faţă de «duplicitatea» politicei urmărită la Bucureşti, nu se lăsă aşteptată. In noul Guvern Wekerle, care urma pe acela al contelui Szapáry, - Hieronymi, ministrul de interne, obţinând mână liberă pentru sectorul transilvan, procedă la 6 Iunie 1894, la disolvarea şi interzicerea Partidului Naţional Român. Era o grea lovitură pentru «naţie», care -în pasivitate parlamentară de 25 ani- era nevoită de-acum a-şi organiza lupta clandestin.

Barzii nu se clintiră însă, şi dovada o aduse curând «Congresul Naţionalităţilor» ţinut la Budapesta în August 1895, — când, într'o atmosferă de vie nemulţumire, s'a reafirmat solidaritatea între Români, Cehi şi Sârbi, —hotărându-se, în rezoluţiunea finală, apărarea comună împotriva tentativelor de desnaţionalizare şi lupta pentru obţinerea şi garantarea drepturilor elementare.

Poate că vizita făcută în acelaş, timp Impăratului Francisc-Iosif la Ischl, de către Suveranii României, fusese hotărâtă —din partea maghiară— pentru a atenua, dacă era posibil, fervoarea naţională a Ardelenilor; în orice caz, Regele Carol I obţinu cu această ocaziune graţierea condamnaţilor în procesul Memorandului.

* * *

Câteva epizoade pitoreşti, cu caracter quasi-anecdotic dar ilustrând spiritul vremii, mai pot fi relevate în cursul anilor de sfârşit ai secolului.

In 1896 se organizară la Budapesta serbările «Milenarului», pentru comemorarea stabilirei Ungurilor în Câmpia panonică. Guvernul şi oficialităţile de resort ţinură a extinde sărbătorirea —supremă impostură— şi asupra Transilvaniei. In Ardeal ca şi la Bucureşti, indignarea Românilor se manifestă fără rezerve; în Capitală, câteva întruniri de protestare, cu caracter violent, ce avură loc în Cişmigiu şi la Şoseaua Kisseleff, constrânseră în mod fericit pe Dimitrie Sturza să renunţe la ciudata sa propunere ca România să participe oficial la comemorare. Astfel, doar agentul diplomatic ordinar dela Viena, E. Ghica, asumă această ingrată misiune.

In acelaş an, Impăratul Francisc-Iosif reîntoarse Regelui Carol vizita dela Ischl. La 16 Septembrie sosi în Bucureşti cu o suită impresionantă —în mare majoritate maghiară— având în frunte pe ministrul afacerilor străine, contele Goluchowsky. Şi, la Cotroceni, nu fu desigur mică surprinderea, constatându-se că senilul Habsburg, colonel onorar de artilerie românească, comisese suprema indelicateţă de a îmbrăca uniforma de husar ungur...

Dar, cea mai savuroasă întâmplare fu cea din anul următor. Conformându-se «misterioaselor» exigenţe ale politicei externe, Regele Carol făcu o nouă scurtă vizită Curţii din Budapesta, şi, după uzanţe, decernă decoraţiunile de rigoare. Lunga listă ce fu prezentată cuprindea —printre alţi mulţi denmitari— pe Alexandru Jeszenszky, preşedintele tribunalului care condamnase pe autorii Memorandului. Lipsită de abilitate, desigur, intriga (se spunea că însuşi baronul Bânffy, preşedintele Consilului avusese iniţiativa) era oarecum justificată din partea maghiară, urmărind a opune astfel gestul Regelui României luptei conducătorilor români ardeleni, — dar nu mai puţin lipsa de vigilenţă a şefului misiunei diplomatice române în Austro-Ungaria era de neiertat. Căci, Jeszensky fu distins cu Coroana României în gradul de mare-ofiter! Incidentul nu se sfârşi aci, deoarece, ca urmare la meetinguri de protestare organizate atât în Ardeal cât şi la Bucureşti, Goluchawsky fu nevoit să prezinte scuze Guvernului român pentru această «eroare» la care participase «în necunoştinţă de cauză», —iar bietul Jeszensky îşi retrimise decretul Legaţiunei române, fără comentarii. Intâmplarea —relevată în Parlamentul din Budapesta, după ce presa maghiară se grăbise a comenta decorarea cu pricina după cum se poate bănui— a precipitat căderea Guvernului Bánffy, şi —este locul să se presupună rechiemarea ministrului României...

* * *

Umează pagina 10.

PASIVITATE

In 1900, serbările jubiliare pentru comemorarea bicentenarului unirei «cu Sfântul-Scaun apostolic din Roma» fură, pentru Românii ardeleni, un nou prilej de afirmare a crezului naţional. Preocupate, autorităţile fură însă obligate a observa o prudentă rezervă din condescendenţă faţă de încurajările publice cu cari Papa Leon XIII patrona evenimentul.

Românismul transilvan era, un an mai târziu, în mod indirect din nou pus la încercare. Feld-mareşalul Beck, şeful Statului-Major al armatei austro-ungare, făcu o vizită la Sinaia —în fruntea unei delegaţiuni de 40 ofiţeri— vizită care, în mod simbolic, fu redusă la câteva ore. Durata aceasta foarte limitată nu împiedecă însă semnarea unei conventiuni secrete de alianţă militară între România şi Austro-Ungaria, conform stipulaţiunilor cărora faptul este puţin cunoscut— România lua angajamentul de a participa la un eventual efort militar comun, cu opt corpuri de armată totalizând un efectiv de cel puţin 250.000 oameni, —aceasta în cazul în care Rusia ar fi procedat la mobilizarea forţelor sale armate.

Asociată de 20 ani la Tripla Alianţă şi temând pe bună dreptate expansionismul rusesc, România acţiona astfel în mod coherent şi pe măsura intereselor sale vitale, în mijlocul unui angrenaj politico-diplomatic în care posibilitatea unei iniţitative proprii era bine înţeles exclusă.

Pentru Românii din Transilvania, însă, eventualitatea unei atât de strânse colaborări româno-ungare în caz de conflict, colaborare al cărei preţ erau presupuşi a-l plăti ei înşişi, era de natură a fi considerată ca o monstruozitate. Fără ca opiniunea să fie generalizată —maturitatea gândirei politice a Ardelenilor era surprinzătoare— se găsiră totuşi, în consecinţă, unele voci care să exprime un nou argument pentru critica pasivităţii: necesitatea ineluctabilă a augmentării eforturilor şi prin acţiunea directă în Parlamentul ungar.

Un ultim apel la pasivitate mai fu aprobat în 1901, dar nu fără dificultate. Din acel moment, atacurile împotriva pasivităţii fură tot mai intense şi prinse rădăcini ideea susţinerei în mod pozitiv şi pe *toate căile* —cât de neînsemnate sau spinoase ar fi fost ele— a cauzei naţionale, în scopul de a încuraja astfel asistenţa din România liberă, uneori desminţită în aparenţă de politica oficială a Guvernului din Bucureşti.

Cu tumultuosu-i talent, înflăcăratul Goga răscolea simţămintele patriotice, reamintind că

Avem un vis neîmplinit,
Copil al suferinţii;
De dorul lui ne-au răposat
Şi moşii şi părinţii...

Câţiva ani, discuţiunile fură încă vii: disentimente, rivalităţi, sciziuni şi opoziţii îndărătnice, reclamau dispersiune şi clarificare. Apoi, —noile alegeri fiind fixate pentru primăvara anului 1905— la 10 Ianuarie, Conferinţa naţională se întruni la Sibiu, în ciuda interdicţiunei de care era lovită, cu un comitet executiv reînoit, prezidat de Gh. Pop de Băseşti şi având ca membri pe: Bontescu, Cicio-Pop, Comşa, Lazăr, Mihali, Mihu, Onişor, Şenchea, Şuciu, Vaida, Vlad, — şi pe Lucaci, ca secretar-general.

Desbaterile fură scurte, în noul spirit de care era animată majoritatea celor prezenţi; combativitatea se menţinea aceiaşi, inflexibilă şi senină, — doar tactica se vedea modificată. Confirmându-se, odată mai mult, fidelitatea faţă de programul din 1881, care preconiza autonomia Transilvaniei, se decise reluarea luptei parlamentare.

Doar 14 candidaţi români fură aleşi, după o campanie electorală în cursul căreia autorităţile au desfăşurat o intensă acţiune de presiune şi de intimidare, — şi formaţiunea fu efemeră, fiind disolvată în 1906.

In Bucureşti, Expoziţia se deschidea pentru a desvălui o parte din realizările strălucite ale domniei Regelui Carol I, la care contribuiseră în largă măsură «fraţii ardeleni»: Gheorghe Lazăr, Ion Maiorescu, Papiu-Ilarian, printre atâţia alţii. Capitala îşi primea pelerinii «de dincolo», într'o comuniune frăţească plină de speranţe îndeptăţite.

Cf.: «Acte, documente şi procese, cu privire la Vasile Lucaci», preţioasa lucrare a Profesorului A. IUGA,—Baia-Mare, 1940.

G. A. PORDEA

OCTOMVRIE

Privind copacii ruginii
Mă duc duioase gânduri,
La anii când eram copil
Şi mă jucam prin crânguri.

Nu mă prindeau melancolii
De toamnă, când sosise
Şi frunzele din codrii verzi
Brumaru 'ngălbenise.

Iar lângă vatră când stăteam
Şi viscolea afară,
Simţeam că'n sufletu-mi copil
Era tot primăvară.

Cum totul astăzi s'a schimbat:
De-i toamnă-o simt în mine,
De-i neaua care cade'ncet
Simt gerul ei prin vine!

Căci farmecul acelor ani
Trecut-a ca verdeaţa
De pe copacii ruginii
Ce-mi întristează viaţa.

Ion CONDURATU.

MURFATLAR

ST. GEORGESCU-OLENIN

RAG mi-a fost satul meu, Murfatlar şi chiar după ce viaţa m-a prins în cleştele ei şi m-a purtat pe alte tărâmuri, cu alte feţe şi izvoade, întotdeauna m-am reîntors, cu neostoiţă mulţumire în suflet, la locurile copilăriei mele.

Ii e dat omului să întâmpine, cât trăeşte, bucurii sau dezamăgiri, să trăiasca în belşug sau strâmtorat, să urce până în slăvi sau numai cu o palmă deasupra semenilor săi sau să scoboare lin, pe nesimtite, ori să sa prăvăliască în beznă, de unde să nu se mai ridice; dar ori unde l-ar asvârli soarta, chiar când l-a răsfăţat cu darurile ei, linişte şi împăcare cu sine nu-i e dat omului să aibă, decât atunci când, mânat de o tainica putere lăuntrică, se întoarce înapoi, la pământul de unde a pornit. Că sfântă şi trainică în vecii vecilor e legătura dintre om şi pământ. Ea îsi are izvorul înainte de naştere şi nu se sfârşeşte odată cu viaţa: când se zamisleşte pruncul, în pântecele mamei —spuneà bunicu-meu— îngerul Domnului ia ţărână din pământul muncit de părinţii lui şi-i dă trup, pe care-l însufleteste duhul lui Dumnezeu; iar când viaţa de pe lumea aceasta îşi va fi îndeplinit rostul ei, tot în pământ se întoarce omul, pentru deplină şi veşnică odihnă.

Dar viaţa îşi are întocmelile ei, rânduite de Cel de sus şi neştiute de noi, care numai să ne supunem voii Lui suntem vrednici. Vremea trece pe nesimţite şi preface lumea. Ea-l mână pe fie-care, cu voia sau împotriva voii lui şi-l aşează la locul ce-i e sortit. Şi iată-mă şi pe mine, copil măricel, gata de plecare la carte, la Kiustengè —cum îi spuneau tătarii din sat; la Consanţa— cum începusem să-i spunem noi-unde erà, pe atunci, un gimnaziu cu puţini şcolari: câţi-và feciori de târgoveţi, dar mai mulţi de plugari înstăriţi de prin satele dobrogene.

—«Să înveţi carte, maică, îmi spuneà duios biata mama-mea, Dumnezeu s'o ierte pe când mă pregătiam de plecare; să ajungi şi tu să mănânci o pâine mai uşurica şi să fi în rândul oamenilor luminaţi. Că învăţătura de carte, chiar dacă nu e ea cheia raiului, dar îţi deschide, pe pământ, multe porţi.»

După mine au mai plecat la carte şi alţi băeţi din sat, unii chiar mai vârstnici decât eram eu. In scurtă vreme ajunsesem, în Murfatlar, o ceată întreagă de băieti, la învăţătură: unii la gimnaziu, alţii la seminar, la şcoala de agricultură, la şcoala de meserii şi unul chiar la conservatorul de muzică şi artă dramatică din Bucureşti. Cartea însă nu ne îndepărtase de la munca şi treburile câmpului. Viaţa noastră în timpul vacanţelor, la Murfatlar, nu se deosebià cu nimic de a celorlalţi băieţi de seama noastră, rămaşi acasă. Şi câţi dintre cei rămaşi la coarnele plugului nu erau mai bine înzestraţi decât noi şi fiii de târgoveţi, colegii noştrii, dar neştiinţa şi nu arareori îndărătnicia părinţilor de a-i aveà pe lângă ei, la muncă, îi împiedicase să-şi ia şi ei avântul.

Ne întorceam la Murfatlar în vacanţa mare, în preajma Drăgaicii, când începeà coasa, strânsul şi *«armănitul»*, cum îi zice în Dobrogea treeratului. Venià toiul muncilor şi începutul belşugului la casa omului. Duminicile şi sărbătorile ne strângeam cu toţi, împreună, noi cei din *«Tinerimea studioasă şi viitorul Murfatlarului»*, cum ne numise, în glumă, Părintele Ciocan, Preotul satului, când ne întâlnià, grămadă, dimineaţa la biserică sau după masă, la horă. Stam în cerc, de-oparte, discutând, cu aprindere, chestiunea nici până acum deslegată, dar pe care noi o formulasem academic: *«ridicarea nivelului cultural şi economic al ţărănimei române»*. Şi noi tocmai ne pregătiam să ieşim din ea, iar unii dintre noi chiar s'o uite cu totul, în desfăşurarea nouei lor vieţi.

* * *

La trei sferturi de poştă, cum vii de la Constanta şi la cevà mai puţin, cum vii de la Medjidie, e satul meu, Murfatlar. Aşezat la poalele unui şir prelung de *«bairuri»* —de dealuri pietroase şi înalte, cât culmile de jos ale muntilor— satul se desfăşoară între alte dealuri mai line, cu vii şi livezi de caişi, deoparte; de cealaltă, o pădure de salcâmi, înalţi cât fagul, amestècaţi cu stejari şi pe râpe, cu corni, *«ceairuri»* —locuri şese de păşunat şi cu vremea, arături— bostane şi grădini de zarzavat. Cum are şi staţie de drum de fier, obor de grâne şi *«canarale»* —cariere— de piatră şi cuptoare de ars varul şi făcut ciment, satul cuprindeà, pe lângă plugari, temeiul lui şi lume de negustori şi dragomani de grâne —*«misiţi*, cum li se ziceà— greci şi armeni, de meşteri şi lucrători de fabrică şi de muncitori pălmaşi, la grădinile de zarzavat, la cuptoarele de var şi în staţia de drum de fier, la cărat grânele în magazii sau la încărcat în vagoane. Aceştia însă nu se amestecau în treburile şi rosturile satului şi-şi duceau viaţa lor deosebită, cu portul şi obiceiurile lor. Plugarii îi lăsau în pace, cât timp socotiau că munca lor e cinstită şi purtarea cuviincioasă. Nu pizmuiau pe negustorii şi misiţii greci şi armeni, care câştigau uşor, dar nu cum a lăsat Dumnezeu, după morala ţărănească, bani cu grămada, dar căinau pe lucrătorii de la fabrici şi pe muncitorii pălmaşi, că nu le e dat, de Dumnezeu, să fie slobozi şi să lucreze la rostul lor şi după capul lor.

Plugarii, toţi cu gospodării bine închegate, cu pământ, cu vite de muncă şi cu oi, nú s-ar fi dus în ruptul capului la altă muncă decât pe ogorul lor sau la cărat altcevà, decât ce secerase el, pe ţarina lui ori treerase pe armanul lui. Păstrau, din părinţi, o anumită împărţire şi rânduială, după locul de unde venise fie-care şi starea agonisită: pe şoseaua dinspre Biul-biul, în partea de apus a satului şi pe o latură a uliţii largi, ce duceà la oborul de grâne şi la moara de foc, îşi aveau gospodăriile *«mocanii»* români veniţi de peste munţi, *«de dincolo»*, cum spuneam noi, oameni chiaburi, dar şi muncitori aprigi, strânşi la mână şi la chimir şi greu de amăgit de negustori şi de misiţi. Cum spuneà în gluma tată-meu, primarul satului, un grec înşală pe doui rumâni, un ovrei înşală cât doui greci, un armean înşală cât doui ovrei; dar dacă pisezi la un loc un rumân, un grec, un ovrei şi un armean, amesteci bine praful şi-l plămădeşti, din aluatul acesta abià scoţi un mocan. —«Bogdaproste, urmà el, că l-a lăsat Dumnezeu aşà, fiindcă, îl răpuneau ungurii. Decât atâta, băgasem eu de seamă mai târziu, după unire, fraţii noştri de dincolo se poartă cu cei de dincoace, tot cum se purtaseră cu ungurii şi mie mi se păreà că ei fac ca târgoveţul, care ţine umbrela deschisă şi după ce a stat ploaia şi a ieşit soarele. Dar aşà se întâmplă de multe ori, când rumânii trăiesc departe unul de altul, printre străini şi aceştia le sunt stăpâni.

De partea cealaltă a uliţii şi în mijlocul satului, erau *«cojanii»* rumâni veniţi din judeţele învecinate şi mai cu osebire din judeţul Brăilei. Nu aş puteà spune dacă numele de *«cojan»* are vre-o legătură cu un cuman *Coja*, care ar fi trăit prin părţile noastre, după cum spune *«Codex cumanicus»* or e vre-o poreclă, fiindcă neamul acesta de rumâni duce la greu şi e vârtos, cum e stejarul cu coaja pe el.

Printre cojani erau *«turcanii»*, rumâni aflaţi în Dobrogea încă dinaintea stăpânirii turceşti, de pe vremea lui Mircea cel Mare.

Mai mergând spre soare răsare, pe un loc neted s-a înălţat biserica, mareaţă şi monumentală clădire, numai din piatră cioplită, scoasă din *«canaralele»* dinspre cimitir. Piatra de la Murfatlar e bună şi de statui, asà de asemănătoare marmurei este, decât că arată ca fildeşul niţel îngălbenit de timp. Biserica s-a ridicat numai de oamenii din sat, fără nici un ajutor bănesc, fără sfat sau îndemn de nicăieri, nici de la altă lume, nici de la stăpânire. poporenii au scos piatra din *«canara»*, au cărat-o la binà, au tocmit mesterii zidari, dulgheri şi tâmplari şi când a fost s'o împodobiască, pe dinăuntru, pictorul Petre Serafim, ám dat şi eu o mână de ajutor, învârtind la morişca de amestecat prafurile de vopsele cu ulei şi dând cu pensula, de zor, acolo unde nu erà altcevà de făcut, decât de aşternut o culoare uniformă. Pictorul Serafim făceà apoi sfinţii, sfintele sau alte scene biblice ori privelişti cereşti, acoperind, aproape, *«opera mea»* cum spuneà el în glumă, dar tot mai lăsând din ea, pe ici pe colea, câte cevà s'o vază şi lumea, câte un colţ de cer senin, cum e pe bolta din turla cea mare, unde e pictat Dumnezeu-Tatăl sau cerul dintre sfinţi, pe pereţii turlelor şi mai jos, între ferestre.

Târnosirea a avut loc într'o vacanţa de Paşti, pe când eram în gimnaziu şi dintre părtăşii ei mai însemnati, Inalt Sfinţia-Sa Pimen Georgescu, Episcopul Dunării de jos şi Primarul satului, se revedeau dupa mai bine de un pătrar de veac, de la prima lor întâlnire: un tânăr, pe atunci, întors din războiul pentru independenţă, unde plecase voluntar, lăsând pentru o vreme cartea, venise într'o vară, să se închine la Mânăstirea Putna, la mormântul Voevodului Ştefan cel Mare şi acolo se întâlnise cu un student de la facultatea de teologie, Petre Georgescu, venit şi el să se închine la acelaş mormânt şi să aducă prinos de cinstire sfintelor locuri, pe unde stramoşii noştrii au strălucit în lumini de arhangheli.

—«De-acolo, unde ne-am închinat în tinereţea noastră împreună, Inalt Prea-Sfinte - spusese în cuvântarea lui, primarul, la agapa ce-a urmat târnosirei, de acolo se va înălţà mântuitorul neamului nostru.»

In partea de miază-noapte a satului erau tătarii şi tot acolo aveau şi geamia lor, iar în apropiere, casa cu grădină, a imamului lor Hogea Cantemir; la miază-zi, pe partea din izlazul mic, care începea de la obor şi mergeà de-alungul drumului de fier, spre gară, se ridicaseră gospodăriile veteranilor din războiul nostru pentru independenţă, iar de la casa cea din urmă, a lui Radu Oprică, luând-o la stânga, spre miază-noapte, erau casele «băjenarilor» - rumâni veniţi mai târziu în Dobrogea, cei mai mulţi de fel, de prin judeţul Ialomiţei.

«Băjenarii» nu apucaseră nici o împroprietarire: nici cea cu loturi de cincizeci şi chiar o sută de hectare, cu care te rugau inginerii şi agenţii domeniali si nu-ti cereau decât o jalbă cu un timbru de cincisprezece bani şi un nume de împropritărit, fie al omului, fie nevestei, al copiilor sau chiar al unui câine din bătătură, cum s-au găsit acte de proprietate, pe numele de Lăbuş; nici împroprietărirea de mai târrziu de douăzeci si cinci de hectare, cu timbru de doui gologani de câte zece bani, pe jalbă, nici cea de zece hectare, cu timbru de doui gologani şi jumătăte. Iar cum printre băjenarii de la noi, nu erau foşti luptători din războiul pentru independenţă, nu avuseseră parte nici de împroprietărirea cea mai sărăcăcioasă, cu opt hectare numai, a acelora de pe urma cărora Dobrogea erà rumânească, a veteranilor de la 1877-78.

Deşi *«băjenarii»* nu aveau pământul lor şi nu puteau face prea multă plugărie, totuşi nu erau oameni săraci. Mai făceau şi cevà cărăuşie pe la canarale şi cuptoarele de var sau pe la proprietari, la masina de treerat şi numai flăcăii lor lucrau ca pălmaşi, la încărcat de vagoane, să-şi scoată bani de cheltuială şi de ţoale pentru horă. Nu aveau gospodării aşà întemeiate ca ale celorlalţi plugari, dar aveau case mai frumoase decat ale tatarilor.

«Boierul» satului fusese, la început, Mihai Cogălniceanu. Clădise la conacul lui grajduri, cosare şi magazii mari, dar pentru locuinţă lui nu zidise decât o casă măruntă, cu puţine odăi. De Paşti trimiteà la Bucureşti, lui Vodă Carol I, miei, soi de la Murfatlar, cu blăniţa fumurie şi carnea mai dulce decât cea de sitar, *«chivirgic»*, cum le ziceau şi tătarii şi rumânii. Hogea

(*Urmează* pág. 11.)

MURFATLAR

Cantemir spuneà că, pe vremea turcilor, la bucătăria împărătească din Stambul, nu se gătià, pentru masa Sultanului, decât «chivirgic», cel mai bun soi de oi, trimise din Dobrogea, unde Seraiul aveà un slujitor anume «coiun bașă» - căpetenia oilor, cum am zice acum - pus ca să îndestuleze «capanul» - cămara - Padisahului; iar un alt Cantemir, creștin acesta si din vremuri mai vechi, Dimitrie Cantemir, în «Descriptio Moldaviae», scriind despre acest soi de oi - «istarum ovium Kyvirdzik dictarum» - spune că, pe fie-ce an, peste sasezeci de mii, «pro Sultani culina adducuntur».

Și astăzi e în Dobrogea un sat care se chiamă «Cavargic», iar «C'conu Mihalache», cum i se ziceà familiar și chiar respectuos, reinoià, în plină independență și reformă a țării pe care o

cârmuià, un obicei vechi, din vremuri de suzeranitate turcească. Or, poate, faceà așà, ca să se adeveriască, încă odată, cuvintele ce-i spusese Cuza-Vodă odinioară, că «reforma trece, dar năravurile rămân».

Moșia lui Cogălniceanu a cumpărat-o Theodor Miulescu, mare latifundiar, cu moșii pe Bărăgan și senator de Ialomița. Noul proprietar și-a durat o vilă cât un castel, cu turnuri pătrate, cu balcoane și cu o terasă mare în fată, iar casa lui Cogălniceanu a lăsat-o pe seama logofătului, să-i slujiască de locuință. Când s-a făcut un nou drum de fier, înlocuind pe cel vechi, construit de englezi, pe vremea turcilor, a stăruit la București, la minister și i s-a făcut voia, că doar erà senator, ca noul drum de fier să se abată din calea croită de ingineri și să taie satul în două. Asta ca să treacă trenul prin fața vilei lui, socotind, se vede treaba, că un om subțire ca el, are nevoie de un contact zilnic, fie el fugar și intermitent, cu civilizația urbană, cel puțin sub forma chipurilor și straelor târgoveților din tren,ca să evite abrutizarea, în contactul permanent, numai cu țăranii și tătarii din Murfatlar. Or poate vroià omul să-și bea cafeaua cu lapte și să mănânce la prânz și la cină, în muzica ce-i cântau zilnic, acceleratul de București, la șapte dimineața, «personalul» de Constanța, la douăsprezece și jumătate și «mixtul» de Cernavoda, la șapte seara, al căror concert de uruit de roate, de scârțâit și trosnet de vagoane,de zornăit de lanțuri și fluierături stridente de locomotivă, apare acum ca un precursor al jazz-ului americanesc.

Dar Miulescu, după câți-và ani, a văzut că îngrijirea moșiei de la Murfatlar, îi vine peste mână. Poate celelalte moșii de pe Bărăgan îi dădeau prea multă bătaie de cap, poate lucrările Senatului îi luau prea mult timp.E drept că erà greu să-i găsești urma în «Desbaterile Senatului», dar în Parlament treaba nu se face numai după câte se spun si se vorbesc în adunare și un senator, fie că ține discursuri, fie că doarme, daca vine la sedințe, tot atât timp pierde.

Miulescu n-a vândut însă moșia, cum făcuse Cogălniceanu, ci doar a arendat-o unui capitan, care părăsise oastea și cu zestrea nevestii, se transformase în «gentelman farmer», cum îi spuneà Boby, elev la școala militară de cavalerie. Acesta erà fiul unui colonel, camarad de clasă cu arendașul și venise într'o vară, la Murfatlar, să vadă, în vila lui, cum o fi aia, viața la țară.

Noul arendaș, domnul căpitan Ionescu,nu s-a învoit, de la început, cu oamenii din Murfatlar. Aceasta nu din pricina pământului, că n'aveà nimeni nevoie să mai închirieze și de la el,nici chiar «băjenarii», care nu aveau nici o palmă de loc pe mereaua satului. Luau si ei cu chirie, de la Stat,că-i rămăsese pământ din belșug,cât o moșie si-l da cu arendă de un pol, pe an, hectarul. Dar una e să ai pământul tău și alta să fi la cheremul agentului domenial sau al șefului de ocol, când e să bagi plugul și la al perceptorului, care erà fără îndurare, la plata câștiului.

Domnul căpitan Ionescu, după ce dormise supărat prima noapte, la moșie, își lua a doua zi de dimineață cafeaua cu lapte,pe terasa, în concertul dat de acceleratul de Bucuresti, de la ora sapte dimineața și trenurile de marfă și «gazarele», cum ziceà lumea trenurilor de petrol, care treceau neîntrerupt, de la Ploești, de la Buzău și de la Constanța. Erà tot supărat, fiindcă nu vedeà, nici acum,vre-un semn că va veni la «curte» lumea din sat,să-i ureze măcar, «bun sosit», dacă nu să-i facă și alte ploconeli. Aceaș lipsa de respect o «constatase personal» si în ajun, deși Grosu, logofătul, care-l asteptase cu trăsura cu patru cai înaintași, spusese tuturor, în drum de la «curte» la gară, ca vine «boieru ăl nou». A trimis pe logofăt după primar și primarul și consilierii comunali s-au sfătuit între ei și după chibzuială, au hotărât să se ducă cu toții, împreună, că, poate, o aveà omul nevoie de cevà, ca nou sosit în sat. Dar venirea primarului și a consilierilor la «curte» a fost numai pricina de noua supărare și mai mare încă, pentru «boieru ăl nou»: domnul căpitan s-a înfuriat chiar, când a văzut că oamenii intră pe poarta «curtii» lui, cu pălăriile și căciulile în cap și mânia i-a fost și mai mare, când primarul, dupa ce i-a urat, ca oricărui străin când venià în sat, un «bun sosit la Murfatlar», i-a mai spus domol că, el și consilierii și oamenii din sat n'or să pregete, să-i dea o mână de ajutor, când va aveà trebuință și va cere. Numai cu «majurul», cu Tăpăloagă, șeful postului de jandarmi din Murfatlar s-a împăcat bine și de la început și domnul căpitan l-a lăudat atât pentru «ținută», cât și pentru «destoinicie în serviciu». Tăpăloagă se purtà cu arendașul, ca și cum acesta ar fi fost încă «activ»: îl primià cu «să trăiți, domnule căpitan», îi răspundeà numai cu «am înțeles, să trăiți domnule căpitan», în pozitie de «drepți» și pocnind din tocurile cizmelor. Dar numai la aceste «semne exterioare de respect» —cum spune regulamentul serviciului interior— se mărginià tot concursul jandarmului fiindcă nu puteà aveà vre-o putere asupra oamenilor, care își vedeau de treaba lor și nici pământ nu-i cereau arendașului, nici alt ajutor, de nici un fel.

Se întâmplă uneori în viață, că lucrurile o iau razna, pe alte căi, nu numai pe făgașul bătătorit. In loc de rugămintea oamenilor din sat, «boieru nou» a fost nevoit să le ceară el ajutor. Făcuse cu vitele, argații și uneltele lui, toate muncile moșiei: arase, semănase și la sapa porumbului, pusese o mulțime de sârbi, aduși din țara lor. La tăiat, unde nu se puteà sau nu ajungeau secerătorile, cosiseră lipoveni, veniți de la Jurilovca și de la Slava rusească; dar după secerat, mecanicul neamț i-a spus că el are nevoie «musai», la mașină de treerat, de care cu drugi, multe, mult mai multe decât erau la «curte», fiindcă, altfel, nu-si ia răspunderea dacă se scutură grâul și orzul în znopi ori încolțește și putrezeste în căpițe, în cazul când ar începe ploile. Domnul căpitan Ionescu nu primise serviciile lui Tăpăloagă, care-l asigurase pe «paroldonerul» lui, că-i scoate «momental imediat» care cu cai și oameni, câte poftește și ceruse prietenește, primarului și oamenilor din sat, să-i trimită, la mașina de treerat, oricâte care vor vroi ei, dar cât mai multe; cu plată, firește, patru lei pe zi de car, cu doui cai și un om, să mâie caii și să încarce și să descarce carul. —«Mai dă Dumnezeu și câte-un lup mâncat de oaie» —spuneà primarul oamenilor, îndemnându-i să dea o mână de ajutor arendașului, să nu se irosiască bunătate de grâu și câți au putut - așà cum e rumânul, cu inima bună, că el uită ușor răul făcut și gândul dușmănos ce i s-a purtat - au trimis câte-un băiat cu carul cu cai, la mașina de treerat a arendașului. Primarul m-a trimis pe mine, care tocmai venisem acasă, în vacanța mare, de la gimnaziul din Constanta. Dacă toți trimiseseră câte-un băiat de-al lor, cu carul, asta nu erà din pricina că oamenii din Murfatlar vroiau să-și dea copilul, zălog, în mâna ciocoiului, ca să-l îmbuneze, așà cum, de mult, erau trimiși coconi, la curtea Sultanului. Nici gând de aceasta: ei socotiau că au mai mult spor la muncă, de pe urma unui argat sau a unui băiat rămas acasă, decât de pe urma unui băiat, care «se spurcase la carte» cum spuneau ei de noi, din «Tinerimea studioasă», socotind că, la oras, la școală, pierdem pe fie-ce an, din virtuțile cu care plecasem de acasă. Ba, Ilie Albu nu se hotărâse să-l trimită pe fiu-său Sava, la gimnaziu, la Constanța, decât după ce băiatul, odată, la arat, înjugase la plug, boii din «hăis» în «cea» și pe cei din «cea» în «hăis», de se împungeau boii între ei și târau plugul, că ieșiau mai mult brazdoaie decât arătură.

—«Asta nu e bun de plugar; poate la oraș, la «geamnaz», să facă vre-o pricopseală, că e munca mai ușoară» si-a zis Ilie și l-a trimis pe Sava la carte și pe celalt băiat, pe Nicolaie, care erà mai voinic, mai harnic și mai priceput, l-a oprit pe lângă ei, la gospodărie.»

Dar nici așà de ușoară nu erà nici munca noastră; începea de când se luminà de ziuă și țineà până ce treceà amurgul.

—«Soarele răsare vara mai de vreme și apune mai târziu, pentru ciocoi» îi spuneam noi din «Tinerimea studioasă» logofătului arendașului, Grosu, când ne zorià sa facem trei conace pline, preț de cincisprezece ceasuri de muncă zilnic, numai cu două merinzi, la prânz și seara și un singur «paidos» cum spuneà el la odihna de un ceas, la prânz, când și mâncam.

Odată au venit la câmp, la mașina de treerat, într'o trăsură frumoasă și lăcuită, cum erau birjile muscalilor din București, arendașul domnul căpitan Ionescu și soția sa cucoana *Sapho*, dar noi din «Tinerimea studioasă», bănuiam că parinții ei, la botez, i-or fi dat numele de *Safta*. Erà fica unui măcelar bogat, care-i dăduse zestre, cât ar fi fost de ajuns pentru trei fete, socotit, că pe vrema aceia, o fată nu se puteà mărită cu un sublocotenent, dacă nu aveà zestre, pe puțin trei mii de napoleoni. Intr'un automobil, sosiau, după trăsură, fiica lor domnișoara Solange, venită în vacanța de vară, de la pensionul din Lau-

sanne, unde erà tot anul, Boby, cavaleristul și un alt tânăr, cevà mai copt, pe care Boby și toți ceilalți îl chemau «Monsieur Raoul». Acesta aveà monoclu, înfipt în orbita ochiului drept și când scobori de la volant, văzurăm că se purtà în pantaloni scurți. Mai târziu am aflat despre el, că erà fiul unui arendas bogat de prin Vlașca. Fusese trimis de părinți, la studii, la Paris, rămăsese acolo mai mulți ani, dar nu învățase nimic temeinic și nu isprăvise nici o școală; în schimb cunoscuse prin cafenelele *Vachette* și *Balzar*, din cartierul latin și la *Brasserie du Glôbe*, de pe bulevardul Strasbourg, mai mulți actori ratați și fără angajamente, regizori cu imaginație, dar fără teatru și impresari calici și fără credit. Unul dinte aceștia îi sugerase, odată, idea, la un pahar de *Pernod*, să «atace» —cum spuneà franțuzul— gimnastica suedeză și sportul, care, pe atunci, tocmai se pregătiau să-și ia avântul. După o «amplă documentare și punere la punct a chestiunei» asà cum povestià prietenilor «Monsieur Raoul» se întorsese la București, cu câte-và broșuri și reviste sportive și un costum, care, după părerea ignoranților în noua lui îndeletnicire, aduceà cu al măscăricilor de la comèdii și al pehlivanilor ce se luau la trântă în *panairul* —în bâlciul— de la Medjidie: un tricou de lână, tărcat, în toate culorile și cu două litere mari, R, pe piept și pe spate, pantaloni scurți, dar largi și nestrânsi la genuchi, ciorapi vărgați, lungi numai de o palmă de-asupra gleznei si resfrânți și erà încălțat cu bocanci, cu tăpile mai groase ca ale celor militărești. Cautà acum să puie în valoare, ceace numià el, o «bombă genială»:

aclimatizarea și difuzarea gimnasticei suedeze și a sportului printre țărani. Murfatlarul fusese ales de el ca «sat experimental», oferind, după părerea lui, un «variat teren etnografic și social în mediul rural».

Prima experiență și lecție practică nu a avut niciodată loc, oamenii din Murfatlar socotind că, munca grea la câmp, din zori și până seara, târziu, întărește trupul, pe puțin cât bătutul mingiei cu piciorul ori lăsatul pe vine, cu asvârlitul mâinilor în lături. Mai ales că erau sătui ei, de la armată, de «mlădieri», la școala soldatului și a grupei. Și apoi —spuneau ei— Duminica e lăsată de la Dumnezeu, omului, să se ducă dimineața, la biserică și după amiezi, la horă sau să se hodine, nu să alerge ca nebunul după minge ori să umble hoinar, fără rost.

Totuși «Monsieur Raoul» a fost un inovator și un precursor, în felul lui și la noi în sat: cred că e primul, care a venit cu un automobil în Murfatlar sau, în tot cazul, a venit cu automobilul, care, pentru prima oară, a înoptat în Murfatlar.

Ridicase un nour des de praf, pe șosea și pe drumul bătătorit, până la mașina de treerat și speriase caii cu sforăiturile motorului și țipetele ascuțite ale claxonului. Eram cu toții la «paidos»; deshămaserăm caii și tocmai ne adusese merindea de la amiazi. Pe o masă scundă, dar mai mare decât o ușe de casă, argatul de la bucătăria arendașului răsturnase dintr'un cazan, o mămăligă cât roata carului. Aburi deși se ridicau din ea și când se risipiră, aproape, apăru mămăliga galbenă ca aurul și ademenitoare, chiar când nu ești pofticios, nici flămând.

Cucoana Sapho îi dădu fetei, domnișoara Solange, umbreluța ei de mătase brodată și cu dantelă pe margini, să i-o țină și fara sa-si scoata mănușile albe, de piele scumpă și lucioasă —«glacée», cum i se zice— înfipse mâinile în marginea mămăligei, despărți un codru, pe care-l frânse în două, oferind apoi cu grație, câte o bucată, lui Boby și lui «Monsieur Raoul». Dar când își privi mâinile năclăite de mămaliga moale, se strâmbă ca un copil năzuros, căruia nu-i faci pe voie, își scoase cu mișcări delicate mănușa dreaptă, pe-urma cu mai multă băgare de seamă și ferindu-și degetele, mănușa stânga și cu o schimă de desgust, aruncă amândouă mănușile pe câmp. Cât timp i-a trebuit să-și scoată amândouă mănușile, ținând degetele mici și mai puțin inelarele, îndoite, că mâinile ei păreau aripioarele turturelei, când pasărea se așează încetișor, pe o ramură, eu priveam cum apăreà, ferindu-se de atingerea mămăligei mâna ei mică, trandafirie și străvezie și mă gândiam că bunicu-meu, Nicolae Otopeanu, ar fi spus, de-ar fi fost acolo, că e lucru de ocară, ca o muiere să nu aibă mâna zdravnă, bună de muncă, de făcut crucea cu nadedje și de trecut cu patimă, prin chica voinicului și pe fruntea si obrajii lui, să simtă, și el ce este aceia mângâiat de mândră. Sau că fata s-a născut cu mâinile închircite și beteșugul ăsta i se trage din păcatele părintilor.

—«Tiens» —exclamă cu exagerată și prefăcută surprindere «Monsieur Raoul»—, ca si cum ar fi văzut atunci, pentru întâia oară mămăligă. Iși potrivi mai bine monoclul în orbită și după ce adulmecă, strâmbând comic din nas, aburul ce tot mai ieșià domol din bucata de mămăligă, oferită cu atâta grație de cucoana Sapho, urmă, fără să guste din ea: «on dirait de la brioche».

—«Ou plutôt du pain d'Espagne, made in Rumania», râse Boby, pe care numele îl obligă să facă, din când în când și pe englezul

Mitu Scârlete și Voicu Oprică prietenii mei și tovarăși de muncă la mașina de treerat, se apropiară de mine și-mi șoptiră la ureche: acu să te vedem Stefăniță, câte parale îți face școala ta de «geamnaz».

Pe când cucoana Sapho și domnișoara Solange râdeau cu hohote de ghidușiile de tot felul, de schimele și maimuțărelile lui «Monsieur Raoul» și ale lui Boby, în timp ce gustau din mămăligă, eu, adunându-mi toate cunoștintele mele de franțuzească învățată la gimnaziul din Constanța, rumegam în gând un răspuns, căruia îi dădui drumul din gură, ca din pușcă, amestecându-mă nepoftit în vorba lor:

—«Ni brioche, ni pain d'Espagne; pain des pauvres roumains, quand Dieu leur en donne» si mă gândiam cu mândrie, ce mulțumit ar fi fost bătrânul meu dascal, Gheorghe Mălinescu, dacă m-ar fi auzit; așà cum vedeam că mă priveau țanțoși și dârji Mitu Sârlete și Voicu Oprică și împreună cu ei și alți baieți din sat, deși nu întelesesera nici o vorbă din ce spusesem. Alte hohote de râs, amestecate cu ușoare strigate de mirare izbucniră din spre partea cucoanei Sapho, a domnișoarei Solange și a lui Boby, pe când «Monsieur Raoul» se apropie de mine, își sterse monoclul cu o batistă de mătase, scoasă tacticos din buzunarul pantalonilor, îl așeză din nou în orbită și privindu-mă, cu ochii pe jumătate închiși, ca si cum aș fi fost

(*Urmează* pág. 12.)

MURFATLAR

le zare, le spuse celorlalți cu o prefacută și ironică admirație: «*Ce qu'il y a des types rigolos dans ce village!*» Domnul căpitan Ionescu râsese mai puțin decât toți, dar mă privià pieziș și stăruitor. Nu-mi spuse nici un cuvânt și deodată, adresându-se logofătului cu tonul, cu care erà obișnuit la cazarmă, îi porunci energic: «Grosule, pe pirpiriul ăsta să-l «*desfaci imediat de drepturi*» și să-l trimeți acasă. Cât despre tată-său, primarul, o să pun eu o vorbă bună la prefect și pentru el. Auzi, să mă învețe el pe mine ce sunt acelea «*tocmeli agricole*» și să facă pe instigatorul printre sârbii mei.»

După plecarea arendașului, a familiei și a musafirilor lui, Grosu, logofătul, m-a chemat sub umbrarul ce-și făcuse pe aria de treerat și mi-a numărat două piese de câte cinci lei și patru lei, pentru trei zile și jumătate, socotit pe patru lei ziua de

muncă a omului, cu carul, cu doui cai, zi de trei conace, de când se luminează și până se întunecă. Un leu mi l-a oprit logofătul, pentru «*osteneala lui la socotitul și număratul banilor*» —după cum spuneà el.

«*Tocmelile agricole*», pomenite de arendaș, erau, așà cum se încheiau și se împliniau în stânga Dunării, cea mai drăcească născocire de chinuit, de jefuit și de robit rumânul, fiind-că lanțul invizibil, cu care ciocoiul legà pe bietul țaran fără pământ, dându-i cu chirie, un pogon de loc, să-și semene și el porumb, să aibă de moară, erà mai greu de sfărâmat decât lanțurile ocnașilor și sfâșierea în ciosvârte a osândiților pentru omor de domnitor sau tragerea pe roată ori uciderea prin foame și uitare în temnițe, erau dedepse mai omenești decât flămânzirea și înjosirea rumânului, a muierii și a copilașilor lui, vreme de o viață de om. Până la «*tocmelile agricole*» nu se ivise la noi tătar sau tâlhar, care să poată fură munca omului întreagă-întreguliță, fără să-i mai lase nici de anafură. Rabdă bietul rumân, săracu, rabdă cu blândețe și îngăduință; dar e năprasnic atunci când se scutură de vermină, își zmulge de pe el căpușele ce-i sug sângele cu nesaț, zi și noapte și le zdrobește cu scârbă, dar fără milă. Și la urma dă foc, să arză hoiturile împuțite ale asupritorilor și impilătorilor lui și să piară puturoșenia de ploșniță, strivită cu călcâiul opincei. Dacă i-ar da cui-và în gând, să pună în muzeele de instrumente de tortura din apus, cum sunt în țara nemțească, în Turnul Londrei ori la Amsterdam și câte-và exemplare de «*tocmeli agricole*», de la noi, ele ar câștigà întâietatea și ar lăsà în urmă și pe «Fecioară de la Nürnberg» și coturnii de fier, ce strângeau și striviau picioarele și patul ce lungia omul, scoțându-i oasele din încheituri și sacii ciopliți în blocuri de granit, de la pușcăria muscălească Petropavlosk, din Schlüsselberg, de striviau și deșuchiau pe osândiți, când îi vârau și-i înghesuiau în ei și chiar chinurile rafinate și instrumentele de tortură drăcești ale călăilor mongoli. Dar în Dobrogea, «*tocmeli agricole*» nu s-au încheiat și nu s-ar fi putut încheià, ori cât ar fi vrut unii să ne prindă și pe noi în lațul lor.

«*Sârbii*» arendașului erau bieți muncitori pălmași aduși din țara lor, ademeniți de făgăduiala unui ban mai mult. Ii încărcà buluc, pe puntea unui vapor unguresc sau nemțesc, la Cladova, îi aduceà pe Dunăre până la Cernavodă și de-acolo pe jos, până la Murfatlar. Munciau din greu, ca și noi, zi de trei conace, iar Duminica dimineața Grosu, logofătul, îi duceà la «*corvoadă*», cum numià el roboteala prin «*curte*», pe la grajduri și magazii, până la prânz. Toamna, după culesul porumbului, arendașul pleca la București și de acolo, uneori, la Nisa, până în primăvară, iar sârbii rămâneau în seama lui Grosu, logofătul, care-i surchideà, îi sucià și-i învârtea, că bieții oameni se mulțumiau cu ce le da logofătul și-și luau lumea în cap, numai să scape de la moșie. Porniau din nou, pe jos, până la Cernavodă și de acolo, cu vaporul, în țara sârbească, acasă, cu te miri ce în pungă, după o vară de muncă de rob.

Printre ei erau unii, care vorbiau rumânește, de neam rumâni de pe valea Timocului. Mi-aduc aminte de unul, Vlaicu îl chemà pe nume.

—«Păi mă —îmi spunea el, când lucram împreună, la mașina de treerat— eu mi-s cine-và la mine acasă, nu te uità că aici nu mi-s decât un biet pălmaș: că eu doară mi-s «*chinez*» la mine în «*cârșie*», nu mi-e un «budal» ca alții. Vroià să-mi spună că el e «*cneaz*», adică primar, la el în sat, nu un nerod de rând. Mai fusese Vlaicu la noi în țară și în alți ani, dar prin alte părți, unde nimerise mai bine, nu ca la arendașul din Murfatlar.

—«Și bine mai erà, mă, în Rumânia voastră, că uitasem și de tata și de mama. Că nu se află pe lumea asta pământ mai blagoslovit de Dumnezeu, ca'n țara rumânească: semeni primăvara, în el, patru potcoave și culegi toamna un cal cu șaua pe el.

La puțină vreme după izgonirea mea de la mașina de treerat a arendașului, a venit prin Murfatlar un târgoveț îmbrăcat nemțește și cu o geantă mare, de piele, la subțioară, cum poartă avocații la tribunal. Vorbià cum e graiul prin Moldova și spuneà că e inginer, că are în întreprindere, clădirea gărei Palas, de lângă Constanța și a altor case prin prejur și că are nevoie de căruțe și oameni, să-i aducă la binale, nisip de pe malul lacului de la Agigea, mai jos de Tekirghiol. Făgăduià șapte lei de metrul cub de nisip cărat, slobod fiind omul să care cât vrea și când vrea. Cum de la Agigea la binalele inginerului nu erà mai mult de o poștă, ne-am făcut socoteala că ușor se poate aduce o căruță de nisip pe zi și mai rămâne vreme și de scăldat în lac. Nu mi-a fost greu să fac, printre prietenii rămași la mașina de treerat a arendașului, «*instigația*», de care el învinovățise pe primar, că o face printre sârbi și ușor i-am convins, să mergem cu toții la cărat de nisip unde munca erà mai omenească, plata mai cinstită și pe de-asupra, ne mai puteam scăldà în lacul de la Agigea sau de la Tekirghiol. Baia aceasta providențială și neașteptată, în zilele de dogoare, a cântărit pentru cei din «*Tinerimea studioasă*», mai mult decât plata mai mare și munca mai cu socoteală de cum erà la mașina de treerat a arendașului. Eu mai vedeam în noua învoială și un prilej de *răzvrătire* și de plată după faptă, împotriva ciocoiului, care mă alungase, ca pe un netrebnic, de la muncă; dar bunicu-meu, Nicolae Otopeanu, o socotià drept o declasare, o lăcomie și o neomenie, fiind-că prin aceasta, cădeam în rândul băjenarilor fără pământ și mă lăcomiam să iau de la gură pâinea omului sărac, când, slavă Domnului, aveam destulă acasă. Cât despre ciocoi, să-l las în plata Domnului, că are El grije și de bun și de rău. Cu toata oprelíștea lui și a primarului, cu care, ca orice socru, rar se potrivià la gânduri, dar de data aceasta spuneau la fel, am scos drugii de la car, am pus «*sandâcul*» —lada mare a căruții, cum e în Dobrogea— și am plecat cu toții și printre noi și Nicu, elevul de la Coservator, cu zece căruțe, să ne învoim la cărat de nisip. La Palas, un picher, ajutorul inginerului, ne-a făcut măsurătoarea căruțelor. Noi eram încredințați că «*sandâcul*» fiecăruia ține, pe puțin, un metru cub și erau toate de-opotrivă; dar picherul a făcut tot felul de socoteli, singur și la urmă nu ne-a găsit la toți, la un loc, decât nouă metri cubi. Cum ne cunoșteam sculele, am început să strigăm nemulțumiți, cerând sgomotos sa vie inginerul, să ne măsoare el căruțele.

—«Ho, bri oamini lui Dumnizeu, ne spuse inginerul ieșind dintr'o șandramă de scânduri, unde-și aveà biroul, șe v-ați spăriet așà și fașiți o larmă, par'că o vint «*șamburul*» tătăresc, adica navala de tatari prădalnici. Se prefăceà că e tare îngrijorat de nemulțumirea noastră și nu știe ce să mai facă, să ne intre în voie. Dar larma nu luà sfârșit, că erau vre-o trei dintre noi, mai colțați și cel mai țanțoș și guraliv erà Nicu, elevul de la Conservator. Declamà, ca pe scenă, în rolul unui prieten și răzbunător al poporului muncitor.

Inginerul scoase atunci, din buzunarul de la haină, un metru, un carnet cu creion și veni în dreptul căruței mele, cu gând să înceapă măsurătoarea.

—«Domnule inginer —începui eu ca la școală, la tablă, în ora de geometrie— «*sandâcul*» căruței are forma unui trunchi de piramidă dreptunghiulară, răsturnat, adică având baza mare în sus și cea mică în jos, iar volumul unui trunchi de piramidă se obține prin multiplicarea suprafeței ba...»

«Lasă, bri, băetule, mă întrerupse inginerul, zâmbind ironic, ca eu is șela cari vă măsoara harabalili. Șe, ți pominești că-i hi și tu o leacă di injineri. Ai hi tu poati injineri di «*tocuri și pinjeli*» urmă el, râzând singur de titlul de batjocură ce-mi da și care nu erà decât o deformare de râs a aceluia de inginer de «*poduri și șosele*», pe vremea acea una din slujbele cele mai boierești și mai bine plătite. După ce-mi măsură căruța și făcù tot felul de socoteli în carnet, îmi vorbi din nou, de data asta cu un ton liniștitor și credeà el, convingător: «Hi pi pași, bri țincule, că-ți socot eu și cât aer iți mai rămâni să răsufli, când s'a răsturnà harabaua pisti tini. Nu-ți ieu nișì o bucăz'di harabà, niș ție, nișì șelorlalți. Că și eu mi-s dară tăt fișor di țărani, ca voi și dintri voi am ieșit și ieu, de mi-s acum injineri și antreprenori di lucrări publișe. Ieu is hiul lui Nicolai al Chivei, din Delenii giudețului Vasluiului, dar Achivei, mă chiamă acum, domnul injineri Plicarp Achivei. Și nu să cadi ca tocmai ieu, fișor di țăran ca voi, să vă amăjesc sfârși el cu însuflețire, adresând ultimele cuvinte tuturor, cu patos și cu ochii umeziți de lacrimi.»

Lăsat, în fine, în voia lui, de noi, inginerul a sfârșit cu măsurătoarea căruțelor și ne-a dat la mână, fie-căruia, câte-o fițuică de hartie, cu măsura căruței, nu o singură măsură la toți, grămadă, cum făcuse picherul. Că —zicea inginerul— «hie-cari să-și primiască direptul lui, cântărit ca la spițerie».

Căruța lui Nicu și a celorlalți doui colțați s-au dovedit a fi cele mai mari a lui Nicu, cu mult cea mai mare dintre toate; căruța mea a ieșit cea mai mică și mult mai mică decât a altora.

Am pornit spre Agigea, să încărcăm nisipul, dar când să dăm în șosea, ne-am oprit, am adunat eu pe un petec de hârtie măsurătorile inginerului și am văzut că ies tot nouă metrii cubi, pentru toate căruțele noastre la un loc, zece la număr. Inginerul ne fură și el zilnic, câte un metru cub de nisip, tot ca și picherul, dar inginerul erà «*fișor di țăran*», ca noi și «*tăt dintri noi ieșise*».

Șiret moldoveanul, dar se puneà el cu dobrogeni și încă din Murfatlar!

Ca să nu rămânem și de pagubă și de batjocură, cum bănuiam, că o fi râs de noi inginerul cu picherul între ei, de renghiul jucat nouă, veniam cu căruțele pline de nisip, până în apropiere de gară și descărcam o căruța întreagă, la o margine de porumbiște. Cu nisipul din celelalte căruțe, afânat din lopată și aruncat binișor, să nu se îndese, umpleam câte-și zece carutele. Când se împliniau nouă căruțe de nisip, descărcate lângă porumbiște, le încărcam din nou în zece căruțe, le căram după cele aduse mai devreme de la Agigea și cu șiretlicul acesta, ne scoteam paguba metrului cub de nisip, furat zilnic de inginerul «*fișor di țăran*» ca noi.

Porniam cântând de la Palas, tăiam miriștea spre șoseaua Tekirghiolului și treceam prin satul Lazmahale-mahalaua Lazilor. Nici urmă nu mai rămăsese din vechii Lazi, poposiți de mult, prin locurile acelea și de neam din Caucaz, înrudit cu Gruzinii sau cum li se mai spune, Georgienii, cu Mingrelienii, cu Imerienii și Svanii, dar deosebiți prin lege, fiind-că Lazii se făcuseră mahometani, iar celelalte noroade, înfrățite cu ei, rămăseseră creștine. Hogea Cantemir și bătrânii din Murfatlar, care-i cunoscuseră pe vremea stăpânirei turcești, spuneau despre Lazi, că erau oameni voinici, frumoși la față, primitori și mai ales, deosebit de curați la chip, la straie și la ei în casă. De la Lazmale, ocolind Tekirghiolul, ajungeam la Agigea, care trebuie să fi fost, la început, *Aziza*, de la *Aziz*, ce e în musulmană, nume bărbătesc, dar înseamnă pe arăbește *strălucitorul*, așà că sătucul dobrogean, *Azizea* e tiz cu mărețul palat arab Ziza, de lângă Palermo.

Trăgeam căruțele la marginea lacului, încărcam nisipul și pe urmă deshămam caii; le împiedecam picioarele dinainte și pe urmă îi lăsam slobozi, să pască pe miriște, care, după cum și numirea o arată, este a lumii întregi. Când înserà, aprindeam un foc mare, de «*ciurlani*» —buruiană lemnoasă, care crește numai în Dobrogea, rotundă ghem și cu ghimpi ca un arici— ne strângeam în jurul lui, coceam știuleți de porumb, cântam cântece de lume, glumiam și spuneam povești. Nicu ne cântà din flaut și din piculină ori ne declamà «*La icoană*», poezia lui Vlăhuță sau partea a doua din «Scrisoarea III», a lui Eminescu.

Mă culcam pe miriște, în iarbă, învelindu-mă cu mantaua. In fața mea luceà lacul liniștit și neted, ca o oglindă de argint; dincolo de lac, după o limbă de nisip presarată cu dune ce în bataia lunei păreau căpățâni uriașe de zahăr, apăreà marea, ca o nesfârșită pată întunecată, bălțată uneori de spumă albă. Când erà liniștită, valurile mărunte foșniau ca mătasea mototolită și ajungeau pe «*renie*» —pe plaje— numai spumă bășicată; ori mugeau, când erà zbuciumată și valurile năvăliau, împroșcând malul și înecând nisipul, până la lac.

Licuricii luciau prin iarbă, că miriștea păreà bătută în ținte de foc. Greerii țârâiau în ascunzișurile lor și din când în când cârâià câte-un ciuhurez. Se auzià fâșâit trestii și fâlfâituri de aripi. Stoluri de lișițe se ridicau din stufărișul lacului, zburând drept în sus și apoi îndreptându-se spre larg. Luna plină ieșià agale din valuri și urcà încet, pe cer. Păreà un glob portocaliu cu pete negre, care închipuiesc ciobanul ce-și usucă obielele la vânt. Razele ei reci lăsau în mare o fâșie luminoasă, ca un râu de argint viu, care izvorând din zare și curgeà până la mal. Pe măsură ce luna urcà pe cer, râul de lumină își îndepărtà malurile și când luna erà sus, întreaga mare străluciă în licăriri de valuri și clipocià sub lumina ei.

Bolta cerului erà limpede și stelele străluciau vii, prinzând aproape tot albastrul. Rarița se ridicase sus și cloșca cu pui, răsărită din mare, ajunsese de-asupra capului meu. In zare, o stea se desprinse de pe cer și coborà domol, spre mare, apoi deodată porni iute, sfărâmându-se în fărâmi mărunte și lăsând în urma ei dâră de pulbere de aur. O urmăriam cu privirea și capul mi se întorceà încetișor spre dreapta, căutând să deslușesc în mare, locul unde va să cadă pulberea aprinsă. Ochii mi se închideau pe măsură ce urma stelei se topià în albastrul înstelat și în siniliul mării și adormiam.

Când se luminà de ziuă, porniam din nou spre Palas. Mergeam pe jos, pe lângă cai, care trăgeau din greu, la pas, căruțele încărcate cu nisip. De câte ori ieșiam în șoseaua Tekirghiolului, întâlnirea cu automobilele, pe aici mai dese, că erau și de la București, fie că veniau din fata noastră, fie că ne ajungeau din urmă, erà întotdeauna prilej de gâlceavă cu conducătorii lor și cu cei din lăuntru. In deosebi, un automobil lat cât trei bivoli puși alături și lung cât o șalupă, de culoarea untului când începe să râncezească, ne întreceà drumul mai mult și mai des decât celelalte. Il conduceà chiar stăpânul lui, un tânăr oacheș, veșnic cu fața trasă și cu ochii cârpiți, de nesomn. Purtà monoclu și erà îmbrăcat într'o haină cu nasturi de metal galben, ca ai ofițerilor de marină. Aflasem despre el că e fiul unui bogasier armean, pricopsit din vânzarea americei și stambei putrede, mahalagiilor din Constanța; dar fiul, ca să i se piarză urma, își compusese o mască de om blazat și începuse să-și schimonosiască dinadins vorbirea românească, dar nu așà cum o pocià, fără voia lui, tată-său, pripășit pe la noi, după măcelul cel mare al armenilor, în țara turcească, ci în felul cum franțujii și englejii ne vorbesc limba, chiar când au stat și zece ani printre noi. «*Tinerimea studioasă*», câți eram la cărat de nisip, când îl vedeam cum conduce automobilul, stând la volant, într'o rână și adormit aproape, dar trezindu-se pe neașteptate și strigând cu cuvinte de ocară, să i se facă loc, îl poreclisem «*imbecilul indolent, somnolent și impertinent*». Dar tot Nicu l-a învățat minte: odată, pe când veniam de la Agigea, în șir, pe șosea, cu căruțele încărcate cu nisip, îi zărirăm de departe automobilul, gonind de zor și luând-o înaintea altor automobile, care-i făceau grăbit, loc să treacă. Șirul nostru de căruțe se oprise; Nicu sări repede dintr'a lui și proptindu-se în mijlocul crâmpeiului de șosea rămasă liberă îi făcu semne să oprească, tot ridicând mâinile și lopata în sus și asvârlindu-le

în lături. Armeanul ar fi vrut el să treacă, dar se vede că lopata amenințătoare a lui Nicu îi da de gândit. Cumințindu-se, mai ales că ne văzuse și pe noi, ceilalți, venind cu lopețile pe umăr, pe lângă Nicu, a frânat brusc automobilul și în loc de vorbe de ocară, cum îi erà obiceiul să spună, când o luà înaintea altor automobiliști, ne-a spus «*bonjour*», surâzându-ne ca de bun întâlniș, în timp ce însoțitoarea lui, o fată spealbă, cu chip de nemțoaică, ne privià curioasă, adunându-și zulufii bălani, răscoliți de vânt și exclamà, din când în când: «*ach; so drollig!*»

Armeanul a început să ne vorbiască politicos și măsurat, căutând cuvintele și prefăcându-se că nu le nimerește și când le găsià, pocindu-le și întocmindu-le anapoda și la urmă ne-a în

(*Urmează pag. 13.*)

trebat cu ce ne poate *«servi»*, că el e cu totul, la *«dispoziția»* noastră.

—«Cu puțină benzină, ca să scot o minusculă pată, aproape invizibilă, de pe pantaloni», i-a răspuns foarte serios Nicu, arătându-i pantalonii lui, mai mult petice decât pantaloni ieșiți din mâna croitorului, plini de praf, de noroi și de păcură și pe îndoitura lor de jos, o mică pată de grăsime.

Armeanul n'a mai spus nici un cuvânt. A scos o sticluță cu apă de Colonia, din geanta dinăuntru a automobilului, s-a dat jos din el, a deșertat sticluța, pe care a umplut-o apoi cu benzină și cu cuvinte alese, i-a oferit-o, cu o temenea, lui Nicu. Găsise subit și instinctiv și cuvintele și gesturile, cu care armenii lui, prin târguri, ofereau covoarele spre vânzare, trecatorilor, spunândule umilit și insinuant: *«chilipir, pașà»*.

Nicu îi mulțumi politicos și-l sfatui, ca alta dată, *«sa ție caii din hățuri»*, când trece pe lângă el, ca să nu ridice praful de pe șosea, că asta i-a uzat pantalonii lui și la despărțire i-a spus cu toată seriozitatea *«urlă sănătos»*, repetat de noi toți, în cor, în loc de «umblă sănătos». Asta ca să-și adune și să-și reîmprospătezc armeanul, cunoștințele de românească.

Se terminase și cu nisipul de la Agigea și ne-am întors cu toții la Murfatlar. Vacanța mare nu se sfârșise și noi cei din *«Tinerimea studioasă»* eram fie-care pe la casele noastre, în așteptarea Duminicii, cu întâlnirea, dimineața la biserică și după masă la horă.

Treceam într'o zi prin fața fierăriei lui Nicolae Ciutură. Meșterul tocmai ieșise în prag, încins cu șorțul lui de piele și în mână cu un clește. Ii dădui buna ziua și el, după ce-mi mulțumi, mă chemă la el, spunându-mi că are cevà, de tăinuit cu mine. Intrarăm în fierărie, unde mă pofti să șed pe un butuc de roată, iar el începu să umfle foalele, suflând în cărbuni, pe care-i mai înviorà, stropindu-i cu praftorița muiată în apă. După ce focul își luă avânt, începù să-mi vorbiască, oare-cum dojenitor, dar având cu totul alt gând, decât acela de a-mi face mustrări.

—«Văzuși tu, mă Stefăniță, băiatule, ce-ai făcut cu cartea ta? Te-ai pus contra cu boierul, la mașina de treerat, de l-ai înfuriat, că te-a trimis acasă; te-ai pus contra cu inginerul, la Palas și ți-a scos inginerul căruța mai mică decât la toți, câți erați voi acolo, la nisip. Par'că nu cunosc eu căruța? N'am dres'o de atâtea ori? Cum văd eu, Stefăniță băiatule, cartea ta

MURFATLAR

îți face numai supărăre și necazuri și cu vremea o să-ți fie și pricină de scurtare de viață. Mai dai de cheltuială, cu ea, pe tată-tau. Cu cât plătește el pentru tine, gazda la Constanța, pe un an, și-ar mai cumpără două vite de muncă și ar aveà de pe urma lor, mai mult folos, decât de pe a școlii de *«geamnaz»* a ta. Vino mai bine și învață fierăria, că e meserie bună.»

—«Așà o fi, nene Niculae, dar să întreb și pe tata», i-am răspuns eu pe gânduri.

—«Păi ce? o să spună tată-tău ca nu e fierăria meserie bună? E mai buna ca toate celelalte meserii, că la alte meserii, când te oprești din mâini, se oprește și lucrul și dacă se oprește lucrul, se oprește și câștigul; dar la fierărie nu e așà: *când nu lucri tu, lucră meseria pentru tine»*.

—«Și cum vine asta, nene Niculae», l-am întrebat eu nedumerit, că nu vedeam în fierarie nici o mașină, care să lucreze în locul omului.

—«Uite, vezi tu, Stefăniță baiatule», reîncepù nenea Niculae fierarul de-o pildă acum: eu cu mâna stângă și cu piciorul stâng, umflu foalele, suflu în foc și-l mai încing și cu praftorița. Și acum, uită-te încoa îmi atrase el băgarea de seamă, punând o șină de roată de car în cărbunii aprinși numai fac nimic, mă hodin sau dacă vreau, mă apuc și de alt lucru și treaba merge înainte, sporește. Șina, uite-o acum, că s-a roșit. O pui pe roată, o ud și iar o las în voia ei și ea se strange și strânge obezile. Vezi tu, eu lucru cu mâna stângă, cu piciorul stâng și cu mâna dreaptă, la foc și cu sculele și dacă vreau ori am nevoie, cu piciorul drept învârt o roată și roata învârte o sculă și scula lucrează și ea. Și așà potrivesc eu și sculele și focul, că merge treaba ibrișim și-mi cruț și focul și fierul și sculele și timpul și trupul. O scot eu la capăt cu fierăria mea și singur, dar pe tine, dacă vreau să te iau ucenic, e ca să te învăț meserie bună, să fie bine de tine în viață și să ajungi fruntaș, nu să întărâți câinii prin sat.»

Bietul nenea Niculaie Ciutură, fierar din Murfatlar, cum îmi spuneà el într'o formă simplă și naivă, dar lapidară și plastică, adevăruri și învățăminte, pe care eu, din cărți, nu le-am aflat decât mult mai târziu! Așà este, un copil e mare cheltuială pentru părinți și aceștia nu au niciodată, de pe urma lui, folosul, pe care-l au de pe urma a două vite de muncă sau de tăiere. Asta o spune și economistul neamț Werner Sombart, când scrie: «A crește copii, nu e rentabil; a crește purcei, e rentabil. «Nenea Niculae aplicà, fără să știe ce-o fi aceia, teoria algebrică, la Economia Politică și lucrà instinctiv, în fierăria lui, după principiul economiei forțelor lucrătorului, al raționalizării mișcărilor și suprimării mișcărilor inutile, al economiei materiilor prime și a combustibilului, al uzurei minime a mașinilor și al utilizării raționale a brațelor de muncă și a mașinilor, pe care le formulà el, pe cât de pitoresc, pe atât de lapidar și exact: *«când nu lucri tu, lucră meseria pentru tine»*, *«și asà-mi potrivesc eu și fierul și sculele și focul, că merge treaba ibrișim si-mi cruț și focul și fierul și sculele și timpul și trupul»*. Nenea Niculae Ciutură, fierar din Murfatlar, îmi apare acum ca un rival și precursor necunoscut al lui Taylor și Stachanov și ca pedagogul de lucru cu mâinile, cel mai desăvârșit.

Fierăria nu am învățat-o, dar pilda si sfaturile lui, nu le-am uitat și întotdeauna m-am folosit de ele, în treburile ce mi-a fost dat să fac în viață.

Va urma

St. GEORGE-CU-OLENIM

POEZII

de Ion TOLESCU *

DIN ADANCURI

In vecernii la rugă
Clopotele când bat,
Coperindu-se'n glugă
Pe furiș intră'n sat.

Și cum trece cu neaua
Pe sub triste arcade,
Toată frunza și steaua
Se usucă și cade.

Și'ncep toate să urle
Cucuvaiele rele
Când de sus dintre turle
El se strâmbă la stele.

Toaca nopții'n tăcere
Că prin case-l alungă,
Jos la foc în unghere
Face pază'ndelungă...

Și ascuns pe sub vatră
Ca un duh de strigoi,
Răgușit parcă latră
Din adâncuri la noi.

UCIGA-L TOACA

Mohorât și cu zâmbre la gură
De-atâta clacă și umblătură
Mă'ntorceam la miezul nopții din sat
Ca un pui de satană'nțărcat.

Și tot cotrobăiam într'un colț de corlată
După vreun codru de mămăligă uscată,
Că la foc nici țipenie, toți sforăiau în [odaie...
Și-am stat pe până să'nting cu dumicat în [tigaie.

Dar când să cat cu opaiț clondirul de [țuică,
Sfârr: mi s'a'nfiorat mâna de-o [nevăstuică...
Și ce-am sărit! drept ca'n spânzurătoare,
C'afurisita era arătare!
Și i-am făcut semn de Ucigă-l Toaca
Și-a'nceput să mugească la mine ca vaca
Și lătra cum latră câinii la stele
De m'a luat strechea cu furnicar din obiele...

Ce să spui- măre, de-așa nălucă
Mi se făcuse păru'n creștet măciucă...
Ai! că'n loc să prind de sub pirostrii [reteveiul,
Mă tot băteam cu pumnii'n piept ca [ovreiul.

PAINGUL

Ca un paing urzind pe fire
La miezul nopților târziu
Intr'un ungher de vis pustiu
O rază din nemărginire,

Parcă sunt îngropat de viu
Ca un paing din cimitire
Urzind cu moartea în privire
Sub scândura unui sicriu...

Pe cine-aștept, nu știu pe cine...
Ci'n ochi cu raza morții-ascunsă
Aievea s și plutesc în vis...

Visez! și mort mă smulg din mine...
Privesc! de ochiul meu străpunsă,
Aripa inimei s'a 'nchis.

DUHUL

Când a venit duhul prin neguri la mine
Eu nu l-am mai iscodit că de unde vine;
Eram plin de bube și de păcate

Și-am vrut să-mi deschid pieptul și să-l [asculț

Și eram mort în mine demult...
În mine că mă strângeam ca'ntr'o criptă
Și-am rămas în scânduri cu ghiara'nfiptă.

Când a venit la mine duhul de sus
Avea cunună de mărăcini ca Isus
Și de el mi-a fost frică și-am vrut să fug
Și m'am întors cu fața'n jos în coșciug.

PE-O TROITA

Sfinte Pavele, când mi-ai spus
C'a putrezit bobul de grâu în Isus,
Eram îngropat în pământ până'n brâu
Și-a putrezit și'n mine bobul de grâu.

A putrezit și'n mine bob luminos
Când a fost răstignit pe cruce Cristos
Și spicul meu a ieșit din pământ
Cu spicul care-a'nviat din mormânt.

Ce grai al inimei tale nespus
Mi-a rodit inima și s'a dus
Prea greu de vorbele tale că sânt
Incovoiat cu holdele la pământ?

Mi-ai lăsat poate martor să-ți fiu
Și-am putrezit în mine de viu!...
Mi-oi fi vrut pâinea brazdelor pline
Și-am împietrit cu bulgării'n mine!

Că mi-a bătut Isus la poartă apoi
Cu mâna'ntinsă, cu ochii goi...
Și L-am ținut în ploi și'n arșiță
Răstignit în drum pe-o troiță.

STIHUL

A'aceput stihu'n peniță să-mi joace
Ca o paparudă'n țarini sărace...
Uite-l și nu e...
Fruntea lui coboară și sue!
Cerul de-o fi ca să-l vadă,
Cu lacrimi în ochi va să râdă
De goliciunea lui schiloadă
Și hâdă.
Strânge și rupe cu dinții'n gură
Cântec cu cimilitură
Și peste gânduri când sare, mijlocul
I-l înmlădie șerpii și focul...
Mi se uscaseră strugurii'n viță
De-atâta arșiță
Iar vorba-mi zăludă
Mi-era ca sâmburul de poamă crudă
Prea timpuriu
Dogorită de jarul pustiu...
Și-așa la văzul vedeniei slute
Că-mi fură ploile desfăcute
Și cerul cu carul de stele veni
Să-mi strângă sufletul depe câmpii.

(*) *Din volumul «Din crucea pădurii», apărut în Editura «Carpații».*

Majadahonda, 13 Ian 1956.

Pagini din scriitorii disparuti

GHEORGHE COȘBUC

de Octavian GOGA *

ILELE pe care le trăim astăzi sunt pline de emoții. Subt ochii noștri, de câțiva ani, se țese istoria neamului, svâcnind palpitările ei de fiecare clipă cu o putere necunoscută îndă. Sunt generații privilegiate în viața tuturor popourelor, cărora le este dat șa primească roadele unor îndelungi acumulări de energii și în a căror fericire fulgerătoare se răsplătesc veacuri întregi de amărăciune. Noi suntem o asemenea generație, pe care destinul acestui neam a dăruit-o cu mâinile amândo-să, făcând-o să vadă împlinirea gândului urzit în suferințele de-o mie de ani...

Unitatea națională de astăzi este încoronarea unei opere de strădiuinți necurmate. Ea a venit ca o rezultantă a frământărilor de ieri, ca o consecință logică a unui proces normal de evoluțiune, un ultim acord într'o sbuciumată simfonie. Trecutul din a cărui elaborare continuă s'a desprins această strălucitoare isbândă târzie e întunecat și trist. Neamul nostru și-a răscumpărat în cursul vremii existența pe prețul unor jertfe și încordări mari. După gloria proaspătă de tinerețe încununată de razele legendei, vitregia sorții l-a fărâmițat subt diverse stăpâniri străine, tot atâtea pietre pe pieptul lui, care i-au oprit respirația liberă veacuri dearândul. Granițele, înfipte în încheeturile acestui organism din copilărie, au durut ca niște piroane în carne și au fost mai primejdioase ca orice boală vremelnică, fiindcă au stânjenit în permanență creșterea unui trup viguros. Am trăit perioade tulburi de apăsare, subt loviturile lor ar fi putut ușor să intervie stingerea noastră. Totdeauna însă, cu rezistența îndârjită a sănătăților robuste, masele românești de pretutindeni au păstrat, și în cele mai oropsite zile, instinctul sigur al unei înrudiri organice. Unitatea de suflet ni s'a menținut astfel fără știrbire dealungul vremii. Ca la un lac cu adâncimi mari, viforele au bătut valurile de la suprafață și au pătat adese oglinda lor; în alvia de jos însă unda a rămas limpede și pură. Trebuia, pe lângă această frățietate a păturii populare, trebuia și conștiința unității de aspirații, crezul care smulge gândul din amorțire și-l fortifică, trâmbița fermecată menită să răscolească energiile și să le înșiruie în linie de bătaie, trebuia o sinteză a solidarității militante, un foc pururea treaz care arde pe culme vestind tuturora că în văile dimprejur lupta se ține încă. Acest fluid miraculos din care beau forțele creatoare ale tuturor oprimaților a fost și la noi ca și în alte părți: *literatura*.

S'a zis, cu drept cuvânt, că la începutul oricărei mișcări de libertate e o poezie, -la începutul tuturor biruințelor mari ale revendicărilor naționale, un mare triumf literar. E un profund adevăr în această axiomă curentă. Literatura a fost totdeauna o energie precursoare, în câmpul ei s'au adunat mai întâi și au cerut cuvânt puterile latente ale unui popor, indicând prin proporțiile lor raza de întindere a măririlor viitoare. In acest chip Iliada lui Homer a luminat înaintea Athenei lui Pericle, gloria lui Dante s'a ridicat ca un stâlp de foc înaintea strălucirii lui Lorenzo de Medicis, orizonturile nemărginite ale lui Shakespeare au avansat cuceririle coloniale ale Engliterei și astfel, urmând o rânduială consacrată, nu este numai o întâmplare că România unită, Sire, reîntregirea solului național sub sceptrul Majestății Voastre, nu s'a putut împlini decât după ce gândul românesc s'a sbătut în avânturi înfrigurate, după ce poezia cu culmile ei eterne a săvârșit logodna, dându-ne deoparte geniul lui Eminescu și de alta paginile nepieritoare ale lui Gheorghe Coșbuc.

Ardealul nostru în acest sbucium istoric al neamului a trăit printr'un popor de țărani.

Vrăjmășia stăpânirilor străine care-și pusese ca țintă desființarea noastră ne-a supus unei despoeri metodice, vremuri îndelungate. Clasa conducătoare ne-au absorbit-o elementele dominante, biserica a tânjit în umbră cu persecuții rușinoase, școala nu ne-a împărtășit cu binefacerile ei. Nu ne-a rămas decât țăranul rob al gliei, secătuit de regimul «Aprobatelor și Compilatelor» subt principii Transilvaniei, această «misera plebs contribuens» răzlețită prin satele de munte și de câmpie și devenită mai târziu un rezervoriu de forțe risipite, când de dragul politicei din Burgul dela Viena, când de năzuințele recente ale imperialismului unguresc. Intr'o vreme când cele două principate dunărene, cu tot cortegiul de mizerii al vasalității turcești, aveau totuși o pătură conducătoare de stat și un impuls de civilizație proprie, în Ardeal, românismul nu trăia decât în cadrul unei vieți patriarhale. Această izolare a iobăgimei noastre însă, veacuri dearândul, s'a prefăcut într'o cetate nepătrunsă a apărării naționale. Oropsiții plugari și ciobani s'au retranșat în părăsirea lor, și o mie de ani, păstrânduși datinele, cântecele, superstițiile, torcând firele de argint ale legendelor din străbuni, înfiorându-se de tainele naturii care-i înfășura în mrejele unui fermecător panteism, ei au trecut neatins din generație în generație patrimoniul sufletesc specific al rasei. In acest chip asperitatea sorții s'a transformat în supremul nostru scut, conservându-se o puritate de sânge intactă în toate nuanțele ei și păzită de neajunsurile oricărui contact străin, ca un tezaur acoperit de ruine. Viforul vremii în Ardeal a trecut astfel, ca toate furtunile, bătând culmile, frângând crestele copacilor, dar lăsând nemișcate și în deplina lor podoabă firicelele de iarbă.

Așa ne-au rămas țăranii, singura rațiune de existență a neamului nostru, subt ocrotirea politică dușmană.

Din căsuțele lor, în a doua jumătate a veacului, al 19-lea, după înlăturarea întocmirilor feudale, au început să se pornească pe ici pe colo copii cu ochi limpezi tiviți în lacrămi, duși să învețe carte în orașele din vecini. Cele câteva licee românești din Ardeal au devenit focarele umile ale unui început de cultură, în vreme ce molohul străin își întindea de pretutindeni rețelele otrăvite ca să ne sugrume. Opera de desnaționalizare a guvernelor din Budapesta s'a deslănțuit cu o continuitate programatică. Din toate părțile, pândea o cursă un gând ostil, o primejdie pentrunoi. Cărturarul ardelean, cu frământarea lui de aproape un veac, truda de a-și menține moștenirea de acasă paralel cu perceptele civilizației primite prinprizmă străină, lupta surdă cu întreg aparatul puterii de stat, protestările necontenite ale instinctelor seculare în plină revoltă, toate aceste constituie un capitol din cele mai triste din povestea noastră. Câți n'au rătăcit pe acest calvar al luminei, greșind drumul și trezindu-se în tabăra adversă, câți nu s'au oprit la calea jumătate, biete făpturi hibride, apariții inutile în economia unui neam, și câți nu-și plimbă astăzi subt ochii noștri plăgile sufletești ale trecutului bolnav... Pe seama unui intelectual român, țărănimea rămânea deci și pe mai departe unicul azil în care trebuia să se retragă dinaintea puhoiului ucigaș. Nu era altă scăpare decât a-i smulge civilizației tot ce-ți putea da, și încărcat de pradă, scuturând praful din drum a te întoarce din nou după zidul din bătrâni, a duce mai departe firul unei continuități milenare, și a simți respirând în jurul tău eternitatea. Țărănimea deci, singura clasă constituită, cu larga ei armonie primitivă, era însăși afirmarea vieții noastre. Din sânul ei plecau unde de energie, solii călătoare care reveneau iarăși la matcă, cu toată agoniseala lor. Tot ce cădea dincolo de raza acestui câmp erau sbucniri răzlețe, valuri deplasate, așchii sărite departe de tulpina neamului.

Din această țărănime ardeleană a răsărit și cântecul ei l-a împletit mai departe, Gheorghe Coșbuc. Amintirea lui ași dori s'o evoc în cuvinte pioase subt cupola Academiei române, unde mi-ați făcut onoarea de a răsplăti străduințele mele, chemându-mă la scaunul lui văduvit.

In județul Bistrița-Năsăud se găsește satul Hordou, de câteva sute de fumuri. Case albe la poala de deal, strânse împrejurul unei bisericuțe cu turnul țuguiat, între plopi; sătenii, toți români pulgari, temători de Dumnezeu, harnici, ațoși, uscățivi, cu lumină în ochi și cu sufletul muiat în basme. Sunt din neamul grănițerilor, un fel de răzeși paznici de hotare, care și-au semănat oasele pe toate câmpiile Europei subt pajura Habsburgilor. De pe vremea Mariei Terezia soarta lor s'a ușurat și corvezile iobăgiei au scăzut în jurul lor. Satul Hordou însă e sărăcuț și puțintel. Cam la mijlocul lui este o căsuță cu acoperișul de paie, cu umerii gârbovi, cu gard de nuiele împrejurul ogrăzii scunde și cu o grădiniță în față. Aici trăia încă părintele Sebastian Coșbuc și preoteasa Maria acum o jumătate de veac. Ceaslovul însă și darul preoției se adaposteau de vre-o două sute de ani subt tavanul de grinzi. Părintele Sebastian, ca și înaintașii lui, era preot de legea veche, chipul cunoscut al istoricului «popă românesc» așa cum l-am văzut pe prispă aproape cu toții în copilăria noastră tâlcuitor de psaltire, îndrumător al poporului și cel mai puternic stâlp al vieții noastre în Ardeal.

Copilul lui e Gheorghe Coșbuc, născut la 8 Septemvrie 1866. In mijlocul unui peisaj câmpenesc, deci în aer și în lumină, au privit pentru întâia oară împrejur ochii poetului. Tabloul acestei clipe, cu misterul lui, nu l-a mai părăsit niciodată.

Zările de farmec pline,
Strălucesc în luminiș,
Sboară mierlele'n tufiș...

Sunt primele rânduri din «Balade și Idile», cine știe, un ecou întârziat al clipei când i-a căzut pe frunte cea dintâi rază în leagănul dela Hordou, sunt sinteza operei lui Coșbuc.

A fost o copilărie senină la curtea părintească, alături de fratele său Aurel, rămas țăran și astăzi în căsuța din bătrâni. Atmosferă de liniște și împăcare patriarhală. Copilul a învățat mai întâi slovele la dasălul Tănăsucă, ajutorul părintelui, cântăreț de strană, care-l purta pe genunchi. A trecut apoi la școala primară din vecini, în comuna Telciu, și de acolo la Năsăud, unde l-au trimis la învățătură. Liceul românesc de acolo, susținut de fondul vechiu al grănițerilor, a fost cel mai priincios cuib pe seama poetului adolescent. Lumea dimprejur era o continuare normală a vieții de acasă. Infățișarea rustică dela Hordou reînvia pe ulițele strâmte cu case țărănești din micul orășel înfundat după colinele munților Bistriței. Era aceeaș lume, acelaș port și graiu un colț de românism ferit de orice infiltrație străină.

Câteva sute de elevi, copii dela țară veniți din toate părțile, cu mâncare în dăsagi, aciuiți în gazdă la câte-un gospodar din capul satului. Coșbuc ne-o spune undeva: «Doisprezece din patrusprezece, câți urmau clasa a opta a liceului din Năsăud, eram băieți de țărani oieri și purtam căciuli și ițari. Vacanțele ni le petreceam prin păduri și prin munți, căci numai la școală eram «domnișori», iar acasă eram țărani». O caldă înfrățire populară însemna acest liceu, priveghiați de dascăli crescuți pe vremea absolutismului austriac pe la Universitățile germane, cunoscuții buni pedagogi ardeleni, naționaliști militanți, propagatori entusiaști ai descendenței noastre latine și oameni onești în slujba lor. Subt conducerea acestora, la Năsud stăruia un spirit de îndrăzneală a revendicărilor noastre și societatea de lectură «*Virtus romana rediviva*» a elevilor, constituită la 1870 cu activitatea ei e o oglindă a năzuințelor literare de pe atunci.

Aici a început Coșbuc să-și urzească cele dintâi versuri. Dacă ar fi rămas analfabet în «căciulă și ițari» totdeauna, s'ar fi ales din el un colăcer la nunți, un mare meșter anonim ca autorul «Mioriței» și suflarea lui de foc s'ar fi topit în flacăra pururea primenită a folklorului nostru. Pe băncile liceului însă, impulsul conștient al creațiunii l-a cercetat de grabă și încurajat de profesorii înțelegători cari i-au ghicit de bună vreme talentul, la 15 ani elevul dela Năsăud, scutit de studiile științifice și mai ales de matematici pentru care nu avea nici o tragere de inimă —cum ne-o spune dânsul, fiindcă era isgonită fantezia—, publică versuri în «Muza Someșană». Un actual profesor universitar din Cluj, distinsul filolog N. Drăgan, a avut bună ideie să publice într'o broșură o amănunțită și interesantă dare de seamă despre activitatea literară a elevului Coșbuc în liceul dela Năsăud, a cărui societate de lectură l-a proclamat președintele ei. In cartea acestei societăți, între anii 1882-1884, când a luat bacalaureatul s'a introdus un număr considerabil de versuri de ale lui. Sunt desigur strofe începătoare, asperități și nelămuriri destule, așa cum sunt însă, inspirații din balade populare sau reminiscențe din clasicii germani, frânturi de înțelepciune primitivă sau accente calde din imnul luminos al naturei pe care l-a cântat o viață întreagă, ele anunță pe cântărețul de mai târziu.

Smulg câteva rânduri din «Tablou de seară»:

Blândă rază
Lucitoare
Scânteiază
Și-o culoare
Purpurie
Se aruncă
Pe câmpie
Și pe luncă...

E poezia lui Coșbuc în scutece, un acord avansat din «Noaptea de vară». Ceeace se resimte însă limpede din îndeletnicirile-i literare de pe atunci, e îndrumarea spre genul epic, pecetea de căpetenie a artei lui. O lungă poveste în versuri «Pepelea din cenușe», voinicul care se bate cu smeul și pleacă la «sorbul pământului», o apropiere de Prâslea lui Ispirescu, indică jocul de gânduri și imagini care se țesea în jurul tânărului rapsod. Fire de țăran, iubitoare de basm și pitoresc, cu imaginația fecundă și cu ochii înfipți în nemărginire, Coșbuc s'a înfășurat dela început în tortul argintat al mitului popular, care l-a fermecat mai întâi ca un cântec de leagăn și l-a urmărit mai târziu ca o vastă problemă de creațiune artistică. Toate l-au ajutat pe acest drum stropit cu pulbere de stele și cu arătările visului fugar. Mai întâi origina lui, vatra dela Hordou. In cenușa ei tremurau basme de veacuri spuse de oameni ai câmpului, instincte străvechi păstrate în savoarea lor originală într'o căldare de munți, panteismul estetic al primitivilor cald și colorat, o tainică moștenire întârziată din lumea lui Homer, într'un ascuns ungher traco-romanic. Era apoi educația particulară a cărturarului ferit de toate aspectele frământărilor moderne, abstracțiunea de esență pură fără sgomot și complicații, prelungirea binefăcătoare a unui basm. Toate aceste, brodându-se pe un temperament de visător deslegat de obezile realității, au dat naștere unei poezii impersonale, al cărei fond se pierdea cu vechimea lui în negura vremii, dar era susținut de mijloace artistice noui și superioare.

Coșbuc scăpat de pe băncile liceului, trecând un an și jumătate pe la Universitatea din Cluj, care l-a desgustat cu atmosfera ei străină și respingătoare a gentry-lor unguri de pe atunci, s'a închis în turnul lui vrăjit și pe unde s'a dus a întins pretutindeni împărăția satului cu svon câmpenesc și cu freamăt de pădure. La Sibiu, unde s'a ocrotit la ziarul «Tribuna» vreo trei ani și mai bine, talentul lui precoce a început să închege într'un mănunchiu fragmentele mitului și o întreagă serie de povești în versuri a văzut lumina tiparului. E o adevărată epopee populară care a făcut școală în Ardeal, plină de imagini și culoare. In «*Izvor de apă vie, Pe pământul Turcului, Blăstăm de mamă, Fata Craiului din Cetini, Fulger, Tilinca, Patru portărei și Crăiasa Zânelor*», autorul lui *Pepelea din cenușe* țese mai departe firul de aur. E o năvală de eroi din basme în scrisul lui, o nomenclatură sugestivă pe lângă cea consacrată, *Trăznet bătrânul, Crai-încetinat, Tabără împărat*, o invenție specială în conducerea acțiunii, frânturi de grai dela țară, crâmpee de înțelepciune din bătrâni și peste tot o înrudire organică cu minunatele producții ale folklorului nostru... Coșbuc s'a gândit, ne-o spune el, la un mare epos național în care să se încadreze mitologia românească și care să reoglindească ca o Iliadă sau Aeneidă însăși copilăria neamului, perioadă de legendă și de mister, când în intimitate cu natura se plămădea sufletul nostru. Fără îndoială că pentru romanța acestui trecut viziunea lui era cea mai indicată, nimeni nu s'a coborît așa de adânc în regiunile înflorite ale celuilalt tărâm, nimeni nu venea așa de departe ca dânsul.

Intr'un avânt capricios al tinereții înfrigurate, într'o tensiune de nervi și într'o năvală de sânge la tâmple, tânărul de douăzeci și câțiva de ani, călător în țara basmelor, ducând cu el cine știe ce icoană «frumoasă ca un gând răzleț», ascultând un cântec care se ridica dinlăuntru, și era chemat de patima lui, s'a lăsat prins în vrejurile norocului visat și s'a gândit la nuntă. Fiorul rapsodului a cutremurat lumea întreagă pe unde s'a plimbat mintea lui în «patru margini de pământ». Pe toți prietenii copilăriei lui fermecate, pe toți stăpânii imaginației populare, i-a poftit la ospăț. Și s'a întâmplat o minune. S'a pornit să alerge potop «din cât afund o mie de crăimi ascund», s'au urnit la glasul ciudatului vrăjitor care a scormonit din meleagurile lor împărați, fețilogofeți, porniți din «nouăzeci de țări», crăiese și «ghinărari» și sfetnici, ca într'un val imens de vâltoare cosmică firea întreagă...

Și s'au pornit bărboșii regi
Și sfetnicii'nvechiți în legi,
Și patruzeci de zile'ntregi
Au tot nuntit...

Feciorul popii din Hordou a făcut o nuntă cum n'a mai fost balada nunții țărănești: «Nunta Zamfirei». Ca în Teogonia lui Hesiod, unde se fixează ierarhia zeilor Elladei, în poezia lui Coșbuc, cea mai strălucitoare creațiune epică a noastră, se redă cu o vigoare elementară și cu o diabolică alchimie a versului, cea mai veritabilă incarnație a mitului românesc. Admirabilul poem a fost remarcat de Maiorescu și, retipărit în «*Convorbiri literare*», a consacrat gloria literară a poetului.

Pe atunci Ardealul se sbătea subt apăsarea guvernării intolerante dela Budapesta. Printre anii 80-90 ai veacului trecut, spiritul lui Coloman Tisza inaugurând opera de maghiarizare au început și protestările noastre, dar viața publică a resimțit loviturile date. Atunci ni s'a infiltrat otrava educației unguresti, cu pustiirea ei, ale cărei consecințe fatale, ca proecțiuni postume, se întrevăd și astăzi în unele divagații de ale clasei noastre conducătoare. O atmosferă de temniță intelectuală s'a aștesnut peste provincia năpăstuită, spiritele libere se mișcau greu sub tentaculele ei. Deasupra graniței însă pătrunsese suflul desrobitor al literaturuii proaspete, care svâcnea în cugetele primitoare și fermentul ei le fructifica. Eminescu, ca un botez de foc, atinsese sufletul cărturărimii ardelene, scriitori de seamă își aruncau zilnic peste baionetele neputincioase dela Predeal rețeaua fermecată a atâtor opere de artă, grăbită și sigură se modela unitatea literară iar Bucureștii devenise în conștiința tuturora capitala culturii noastre integrale. Se va găsi oare cineva care să ridice vălul de pe frământarea unui creer de artist din această perioadă sbuciumată și fecundă, când din Ardealul încătușat ca printr'o surdă prăvălire subterană se porneau valuri de energie spre Regatul fraților liberi, și din avântul lor impetuos să desprindă, inform și turbure, dar măreț și conștient, preludiul strălucirilor viitoare? Pentru noi, soarele la București răsare-acesta era în Ardeal dictonul curent care ne scăpa ca un miracol de ravagiile Budapestei. Firește, în acest vârtej de patimi, Coșbuc, mai mult ca ori-care altul, simțea chemările de peste munți spre marele atelier al luminii noastre, de unde ispitele atâtor speranțe îl copleșeau în fiecare zi. Plin de visuri și de armonii, sguduit în toate fibrele de cântecul mare al neamului, el a lăsat în urmă granița și a plecat la București pentru totdeauna.

De acum, o lume nouă împrejmuie viața lui Gheorghe Coșbuc. După firidele cu mușcată dela căsuța din satul lui, după sburdalnica veselie copilărească dela Năsăud și după planurile îndrăznețe de boem visător dela redacția «*Tribunei*» din Sibiu, deodată vălmășagul de oraș mare, cu sgomot de târg și de care, șiraguri de oameni grăbiți, negoațe, indiferență, o vâltoare atât de isbitoare și de necunoscută. Desigur, dacă ar fi avut cât de puțică supleță de târgoveț, câteva dispoziții de tranzacții cu împrejurările, lucrurile ar fi mers lesne...

Dar el venea ca un tip rezumativ al unei rase, n'avea concesii de făcut, el proclamase atotputernicia satului de care gândurile nu i s'au deslipit niciodată. Coșbuc era un inadaptabil. Dârz, îndărătnic, concentra în protestarea lui reținută mândria grănițerilor

Umează pagina 15.

GHEORGHE COSBUC

purtați prin atâtea lupte. In clipele cele dintâi a privit cu timiditate în jurul lui, cu oarecare nepăsare apoi, și cu o linie de amărăciune la urmă... In alergarea nepotolită a Capitalei cine să-l fi ocrotit pe pribeagul vânturător de rime, frate de cruce cu «Pepelea din cenușe», dar atât de desarmat în fața vieții? O sinceră recunoaștere a talentului la început, o strângere de mână —lumea e atât de grăbită cu tinerii poeți—, și în curând o slujbă la minister, ajutor de inginer, dacă nu mă înșel, o răsbunare postumă a matematicilor...

Dar și configurația literară a anilor nouăzeci era puțin prielnică concepției lui Coșbuc. Geniul lui Eminescu își proiecta pe toată întinderea lumina orbitoare. Poezia lui asemenea unui *samum* cotropitor pârjolise toată vegetația literară dimprejur și deasupra altarelor căzute în ruine strălucea aureola care încununa fruntea bolnavă a maestrului. O tristeță vagă stăruia peste tot, strofele lui Eminescu își strecurau în inimi plângerea lor în surdină, floarea albastră își scutura petalele ofilite și o morbidețâ ostenită se răspândea în zare. Literatura întreagă la modă, și un aer de spital te prindea din vitrinele librăriilor, pline de «file rupte» și de «foi veștede»... In descurajarea generală care năvălise intelectualitatea românească ca o extenuare subită poate, după sforțarea pripită a trecerii noastre dela stările patriarhale la civilizația Occidentului, se afișau și multe dureri închipuite, teorii de import de peste Prut, alături cu atâtea doctrine de circumstanță din fierberea fără răgaz a Parisului.

Toate acestea au contribuit și mai mult la izolarea lui Coșbuc. Din strigătul pestriț al bulevardelor, el se cerea în svon de miriști și pădure, iar împotriva tânguirii anonime care năpădise literatura curentă se ridicau instinctele de sănătate robustă moștenite din munții Bistriței. Zi cu zi se mărea distanța între el și mediu, devenise un soliloc, un singuratic cu ochii rătăciți în larg. Când l-am văzut înâia oară-sunt vre-o 20 de ani de atunci —strecurându-se pe calea Griviței, cu trupul lui uscățiv, adus puțin din spate, cu privirile pierdute sub pălăria cu borduri largi, am simțit că nu vede nimic din apropiere, n'aude nimic, că înaintează ca un iluminat cu fanatism spre o țintă care e undeva departe, foarte departe... Așa mi-l închipui că a fost dela început. Copilăria, amintirile, chipul de apostol al părintelui Sebastian, glumele dela Năsăud, mama depe prispă basmele cu Pipăruși si Pricolici, toate au venit cu el, toate le ducea ca o nemărturisită povară pe umerii îndoiți prea devreme. El le alinta în fiecare ceas, le orânduia, le netezea cu patimă și cu delicatețe, le înfășura îndantelele lor ușoare, le stropea cu plâns și cu flori de busuioc, iar într'o zi le-a dunat una lângă alta, scumpeturi într'o ladă de zestre țărănească, minunată, cu crestături și arabescuri înflorite și le-a zis: *Balade si Idile*.

Volumul lui Coșbuc, ca un proaspăt vânt de primăvară pătruns brusc în liniștea obosită a unui iatac, a sguduit puternic nervii discordați dimprejur, a înviorat atmosfera, a deschis un orizont nou și a avut marele merit de a reintroduce principiul sănătății în literatura noastră. Autorul baladelor și idilelor a descins din lumea basmelor, dar a făcut popas în satul lui. Ne- a dat o luminoasă monografie a satului românesc. Firește, el nu venea cu concepția de intelectual chinuit a lui Eminescu, cu un sistem filozofic sau cu o doctrină socială, menite să-l facă analistul crud de fiecare clipă, nu era nici fericitul excursionist coborît din balconul caselor borești în mijlocul unei lumi, pentru care distanta topește conturele, pipernicindu-le viața intrinsecă și rezumând totul în nota decorativă, ca veselul Alexandri. Dacă poate fi vorba de vreo influență străină, atunci clasicismul greco-roman și neoclasicismul german i-au împrumutat din mijloacele lor ca să-și realizeze cu mai [illegible] opera intuiției lui sigure și pricepute. Dar aceste înrudiri sunt și manifestările organice ale genului epic, care e partea de căpetenie a creațiunii lui. Coșbuc era înregistratorul obiectiv, al satului, un miraculos sismograf al vieții dela țară în aspectele ei senine, idilice, cele mai potrivite cu temperamentul lui, și dealtfel cele mai apropiate de caracterul fundamental al poporului nostru. Din primul lui volum ca și din celelalte, *Fire de tort*, *Din Ziarul unui Pierdevară* și *Cântece de vitejie*, menținute toate în aceeaș înlănțuire programatică, ca dintr'o subtilă monografie, s'ar putea reconstrui psichologia unui sat în toate ipostazele ei. Zugrăvind acest microcosm, *pars pro toto*, poetul ne dă însus tabloul sintetic al neamului.

Cântarea lui se desfășură în imnul vast al naturii.

Pe seama lui Coșbuc însă, natura are o specială semnificare. Ea nu e cadrul pentru un sentiment subiectiv, decorul care se atașează propriei frământări a autorului. Ea trăiește, pentru sine, imens laboratoriu de supremă orânduire, în care omul e un element subordonat slujind o țintă a ei, asemeni unei stânci, unui copac, sau unui fulger care despică văzduhul. Nimic din egocentrismul maladiv al liricei moderne, care în tremurul unei frunze nu vede decât radiațiunea unei dureri dinăuntru. Poezia lui Coșbuc e o harfă eoliană, pe care natura cântă în dragă voie. E concepția omului dela țară, în intimitate străveche cu cerul și pământul, de aceea pulsațiile vii, multitudinea de senzații, panteismul estetic care se revarsă din aceste pagini pline de mișcare. Fiecare anotimp își desface bogățiile prodigioase ce se risipesc subt ochii noștri, stropite cu pulbere de aur. E o încrucișare de forțe ascunse, un uriaș erotism al firii, o măreață învălmășeală de energii active, prin care omul apare ca un atom ce se pierde în infinit:

Priveam fără de țintă'n sus
Intr'o sălbatecă splendoare,
Vedeam Ceahlăul la Apus,
Departe'n zări albastre dus,
Un urias cu fruntea'n soare
De pază țării noastre pus...
Și ca o taină călătoare
Un nor cu muntele vecin
Plutea'ntr'acest imens senin
Și n'avea aripi să mai sboare,
Și tot văzduhul era plin
De cântece ciripitoare,
Privirile de farmec bete
Mi le-am întors către pământ,
Și spicele jucau în vânt
Ca'n horă dup'un vesel cânt
Copilele cu blonde plete,
Când saltă largul lor veșmânt.

Poetul privea «fără țintă», zicea el, dar ținta era priveliștea însăși, o strălucitoare apoteoză.

Astfel, pe o claviatură largă cântecul naturii se împletește răsunător. Peisaje, icoane răslețe, detalii intime se înșiră într'un caleidoscop pitoresc și delicat. Apropierea dintre om și natură îl face să se confunde, minunile ei se personifică și iau înfățișări de ființe rustice, calde, sănătoase, rumene, comunicative. *Seara* e o fată, *soarele* flăcău, *vântul* holtei șiret, *vara* femee robustă. *Prahova* fecioară năvalnică. Toate-ți vorbesc, se agită, se hârjonesc, își spun păsul, își strigă durerea lor. Din când în când fâșii de întunerie cad pe câmpul plin de soare, orizontul se întunecă, negurile se întretaie brusc, furtunile se încaeră și grindina aspră lovește pământul din care țâșnesc mugete înfricoșate... Orchestra unui vifor în codru, sbuciumul uriaș al adâncurilor, stâncile care se despică, apar cu o putere elementară zugrăvite plastic și lapidar ca în *Cartea Facerii*, toate supuse unei veșnice și chibzuite rotiri în care aștri, plângeri, sori, stele, purced după o tainică poruncă de sus, căci...

Sunt toate câte sunt să fie....
—La Dumnezeu

Și...

—Tu laudă mereu
Suflete, pe Domnul...

In această horă nesfârșită a naturii se înșiruie și oamenii cu ochi limpezi, glumeți, cuviincioși, iubitori de snoave, cucernici, răbdurii, știutori de dreptul lor și turbați ca marea înviforată când nedreptatea le-a umplut paharul. Sunt țăranii noștri pe care Coșbuc, solul lor, ni-i arată într'o lungă și variată apologie. Ei vin dela muncă seara hăulind, când carele scârțâie și fumul iese alene din cămin, ei iubesc, ei cântă, ei se sbat, se duc la războiu și mor făcând trei cruci, iar peste casele lor crește iarba verde ca o binecuvântare de sus. E o oglindă senină a sufletului dela țară în aceste strofe vioaie, pe care criticii le vor drămui, vor descifra din ele o erotică populară cu toată gama ei de simțire, vor cântări măestria alcătuirilor epice dela povestirile sprintene țărănești până la evocările arhaice ale trecutului istoric, toate în cea mai românească limbă și cu o particulară prozodie, cu o structură de vers când turnată în bronz, când gravă ca un dangăt de clopot în ceasul morții, când ușoară și fină ca un picurat de fluer păstoresc în pacea adormită a unei păduri. Credincios și neînduplecat cântăreț al satului, el îmbracă în haina, în obiceiurile și în graiul lui, scene smulse din negura veacurilor, file de cronici și pagini de istorie, pretutindeni cu o rară intuiție de artist, făcând să vorbească sufletul nostru, fie că încalecă Ștefăniță Vodă, fie că dela Museli Selo rănitul trimite carte acasă la ai săi. Mai mult, chiar și ritualul mortuar păstrează formele consacrate din vechime.

Fulger moare,e plâns și îngropat țărănește:

Pe piept, colac de grâu de-un an
Și'n loc de galben buzdugan
Făclii de ceară ți-au făcut,
In dreapta cea fără temut,
Si'n mâna care poartă scut,
Ți-au pus un ban.

Cu făclioara pe-unde treci
Dai zare negrelor poteci
In noaptea largului pustiu,
Iar banu-i vamă peste râu,
Merinde ai colac de grâu
Pe-un drum de veci.

Nu e nici o mirare că urmărind astfel un popor în toate cărările lui, el i-a deslegat taine adânci și-a prins pe alocuri adevăruri mari din însăși ființa lui, dându-ne poezii rezumative, cum e *Doina*, o cântare a cântărilor noastre de totdeauna.

Viața în acest timp, ca o perfidă ursitoare din baladele lui, i-a luat pe rând măcinișul energiilor zilnice. Coșbuc s'a risipit înainte. Munca lui literară, tumultuoasă la început, a urmat într'o continuitate neîntreruptă. A tradus *Aeneida*, l-a tras fluviul larg al lui Homer, cu splendorile lui întinse. A scris «Povestea unei Coroane de oțel» și «Războiul pentru Neatârnare», tâlcuit pe înțelesul tuturor. Spirit militant a început să-și propage credințele la reviste, pe care le-a redactat alături cu alții. Literatura pe atunci apărea ca un apostolat. Scriitorul credea în misiunea lui de reprezentant ales al unui neam, el se ivea pe arena de luptă de câte ori o mare problemă preocupa mulțimea. Pleiada Caragiale-Delavrancea-Vlahuță, dispărută prea devreme dintre noi, într'o nobilă solidaritate răscolea valuri agitate în opinia publică, păstrând însă pe seama scrisului un respect religios, menținând todeauna scrupulele onestității artistice și prestigiul de atelier. Coșbuc se frământa alături de ei. Mi-a fost dat adese să-l văd în casa lui Vlahuță, unde în vecinătatea pânzelor lui Grigorescu se rosteau judecăți și se înfiripau planuri, se încrucișau gânduri și se comentau teorii, fie că le rostea amfitrionul cu fraza lui sacadată de meșter socotitor, fie că într'o împletitură de fulgere, Caragiale își asvârlea în fața noastră verva orbitoare. Coșbuc cu buzele strânse îndărătnic, în ochi cu o strălucire pătimașă care îi lumina fruntea largă de filozof antic, vorbea rar și apăsat. Ne aducea snoave din călătoriile lui dela țară, din nenumăratele rătăciri cu trenul cu care pleca fără țintă, diseca încet o chestiune de filologie. Curând însă se cufunda în tăcere, toată figura i se muia în melancolie și cădea pe gânduri. Abia după miezul nopții se scutura de apatia lui obișnuită, cuvântul îi era mai pripit, colțul gurii îi tresărea de un tic nervos și o fosforescență stranie i se ivea în pupilele aprinse. Nu, atunci nu mai era modestul referendar dela minister, cu timiditatea stângace a săteanului desconcentrat. O deplină conștiință a propriei valori îi ridica fruntea și vorba lui se desfăcea în fraze scurte, repezi, sentențioase. Ne vorbea de cei din umbra satelor, de obida lor, de politicianii venali, de subprefecți nebuni, de suprema dreptate care se așteaptă acolo jos și de grozava judecată din urmă. Mi se părea atunci că din noaptea asupririi noastre seculare țâșnesc accentele lui de revoltă ca niște pumnale ascuțite care se înfig în carne. Atunci ne mija pe dinaintea ochilor caerul de foc din care se smulgeau «firele de tort» și doina noastră ne înfiora în creștet:

Când știi haiduci în codru
Te prinzi cu ei fârtat,
Le-arăți poteci ascunse
Pe stânci le-așterni tu pat,
Când pun picioru'n scară
Ții roibul lor de frâu!
Grăbit când prind ei pușca
Scoți plumbu dela brâu:
Iar când ochesc cu hohot
Tu râzi căci plumbii moi
S'au dus deadrept în pieptul
Spurcatului ciocoi.

Coșbuc n'a rămas până la sfârșitul vieții sale numai un poet al idilelor dela țară. Literatura întreagă dealtfel și-a dat tributul ei pentru înfăptuirea revendicărilor populare. E un interesant fenomen, cum într'o vreme când concepția politică diriguitoare din Ramânia modernă, părăsind principiile democrației ideologilor dela 1848, și-a strămutat punctul de gravitațiune la oraș, având ca ultim scop crearea repede prin orice mijloace a unei burghezii românești, într'o vreme când în mecanismul vieții de stat masele nu-și aveau greutatea lor, scriitorii și artiștii noștri nu s'au despărțit de țăran și l-au urmat în toate nenorocirile lui. In deceniile din urmă ale istoriei nostre contemporane literatura și arta s'au refugiat la țară și aproape singurul lor subiect a fost acest om al pământului.

Este, desigur, o înaltă justificare pe seama lor, faptul că mai târziu conștiința obștească le a verificat unanim intuiția și că în bătaia tunurilor, în zile de cumplită restriște, realitatea s'a desprins așa cum au văzut-o acei cari mânuind un penel, o daltă ori un condei, au crezut în torentul energiilor populare. Este nu numai o confirmare a caracterului profetic pe care l-a avut totdeauna o operă de artă, este târzia revenire și o recunoaștere a legitimității artiștilor în afirmarea marilor adevăruri ale neamului.

Coșbuc, poate în mai mare măsură decât oricare altul, a slujit această idee. Pentru dânsul desrobirea satelor era mai mult decât o problemă de ordin literar, era o convingere fanatică de luptător. In măsură ce se depărta de viața patriarhală, el, orășanul deplasat, simțea și umbrele care fâlfâiau departe. Deodată cu perspectiva distanței a început să înregistreze realitatea. Ca alungate de un duh rău se dedeau la o parte viziunile fermecate, fugeau ielele și glumele, ca să-i apară înainte chipul stors de vlagă al muncitorului trudit, rezemat pe coarnele unui plug care ara pentru alții:

Și galben, române, ți-e steagul
Iar galbenul spune de voi,
De cei dela pluguri, țăranii,
Voi galbeni de foame sărmanii,
De boale purtate cu anii...
... ...
Și toată nădejdea-i la voi.

Cum să nu se fi cutremurat de groaznica arătare, el, apologetul vrăjilor idilice, smuls din feeria unui vis frumos, și asvârlit în fața tabloului brutal de mizerie și neomenie?

Intrebări de conștiință l-au năvălit, protestarea i-a sguduit toate fibrele, a fixat răspunderi, a pipăit rănile, a scormonit răul cu întreaga otravă a lui și atunci din demnitatea lui sbiciuită, din dragostea lui înfrigurată pentru cei cari l-au trimis în lume, ca un țipăt desnădăjduit, ca o trâmbiță de alarmă, ca un program de luptă, s'a închegat cântecul furtunos:

Voi ce-aveți îngropat aici?
Voi grâu? Dar noi strămoși și tați
Noi mame și surori și frați!
In lături venetici!
Pământul nostru-i scump și sfânt
Căci el ni-i leagăn și mormânt:
Cu sânge cald l-am apărat
Și câte ape l'au udat
Sunt numai lacrimi ce-am vărsat:
Noi vrem pământ!

Spre gloria poetului și spre binele tuturor, trâmbița s'a auzit și o largă transformare a intervenit în structura țării.

Pentru Coșbuc satisfacția a venit prea târziu, el a concretizat însă cel dintâiu într'o superioară formă artistică nevoia acestei transformări.

In vuetul orașului în care s'a zămislit euritmia versurilor sonore, el mai purta cu sine un fir ascuns, o neîntreruptă chemare pasionată, puternică. Era dragostea de ai lui, rămași acasă, acolo în fundătura dela Hordou, dorul de Năsăudul copilăriei cu grănițerii și cu plopii, erau amintirile ce se deslipeau din neguri și îi băteau la geam în nopți de insomnie. Ce crize, ce sbuciumări se vor fi deslănțuit în acest suflet delicat purtat în pribegie, ce valuri de îndoeli îl vor fi străbătut în saltul vertiginos care l-a dus dela dascălul Tănăsucă până la filozofia sanscrită și la terzinele lui Dante? De câte ori nu va fi privit înapoi, de câte ori nu l-a oprit în drum pâlpâirea sângelui din vine, de câte ori nu l-au durut poverile misterioase ale moștenirii din strămoși? In astfel de clipe, optimismul lui țărănesc cădea înfrânt:

Mai trăiești și-ți merge bine
Vechi străjer, nu m'ai uitat?
E demult de când n'am stat
Ulmule, subt tine

Tot aici? Amar e gândul
Veșnic nemișcat să stai:
Vezi de-atunci eu alergai
Lumile dearândul!

Ce te miri? Eu vin fârtate
Trist așa, și liniștit
Sunt bătrân! M'au obosit
Căile-alergate.

Tu cântai și-n depărtare
Eu priveam râzând pe lunci,
Cum m'am cumințit de-atunci
Râd așa de-arare!...

Cu cât se strângea mai tare cercul orașului împrejurul lui, cu atât mai des îl cercetau vedeniile de demult ca o blândă mustrare uneori, ca o adiere caldă și binefăcătoare câteodată:

In vaduri ape repezi curg
Și vuet dau în vale,
Iar plopi în umedul amurg
Doinesc eterna jale.
Pe malul apei se'mpletesc
Cărări ce duc la moară,
Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine'ntr'o căscioară.

Coșbuc se gândea acasă cu stăruință, cu patimă. Nu numai că nu era desrădăcinatul care și-ar fi ucis trecutul, dar își scurgea viața de fiecare clipă din acest trecut, era o fire conservatoare, ale cărei rădăcini erau mai puternice decât copacul însuș. El era ardeleanul nedesfăcut de glia lui, desigur nu în sensul barbar și inoportun al unui regionalism miop, scos la suprafață uneori în zilele noastre de către drumeți întârziați ai școlilor unguresți, pe care sunt sigur că s'ar însărcina bucuros să-i scuture și să-i treacă prin botezul unității de suflet, așa cum a cântat-o el, dar ardelean prin strânsa legătură cu toată comoara de simțire a acestui minunat colț de pământ. In interiorul lui dela Bucarești, alături de o soție devotată și de un copil admirabil pe care îl iubea cu o dragoste fanatică de părinte, era o atmosferă de simplitate și cuviință severă, ca în vrednicile familii ale vechilor dascăli ardeleni, podoaba intelectualității noastre de ieri. Ardealul l-a tulburat încontinuu cu toate problemele lui culturale și politice. Le urmărea cu pricepere și devotament. La procesul Memorandului din Cluj, studenții dela București au venit cu poezia lui «In opressores» răspândite pe foi volante miilor de asistenți, un patetic strigăt al iridentei noastre:

Dumnezeu ni-e intr'ajutor,
Dacă și el e de al lor
Nu-l mai vrem ocrotitor,
Ne înfrățim cu iadul!

Granița, Coșbuc n'o mai putea trece înapoi, nu se prezentase la serviciul militar și conta ca dezertor din armata austriacă. Se ducea

Urmează pagina 20.

CONCURSUL DE NUVELA

LA CAPATUL DRUMULUI

de Nicolae NOVAC

Nserarea cădea ca o piatră de moară peste orăşlul provincial. Fiecare seară, cădea la fel de greoiu peste sufletele locuitorilor din Varniţa, de când cu noua stăpânire. Teama li se cuibărea în unghere ascunse de suflet, le otrăvea somnul şi nu-i părăsea decât atunci când zorile se iveau la ferestre, albe. Toţi, cei mici şi cei mari, cei bogaţi şi sei săraci, cei tineri şi cei bătrâni, trăiau aceloaşi senzaţii, se simţeau cuprinşi de aceleşi friguri ale morţii, ori de câte ori, soarele scăpăta după dealurile între cari se ascunsese Varniţa, orăşlul acesta micuţ şi atât de liniştit altădată. Zi după zi, săptămână, lună, după lună, an după an, ei aşteptaseră ca ceva să se schimbe, ca isbăvirea lor să vie de undeva. Dar zilele, săptămânile, lunile, anii, trecuseră. Unii după alţii. Opt la număr. Ani grei de sguduitoare frământări. Ani în cari, speranţele se năşteau şi mureau în joc nebun şi halucinant. Mulţi din locuitorii de altădată din Vărniţa, fuseseră ridicaţi între timp, noaptea şi dispăruseră fără urme. Alţii muriseră din cauza mizeriei ce se abătuse peste capetele lor. Mulţi îşi puseseră singuri capăt zilelor, iar alţii, ne mai putând îndura, luaseră drumul codrilor şi haiduceau acum...

Dumitru Zdrugariu stătea la geam şi privea cum înserarea cobora greoiu de pe dealuri spre vale. Ningea. Ningea liniştit. Cu fulgi mari şi cinfuliţi ca nişte crizanteme. De două zile ningea la fel Fără întrerupere. Şi zăpada creştea. Din ce în ce mai mare. Din ce în ce mai albă, mai pufoasă şi mai rece. Copacii luaseră forme fantastice în haina lor groasă de nea. Din când în când, câte o pală de zăpadă cădea şi sgomotul ei înfundat, îl făcea să tresară şi să privească cu teamă spre uşe.

—Ană, a bătut cineva la uşe?, întreba el pe nevastă-sa, o femeie micuţă, ce stătea învelită într'o cârpă mare, alături de sobă.

—Nu! Nu-i nimeni, venea de două zile, acelaşi, mereu acelaşi răspuns.

Şi iarăşi tăcere. Grea. Apăsătoare tăcere.

De luni de zile, nu le mai deschisese nimeni uşa. Vecinii şi cunoscuţii, îi ocoleau. Rudeniile, nici nu le mai dădeau bună ziua. Toţi îi ocoleau ca pe nişte ciumaţi. Le era teamă de ei. Teamă ca nu cumva blestemul care căzuse peste casa lor, să-i molipsească, să se lipească şi de ei şi casele lor.

Singuri şi trişti, în căsuţa lor, cei doi bătrâni îşi trăiau amarul zilelor. Avuseseră trei copii: doi feciori şi-o fată. Speraseră la zile mai senine pentru bătrâneţele lor. Dar îi pierduseră pe toţi trei. Unul în puşcărie. Unul în lumea mare. Iar fata, dispărută fără urme de trei luni de zile.

In fiecare dimineaţă când se trezeau, simţeau amândoi înmugurindu-le în suflet speranţa că poate astăzi, poştaşul le va bate la uşe şi le va aduce un semn de viaţă dela careva din ei. Şi fiecare seară îi găsea înveliţi în aceiaşi amară desiluzie.

Şi zilele treceau. Una după alta. Triste. Apăsătoare. In aceiaşi aşteptare chinuitoare. Dezolantă. Ucigaşe.

—De ce n'o mai fi scriind Valeriu, tu Ană?

—De, mai ştiu şi eu? I s'o fi întâmplat ceva... Doamne, ce blesteme au căzut peste capul nostru!...

—Ce vrei să-i faci?... Asta-i viaţa!... Cu bucurii şi dureri... Cu clipe frumoase şi zile triste...

—Mi-e dor de el. Aş vrea să-l mai văd odată înainte de a închide ochii pentru totdeauna...

—Numai Dumnezeu bunul mai ştie dacă-l vom mai vedea vre odată. Eu am pierdut orice speranţă... Trăim vremuri de apocalips. Răul s'a întins în lume ca o pecingine. Şi roade. Roade... Până se va prăbuşi totul... Antichrist a rupt lanţele în care fusese legat şi dă raita prin lume...

—Tu, să nu ne audă cineva!...

—Cine să ne mai audă şi pe noi?!...

—Mai ştii... Pereţii au urechi şi ei dela o vreme încoace.

—Dacă aş fi mai tânăr, aş lua şi eu drumul codrului. Dar aşa, bătrân şi paralitic, unde să mă duc?

Tăcură.

Afară ningea cu aceiaşi fulgi mari şi albi. Dumitru Zdrugariu nu-i mai vedea în întunericul care se lăsase peste oraş, dar le simţea prezenţa, îi auzea parcă plutind uşor în aer şi aşternându-se peste covorul rece şi alb.

Frigul pătrundea printre încheieturile ferestrei în cămăruţa îngropată în întuneric. Il simţea cum îl înfioară. Ar fi vrut să se ridice, dar îi era teamă de sgomotul ce l-ar fi făcut. Liniştea era atât de adâncă încât se înfiora la gândul că târşâitul piciorului paralizat ar putea să o tulbure, să o sfărâme ca pe ceva material...

«Intr'adevăr, îşi zise el, de ce nu o mai fi scriind Valeriu? Să fi murit în sufletul lui dragostea de părinţi? Sau poate că, tocmai de aceia nu scrie. Ii e teamă să nu ni se întâmple ceva din cauza lui. Sinut eu că de aia nu scrie. In ultima lui scrisoare ne lăsase să înţelegem că-şi reproşează schimbul de corespondenţă cu fratesu şi că este încredinţat că din acest motiv, Dănuţ trebuie să îndure acum mizeria puşcăriei. De, poate că el are dreptate. Poate că acesta a fost într'adevăr motivul pentru care-l închiseseră pe Dănuţ. Când l-au ridicat de acasă, nimeni n'a spus nimic. De făcut, nu ştiu şi nu cred să fi făcut ceva împotriva stăpânirii. La şcoală, fusese mereu silitor şi întâiul, ca mai înainte... Atunci? Fără îndoială că Valeriu a avut dreptate!... Şi de aia nu mai scrie, De teama de a nu ne cauza nouă neplăceri... Da ce-o să ne mai facă nouă acuma însă? Să mă ridice pe mine care mă târâi-într'un picior sau pe baba mea care abia mai vede?... Să ne împuşte?... Impuşte-ne! Moartea şi aşa e pe aproape de noi. Ne dă mereu târcoale. Cu o zi mai de vreme sau mai târziu tot acolo ajungem!...»

—Dumitre, să aprind lumina?

Gândurile îi fură brusc întrerupte.

—Dacă vrei tu, spuse el.

—Hai să ne culcăm!

—Hai!

Bătrâna făcu lumină. Dumitru Zdrugariu se ridică încet, greoiu, depe scaun. Ea veni lângă el, îl sprijini, îl duse apoi şi-l aşeză pe marginea patului, îl descălţă şi-i ajută să se desbrace, apoi îi luă bastonul de lângă pat şi-l întinse în aşternutul rece, alături de el...

Oftă.

—De ce oftezi? o întrebă el.

—Doamne şi tu, cum să nu oftez când din trei copii ce-am avut, nu mai am acum nici unul. Dacă i-aş şti morţi parcă mi-ar fi mai uşor. Dar aşa... Unul printre streini... Unul la puşcărie... Şi fata, Dumnezeu ştie pe unde-o mai fi şi ea şi ce-o face...

In ochii bătrânei apărură lacrimi.

Se duse la dulap, scotoci în el şi scoase o fotografie. Se uită lung la ea, apoi o duse la buze şi o sărută.

—«Pupe-l maica de îngeras! Cum te-ar fi ţinut bunica pe genunchi, cum te-ar fi strâns ea la piept cu dragoste şi te-ar fi alintat... Dar n'am avut noroc... Mâini streine te cresc şi te alintă pe undeva prin lumea cea mare...

In patul lui, Dumitru Zdrugariu plângea şi el.

* * *

Când primiseră fotografia nepoţelului lor, cei doi bătrâni plânseseră de bucurie. Era primul lor nepot. Şi-i semăna aidoma lui Valeriu.

—Uită-te la el, Dumitre, spusese bătrâna, aşa a fost şi Valeriu când a fost mic.

—O fi, răspunsese el.

De atunci, ori de câte ori priveau fotografia, plângeau amândoi de tristeţe. Durerea de a nu fi putut să-l aibe, să-le mângâie bătrâneţele cu nebuniile lui copilăreşti, îi rănea.

* * *

—Dormi, Dumitre?

—Nu! Nu pot adormi!

—Nici eu. Gândurile mă chinuie. Nu mă lasă să adorm.

—Tot la copii te gândeşti?

—Dar la cine altul?... Mama numai la copii se gândeşte.

—Tu, Ană, parcă a bătut cineva la geam.

—S'o fi scuturat zăpada din nuc.

Bătăile se repetară însă.

—Ană, a bătut. Asta a fost mână de om, nu zăpadă.

Bătrâna se ridică din aşternut şi bâjbâii prin întuneric drumul spre masă.

—Mamă! se auzi o voce slabă de-afară.

—Dănuţ!... Dumitre, Dănuţ e la fereastră.

—Nu-ţi face năluci, femee, spuse el.

—Dumitre i-am cunoscut glasul. E el... puiul mamei...

Mâinile alergau nervoase pe masă fără nici o ţintă.

—Nu găsesc chibriturile... Doamne...

—Deschide uşa, Ană.

—Iată-le... Le-am găsit...

In cameră se făcu lumină. Bătrâna alergă ca o nălucă la uşe şi o deschise.

In prag apăru o umbră subţire, ştearsă.

—Mamă!

Danuţ... Feciorul meu... Doamne...

Ea se repezi spre el. El o luă în braţe, o strânse la piept şi-o sărută.

Inchiseră apoi uşa.

—Tată!

—Bine ai venit, Dănuţ! spuse tatăl, printre sughiţuri şi lacrimi, întinzându-i mâna stângă.

Dănuţ se uită la el lung. Apoi la mamă-sa.

—Paralizat, spuse mama.

Dănuţ se aplecă şi sărută mâna bătrânului, apoi îl sărută pe obraji.

—Tată... tată...

Plângeau toţi trei.

—Cât o fi ceasul? întreabă într'un târziu bătrâna.

—O fi către două.

—Ţi-o fi foame, dragul mamei. Să fac focul, să-ţi încălzesc ceva.

—Ceva cald aş bea, mamă. M'a pătruns frigul.

—Ţi-au dat drumul?...

—Da... mi-au dat...

O tuse îi scutură toată făptura şi-l obligă să-şi întrerupă vorbele.

—Eşti răcit?

—Nu! Tuşesc de mai multă vreme.

—Te-au bătut?

—In piept... Mereu în piept... Cred că nu mai am nimic bun în mine...

—Ce câini, Dumnezeule-Doamne... Bine că te-au lăsat liber... Acasă o să treacă totul... O să te faci iarăşi bine...

Dănuţ coborî privirile în pământ. Intr'un târziu, scuturându-se parcă de nişte gânduri lugubre, spuse:

—Valeriu v'a mai scris?

—De doi ani, nici un semn de viaţă dela el... Ultima oară când ne-a scris, ne-a trimis şi o fotografie... Are un fecior. Mai mare dragul...

—Nu ştiam... Să-i trăiască!... Unde-i?

—Cine, el?

—Nu!... Fotografia!...

Bătrâna alergă din nou la dulap, scotoci prin el o bucată de vreme şi o scoase din ascunzişul ei.

—O ţin ascunsă, spuse ea. Mi-e teamă să nu mi-o ia, dacă vin.

—Frumos!, spuse Dănuţ... Ii seamănă lui tat'su... Dar Aurica a mai scris?

—Nici de ea nu mai ştim nimic de trei luni... Ultima dată ne-a scris din Iaşi... De atunci, nimic, de parcă ar fi înghiţit-o pământul...

Dănuţ se întoarse pe scaunul lui spre bătrân.

—Cum te simţi, tată?

—Cum să mă simt? Prost. N'am crezut să sfârşesc aşa, dar, ce să fac, aşa a fost voia lui Dumnezeu...

—Grele vremuri am ajuns să trăim, spuse bătrâna.

—Da! îngână Dănuţ... Apoi continuă: dacă vom mai scăpa vreo-dată din ele, cred că o să ştim să ne preţuim libertatea...

* * *

Crăciunul venise şi trecuse. Sărac şi trist. Fără colinde şi brad. Fără cadouri şi cozonaci. O ciorbă de sfecle, două capete şi două cozi de scrumbie prăjite în uleiu de floarea soarelui şi câte-o bucăţică de pâine.

Cu zile înainte, bătrâna făcuse coadă în faţa diferitelor magazii pentru a primi «raţiile de iarnă». Nu reuşise să adune însă mai mult. Făina de porumb se sfârşise tocmai la dânsa.

Se întorsese în ziua aceea acasă mai tristă decât de la o înmormântare.

Stătuse şase ore în ger, pentru a se înnapoia cu mâna goală.

Era totuşi bucuroasă că cel puţin braţul de lemne şi mâna de cărbuni o primiseră, aşa că nu vor trebui să treacă peste sărbători, făcând pe lângă foame şi frig.

Cu mare cazmă şi după rugăminţi şi implorări repetate, reuşise să înmoaie inima Martei, vecina şi prietena ei din copilărie care mai avea o vacă a ei, şi să primească pe ascuns pentru Danuţ, zilnic, câte un pahar de lapte.

—Dacă n'ar fi blestemata asta de «cotă» pe care trebue s'o vărs la «lăptăria centrala pentru distribuirea raţională a laptelui», ţi-aş da bucuroasă, Ană, mai mult. Dar crede-mă, nu pot. Şi nici de «lungit» cu apă nu-l pot lungi că mi-l măsoară în fiecare zi tartorul dela lăptărie...

—Te cred, Martă, şi-ţi mulţumesc... Nu pentru mine... Pentru Dănuţ...

—Ş'apoi, drept să şi spun, Ană, dacă n'am fi fost prietene bune din copilărie şi dacă nu-l aveam pe Valeriu drag, n'aş fi făcut-o nici în ruptul capului. El mi-a fost ca un copil. A crescut mai mult în casa mea decât la voi. Şi dacă nu s'ar fi piedut în război, aş fi fost mândră cu el ca ginere. Poate că nici Ioana mea n'ar fi murit, aşa cum a murit, Dumnezeu s'o ierte.

—S'o ierte Dumnezeu... Martă, Martă, ce amar de zile am ajuns să trăim. Sfârşitul lumii, tu, nu alta... Auzi tu, [illegible] matul de rusnac fiindcă n'a vrut să se culce cu el!

—Taci, fa, să nu ne audă cineva.

Aruncară amândouă priviri speriate de jur împrejur să se convingă că nu era nimeni de faţă sau prin apropiere care le-ar fi putut auzi şi denunţa.

Mama plecă cu inima grea din curtea prietenei, ascunzând sub şorţ paharul de lapte pentru Dănuţ. O durea că nu putea să-i împărtăşească Martei nimic în legătură cu Valeriu. Să-i spună că trăeşte. Că-i însurat. Că are un copilaş. Că ea, Ana Zdrugariu, este bunică. Era însă mai bine aşa. Pentru moment era mai bine aşa, Valeriu trebuia să rămână încă, pierdut în război. Cum ar putea ea să spună cuiva că Valeriu, copilul ei, nu vroia să se mai întoarcă acasă, la părinţii lui bătrâni şi năcăjiţi. Cum putea ea să le spuie acestor oameni că primul ei fecior, se căsătorise, acolo, în Germania, c'o nemţoaică. Ce-ar putea ei înţelege din toate astea? Ar condamna-o desigur şi l-ar condamna şi pe el. Pentrucă în ţara aceasta acum, nimeni nu mai putea înţelege că viaţa trebuie să meargă înainte. Că ea nu poate fi oprită în loc. Că în drumul ei, nici o barieră nu poate sta. Numai aici, în ţara tăcerilor de piatră, viaţa s'a oprit în loc...

* * *

Dănuţ părăsi cabinetul medicului după două ore de consultaţii.

Ceea ce presimţise, ştia acum: nu mai avea nimic bun în el. Toate organele îi fuseseră atinse de boală: plămânii, rinichi, inima, stomacul. Bătăile, mâncarea insuficientă, chinurile morale, îşi făcuseră efectul. Era condamnat la moarte. La o moarte înceată şi chinuitoare.

Cuvintele doctorului îi sunau lugubru în urechi:

—«Dacă ar fi alte vremuri, adică, vreau să spun, dacă am avea la dispoziţie medicamentele necesare, vindecarea ar fi, poate, posibiltă... In situaţia de azi... mă-înţelegi... e greu de spus... şi mai ales... de întreprins ceva...»

Ştia că doctorului îi fusese greu să-i spună adevărul. Să-i spună în faţă că numai avea ce aştepta dela viaţa. Că pentru el totul se sfârşise. Că viaţa lui pornise pe drumul cel din urmă şi fără întoarcere, încă de mult. De acolo de după gratiile înfiorătoare după care trăise timp de patru ani de zile, începuse moartea să i se cuibărească în trup. Dănuţ presimţise aceasta în ziua în care fusese lăsat liber. Işi dăduse atunci limpede seama că viaţa lui nu mai însemna nimic pentru tiranii lui. Intoarcerea din iad, era pentru el intrarea în moarte...

Gândul morţii nu-l înspăimânta. Ii părea numai rău că trebuia să sfârşească atât de stupid» şi de repede o viaţă pe care şi-o dorise altcum. Ii părea numai rău că din tot ceea ce năzuise, nu reuşise să realizese nimic. Şi gândul că moartea lui va fi atât de totală şi atât de goală, ca şi când nici n'ar fi trecut prin viaţă, îl amăra din ce în ce mai mult. Şi sentimentul acesta-nou care se născuse în el în cabinetul medicului, se adăuga urei pentru asupritori, urei vechi care se născuse şi crescuse în el uriaşă pentru cei ce-l chinuiseră şi chinuiau un neam întreg. Ura aceasta care făcea parte integrantă din trupul şi sufletul lui, isbucnise în el cu ani în urmă. Atunci când diavolii cu chip de om deslănţuiseră furtuna descreerării lor, dealungul şi dealatul ţării, coborând iadul pe pământ. Din ziua aceea, de când crima şi desmăţul deveniseră prin-

Urmează pagina 17.

LA CAPATUL DRUMULUI

cipii de conduită ale conducerii noului stat, Dănuţ a simţit pentru prima oară în viaţă lui că urăşte. Şi ura aceasta crescuse mereu în el, cu fiecare zi ce trecea, cu fiecare crimă pe care bestiile comuniste o săvârşeau pe spinarea bietului popor indobitocit de teamă. In toţi acei ani de groază şi blestem, când muscalii şi oamenii lor îşi făceau de cap peste tot, o singură nădejde mai licărea în sufletul mulţimilor: Regele. Sperau că, intr'o bună zi, Regele va pune capăt suferinţelor lor. Nimănui nu i-ar fi putut trece prin gând că intr'o bună zi, cel spre care îşi indreptau rugăciunile lor tacute, îi va lăsa pradă in mâinile lupilor turbaţi şi setoşi de sânge. Dar ziua aceea venise. Atât de neaşteptat. Atât de zguduitor. Regele îi trădase. Işi trădase ţara. Işi trădase poporul. Pleca. Ei rămâneau însă. Infrânţi. Sdrobiţi. Ştiau că de-acum, numai Dumnezeu îi mai putea salva. Că numai el ar mai putea face o minume...

In ziua aceea, când vestea abdicării Regelui străfulgerase mulţimile, Dănuţ îşi spusese resemnat: «De-acum, facă-se voia ta, Doamne!» ...Şi Neamul intreg, spusese odată cu el, aceleaşi cuvinte...

Şi astăzi, ca şi atunci, Dănuţ îşi repeta mereu de parcă ar fi cântat un psalm: «Facă-se voia ta, Doamne... Facă-se voia ta...»

Cu capul plecat, privind omătul murdar al străzii, Dănuţ păşea legănat, fără să vadă pe nimeni. Nu simţea nici frigul care i se cuibărea în trupul prost îmbrăcat şi slăbit. Trecea ca o umbră. Ca o stafie. Ca una din zecile, din sutele, din miile de stafii ce populau oraşelul acesta, atât de vesel, de plin de viaţă altădată şi atât de tăcut şi mort astăzi.

In dreptul chioşcului cu ziare, se opri automat. Ferestruica se deschise. Dănuţ îşi scoase mâna din buzunarul paltonului şi puse banii in mâna intinsă cu acelaş aer cu care, inainte, punea banii în mâinile întinse ale cerşetorilor dela colţuri de stradă. Nu spusese nici un cuvânt. Işi luă ziarul, il împături şi dădu să plece. Dar o voce caldă de dincolo de geamul aburit, îl făcu să se oprească.

—Restul, tovarăşe!...

Dănuţ se uită mirat la femeia care-i intindea mâna prin deschizătura ferestrei.

—Am plătit exact, murmură el.

—Dănuţ!...

Tresări. Numele îi sunase atât de dulce, atât de melodios depe buzele necunoscutei de dincolo de geam. Pentru o clipită, inchise ochii, aşteptând parcă s'audă în continuare acel veşnic: «te iubesc», «cântat cu aceiaşi căldură şi pasiune în voce cu care-i fusese pronunţat numele. Dar in locul unei romantice declaraţii de dragoste, străina continuă:

—Ia te rog banii aceştia... Sunt pentru mama ta!... O datorie veche!...

Dănuţ îşi încordă privirile căutând să descifreze figura de dincolo de geamul aburit uşor. Cu greu, recunoscu in femeia cu tâmplele albite, fata pentru care Valeriu scrisese pe vremuri, cele mai frumoase poeme de dragoste.

—Ileana... Dumneata?!

—Eu Dănuţ!... Ia te rog banii... Şi numără-i incet...

—Mulţumesc... dar... [illegible] şi spune-mi, nu-i nimeni pe-aproape?...

Dănuţ privi o clipă in dreapta şi'n stânga, apoi spuse:

—Pustiul!

—Vreau să-ţi spun ceva, continuă Ileana.

—Cu inima deschisă, răspunse el, in timp ce luă banii şi începu să-i numere.

—Ascultă, Dănut, cineva vrea să te vadă... Vine din Germania Are veşti despre Valeriu... Incearcă să te strecori Sâmbătă seara la mine... Vezi să nu te vadă cineva când intri... Să intri prin spate...

—Fără nici o teamă... Numai că nu ştiu unde să viu...

—Căsuţa mică de lângă cimitir... O ştii?!...

—Voi fi acolo!

Plecă. Zăpada scârţâia sub tălpile pantofilor vechi. Frigul il pătrundea şi-l înjunghia prin toate mădularele, acum. «Ce bine mi-ar face o ceaşcă fierbinte de ceaiu cu rom», işi spuse el în gând. «M'ar desmorţi un pic». Şi gândul acesta se legase de el. Vedea ceaşca albă de porţelan fin cu buza-aurie, aburind dinainte-i. Simţea în nări mirosul plăcut şi aromat al romului. Şi mintea-i fredona înainte, fără încetare, o muzică suavă: ceaiu... rom..., şi iarăşi şi iarăşi... In melodia acestor două cuvinte, era atâta armonie, atâta pace, atâra împăcare. Nimic furtunos. Nimic revoltat. Nimic demonic. Fiecare ton, fiecare nuanţa, venea şi pleca limpide, clar, divin, ca o curgere liniştită de ape, cu fiecare pas ce-l făcea. In acelaş ritm. In aceiaşi cadenţă...

...Ceaiu... rom... ceaiu... rom... ceaiu... rom...

Când ajunse'n faţa casei, gândul se frânse. Melodia dispăru.

«O altă simfonie neterminată» işi spuse el intrând.

—Te-a pătruns frigul, îi spuse tatăl.

—Un pic, răspunse el... Da unde-i mama?

—Unde să fie?... Face «coadă» pe la prăvălii, doar o apuca ceva s'avem de sărbătorile anului nou în-casă...

—«Sărbători», repetă Dănut cu atâta scârbă'n glas... Astea mai sunt sărbători, tată?...

—Aşa ne-am obişnuit, copile... Pentru noi, ele rămân sărbători...

—Sărbătorile noastre, tată, au murit de mult... Incetul cu încetul, încep să ni se şteargă până şi din amintiri... Sărbătoarea, inseamnă veselie... Inseamnă împăcare... Inseamnă belşug... Aşa am fost obişnuiţi... Crăciunul venea cu daruri... cu colac pe masă... cu porcul atârnat la afumat... cu nuci, cu mere... Cu piţărăi şi colindători... Anul nou, cu purcelul de lapte fript la tavă... Cu plugusorul... Ce-avem din toate astea astăzi?... Nimic!... Niste «sărbători de iarnă» muscăleşti, cu frig, foamete, cu lacrimi si ofaturi... Astea ne sunt sărbătorile: jale scrâşnire de dinţi.

Să nu te-audă cineva, copile.

—Audă-mă, tată... De-acu', nu-mi mai pasă...

—Copile, nu te juca cu viaţa...

—Cu care viaţă, tată?!... Asta numeşti dumneata viaţă?... Spune drept, dumneata, care ai trăit viaţa in toată plinătatea ei, i-ai cunoscut bucuriile pe toate feţele, numeşti ceea ce trăim noi astăzi, viaţă?... Spune-mi!...

—E drept, copile, dar ce putem noi face acum?... Crezi tu că revolta noastră mai are vre-un rost?... Nici unul, Dănuţ!... Nici unul!... Am fost trădaţi şi părăsiţi de toată lumea... Nu ne-a mai rămas nimic altceva decât resemnarea...

—Da, resemnarea... Stupida resemnare... Resemnarea aceasta care ne indobitoceşte şi ne ucide... Tată, resemnarea aceasta de care s'a făcut şi se face atâta caz, fiind dată drept virtute românească, a dus ţara şi neamul aici unde se găseşte... Resemnarea aceasta bolândă... proverbial de bolândă, a transformat ţara intr'un cimitir... De nu ne-ar fi «binecuvantat» Dumnezeu cu ea, altul ne-ar fi fost-destinul in istorie...

—Poate că ai dreptate, copile, dar...

—Am tată, am... Ne-am făcut de cap cu resemnarea noastră... Spune-mi, ce făceai, dumneata atunci când nebunul de Carol al doilea trăgea cu mitraliera in copiii acestui neam?... Ce făceau sutele, miile, zecile de mii de părinţi ai căror copii mureau muşcând pământul ţării?... Tăceau... Se resemnau... Erau filosofi... Se retrăseseră in turnul lor de fildeş şi meditau... Iar sângele copiilor lor, curgea in valuri de-alungul şi dealatul ţarii. Ce-aţi făcut dumneavosstră, când Carol v'a chemat să-i votaţi noua lui Constituţie, măsluită astfel ca în umbra ei să-şi poată duce la indeplinire planurile lui demonice de exterminare a acestui neam de care el a fost intotdeauna, auzi dumneata, intotdeauna, atât de străin?... Vă puneaţi ştreangul in gât şi pistolul la ceafă şi spuneaţi «DA», resemnaţi... Gândeşte-te bine, ce-ar fi fost dacă ţara intreagă i-ar fi suflat neamţului in faţa un scuipat de «NU»? V'ar fi împuşcat pe toţi?... Nu tată... N'ar fi făcut-o... Şi-ar fi luat poate tălpăşiţa şi-ar fi plecat la mama dracului, de unde a venit, să nefericească acest popor...

—Dănut!

—Tată!... Dă-mi voie să-mi descarc inima... Odată şi bine... Ştiu că dumneata ai spus «NU», c'ai fost inchis şi bătut... Dar dacă toţi ar fi făcut ca dumneata, crede-mă, astăzi nu ne-ar sta muscalul in ţară şi ţiganii în fruntea ei... Cine a adus dictatura in ţara aceasta?... Carol?... Antonescu?... Nemţii?... Nu! Proverbiala resemnare românească, tată!... Acesta-i adevărul... Şi dacă suferim astăzi şi murim bătuţi şi schingiuiţi de toţi aduşii de vânturi, apoi aceasta este poate pedeapsa lui Dumnezeu pentru nebunia noastră...

—Nu vorbi aşa, copile!...

—Dar cum, tată?... Cum?...

—Ce vrei tu să facem, astăzi?

—Nimic, fireşte!... Să stăm resemnaţi ca vitele la abator şi să ne aşteptăm moartea... Ce-am mai putea face altceva?!...

—E prea târziu, Dănut!

—Da, tată... Amarnic de târziu!...

Tăcerea se lăsă grea, apăsătoare, în cămăruţa mică şi friguroasă.

Dănuţ se aşeză obosit pe un scaun în faţa mesei, proptindu şi fruntea în palmă, în timp ce tatăl său, scoase un oftat dureros.

Afară, seara se lăsa încet peste oraşul trist, peste casele mohorite, peste oamenii flămânzi şi infricoşaţi.

Venea o altă noapte cu chinurile ei.

Când s'a deschis uşa şi-a intrat bătrâna, cei doi au tresărit speriaţi.

—Tu eşti, Ană!

—Eu, Dumitre... Da ce n'aprindeţi lampa?...

—Am mai cruţat şi noi ceva petrol, răspunse bărbatul.

—Cruţăm... cruţa-ne-ar nevoile să ne cruţe, că nu ştiu până când om tot cruţa!... Aprinde lampa, Dănuţ că mi-s mâinile ingheţate.

Dănuţ deschise sertarul mesei, scotoci prin întuneric câtva timp, apoi scutură cutia între degete. O deschise. Primul chibrit ce incercă să-l aprindă, se rupse. Al doilea, nici că se gândea să se aprindă. Il asvârli pe masă. Cu al treilea, păţi la fel.

—Drăcia dracului, tună el, în ţara asta nici chibritele nu mai ard!...

—Or fi şi ele «reacţionare», Dănuţ, spuse mama.

Din pieptul scrumit de boală al lui Dănuţ isbucni deodată un vulcan de râs.. Pentru prima dată de când se înapoiase acasă, râdea. Şi râsul lui o cuprinse şi pe mama. Numai tatăl tăcea în colţul lui, învelit în pături. Vorbele lui Dănuţ il tulburaseră adânc. Işi dădea seama că Dănuţ avea dreptate. Că prea răbdaseră toate nebuniile şi toţi nebunii din lume care-şi bătuseră joc de ţara şi de poporul acesta, pe rând, cu guvernele şi cu partidele lor, dela ministru şi până la rege, dând ţara plocon ruşilor şi netrebnicilor lor de argaţi...

Insfârşit, se făcu lumină. O lumină palâ care abia de pătrundea până'n unghere.

—Bunătăţi «progresiste», spuse Dănuţ, arătând pacheţelele minuscule de pe masă...

—Da, copile... Un săpun, o cutie de sardele, câteva ace de cusut, un mosoraş de aţă neagră şi-o lingură de marmeladă.

—Şi pentru astea ai stat dumneata două ore in ger?

—Pentru astea Dănuţ, pentru «bunătăţile» acestea.

Se făcu iarăşi linişte... O linişte de mormânt... Mama işi incălzea mâinile in jurul lămpii. Şi umbrele mâinilor ei se profilau fantomatic pe pereţi. Mari. Colosal de mari.

Dănuţ işi aminti de ziar. Şi de Ileana. Il scoase din buzunarul paltonului în care rămăsese tot timpul îmbrăcat, îl puse pe masă şi începu să citească...

—Ascultă aici, tată, spuse el intr'un târziu. N'o să mai murim de foame... Ruşii ne-au trimis optzeci de vagoane de jucării dela cele mai renumite şi mai moderne fabrici din Moscova...

—Câte sute de vagoane de grâu vor lua pentru ele, nu scrie'n ziar, Dănuţ? intrebă mama...

Mama a făcut focul in sobă. Şi căldura începea să se împrăştie in încăpere ca o binecuvântare.

Dănuţ şi-a scos paltonul. Tata, a aruncat pe podea, lângă el, păturile in care stătuse învelit. Odată cu căldura, plutea din nou in cameră ceva din atmosfera din trecut. Mama pregătea de cină. Dănuţ citea ziarul. Tata işi torcea caerul gândurilor... Toţi tăceau...

După o bucată de vreme, mirosul mămăligii le gâdilă plăcut nările. Dănuţ se gândea cât de mult dorise o lingură de mămăligă caldă, mirositoare, in închisoare.

—Hai la masă, Dumitre.

Bătrânul s'a ridicat. Dănuţ s'a repezit să-l sprijine şi la condus până la masă.

—Şezi, tată.

—Mai intâi, să spunem rugăciunea, copile.

In jurul mesei, in picioare, cu mâinile impreunate in rugăciune, sub lumina palidă a lămpii de petrol şi'n aburul mămăligii, cei trei păreau nişte vedenii dintr'o altă lume.

—...In numele Tatălui... ş'al Fiului... şi'al Sfântului Duh...»

răsună vocea tatălui intre cei patru pereţi şi ecoul ei străbătu inimile celor aplecaţi in rugăciune... «Tatăl nostru, carele eşti in ceruri»... Rugăciunea plutea materială în incăpere... «Pâinea noastră cea de toate zilele, dăne-o nouă astăzi...»

Din ochii-tatălui, curgeau şiroaie de lacrimi. Iar cuvintele rugăciunii, se rupeau din ce in ce mai des.

—«... c'a Ta... este... impă... răţia... şi pu... terea... şi mă... rirea... A... Tatălui... ş'a Fiu... lui... ş'a Sfân... tului... Duh... A... min»...

Când tatăl termină chinuita-i rugăciune, pe obrajii câtor trei, lacrimileşi tăiaseră brazde.

Se aşezară. Mama împărţi mămăliga, aşezând fiecăruia in farfurie câte-o bucată. Trecu apoi cutia cu sardele dela unul la altul, apoi se servi şi pe dânsa.

Sosul marinat, atât de plăcut la miros, le aţâţase pofta. Incepură să mănânce. Dar bucata de mămăligă muiată'n sos, parcă ar fi fost tăvălită'n nisip. Incepură toţi trei să examineze-sosul. Intr'adevăr, scârţâia sub lingură. Era plin de nisip.

Dănuţ luă cutia şi se uită lung la ea.

— Pentru vitele grase, pentru grâul şi petrolul şi sarea şi aurul care ni-l iau, uite, ruşii, «prietenii poporului muncitor», ne trimit sardele in sos de nisip marinat...

Dezolarea coborî din nou in cameră şi 'n inimi.

Blestemul le amuţise pe buze.

* * *

Se lăsase un ger cumplit. Geamurile ingheţaseră de sus şi până jos. Focul întreţinut cu chibzuinţă, nu răsbea să topească pojghiţa din ce în ce mai groasă de ghiaţă care se aşternea pe ele. Lumina abia mai pătrundea în cameră.

De patru zile, tatăl zăcea in pat. Dănuţ citea Biblia. Şi tuşea. Tot mai des şi mai dureros. Mama, alerga toată ziua prin ger, dela prăvălie la prăvălie să încropească ceva de-ale mâncării, şi venea mai de fiecare dată acasă cu mâna aproape goală. Reuşise între timp să mai primească o căpătână de varză acră şi două

picioare de porc, ceva făină de porumb, o litră de gaz şi un sfert de uleiu de floarea osarelui.

Din cele două picioare de porc, mama făcuse trei farfurii mari de răcituri. Făină de porumb, aveau acum in casă pentru câteva săptămâni. Iar mătuşa Marta, le strecurase în noaptea Crăciunului, un sac de cartofi.

—«Să fie de sufletul fetei» spuse ca când mama încercase să-i plătească, şi-au început apoi amândouă să plângă.

Triste şi geroase, zilele treceau. Una după alta. Aşa cum erau orânduite din minutul în care Dumnezeu a despărţit lumina de întuneric şi-a spus luminei: ziuă, iar întunericului: noapte.

Gândul întâlnirii din casa Ileanei, Dănuţ il ocolise mereu. Din momentul în care Ileana îi spusese că cineva venit din Germania vrea să-l vadă şi să-i vorbească, viaţa lui căpătase un sens. Presimţea că de această intâlnire îi este legat propriul destin. Ştia că acel «cineva» care-i aducea veşti dela Valeriu, nu se putuse

Umează pagina 18.

strecura în ţară decât cu o misiune. Venise desigur aici să îndeplinească ceva. Să dea, poate, o lecţie asupritorilor şi celor ce lâncezeau în apele resemnării. Să vorbească în numele neamu lui. In numele adevăratului Neam Românesc.

Când ziua sorocitei întâlniri sosise, Dănuţ era un pumn de nervi însă. Nu-şi mai găsea astâmpăr. Nu ştia ce să mai facă. Durerile din piept pieriseră deodată ca luate cu mâna. Parcă şi tusea era mai rară acum... Şi când luminile se aprinseră în oraş, Dănuţ îmbrăcă paltonul. Era încă mult prea de vreme. Ştia. Dar nu mai putea sta locului. Trebuia să iasă.

—Mamă, ies puţin să iau aer.

—O fi prea frig, Dănuţ?!

—Am îmbrăcat pe dedesubt cojocelul. Nu ţi fie teamă că n'o să răcesc.

—Să nu întârzii prea mult, Dănuţ.

—Nu, mamă.

O sărută pe amândoi obrajii şi ieşi.

Aerul rece, îi făcea bine. Il sorbea adânc în plămânii răvăşiţi de boală fără să simtă durere.

Işi făcuse un plan. Să treacă prin faţa casei Ileanei. Să vadă şi să studieze intrarea, pentru a se putea strecura ne observat, apoi.

Când ieşi în strada principală, îl nedumeri forfota. Ca niciodată strada era populată. Işi dădu imediat seama că lumea mergea într'un singur sens. Se lăsă purtat de valurile mulţimii. Când din faţa parcului «Mihail Eminescu» —astăzi, «Ilie Pintilie»— unde strada se împărţea în două, mulţimea coti spre stânga, îşi dădu seama că oamenii aceştia mergeau la teatrul oraşului. Merse cu ei.

Teatrul era luminat şi pavoazat în roşu. Pe stâlpii dela intrare, secera şi ciocanul şi portretele lui Lenin, Stalin şi Gheorghiu-Dej, în mărimi supranaturale. Un placat de mărimi uriaşe, anunţa în litere mari roşii reprezentaţia unică, dată de baletul Operei din Odessa. «Carnaval comunist» îşi spuse Dănuţ şi trecu inainte. Traversă parcul şi strada şi urcă spre cimitir. Trecu pe lângă biserica adormită în întuneric. In sus şi'n jos, strada era pustie. Coti repede la stânga. Căsuţa mică de lângă cimitir îi zâmbi c'o geană de lumină ce se strecura în noapte prin inimioarele tăiate în lemnul celor două obloane de lemn. Ileana era acasă. Il aştepta. Se apropie încet. Ascultă. Nici o mişcare. Nu-l urmărise nimeni. Nu-l văzuse nimeni. Bătu încet în oblon. Apoi trecu in spatele casei. «Să intri prin spate» îi spusese Ileana. Uşa se deschise în întuneric.

—Dănuţ? se auzi o şoaptă în noapte.

—Chiar el, răspunse Dănuţ.

—Vină!...

Când să treacă pragul casei, Dănuţ atinse corpul fierbinte al Ileanei. Simţi mirosul trupului ei pătrunzându-l. «Ileana a rămas aceiaşi din versurile lui Valeriu», îşi spuse el. «Acelaş trup fierbinte, îmbietor la păcat, în ciuda tâmplelor albite prea de timpuriu». Fusese doar colegă cu Valeriu. «Oare şi Valeriu are acum tâmplele albe?» se mai întrebă el.

—Intră Dănuţ, sau ţi-e teamă?...

Vorbele ei rupseră firul gândului lui.

—Teamă?, întrebă el... De cine?... De dumneata?

—De... mai ştiu eu...

Ileana îl luă de mână şi închise uşa în urma lor.

—Să-ţi spun sincer la ce mă gândeam?

—Dacă vrei.

—La Valeriu... La poemele lui de dragoste scrise pentru dumneata... Apropos ştii că s'a căsătorit în Germania?...

Ştiu, Dănuţ.

—Are un băieţel.

—Ş'o fetiţă.

—Nu!

—Da!... Un îngeraş de fată!... Ii am fotografia dela Tănăsescu... E pentru voi...

—Noi n'am ştiut nimic.

—Ii e teamă să vă scrie ca să nu vă facă vouă neplăceri.

—Bănuiam... Săraca mamă... Mi-e milă de ea... In fiecare zi aşteaptă poşta. Şi'n fiecare zi nimic... Se chinuie mereu cu gândurile... Numai la el se gândeşte şi numai de el ne vorbeşte câtu-i draga de zi.

—Aşa suntem noi femeile, Dănuţ, întotdeauna iubim pe cei care sunt departe de noi.

— Venit?...

—Cine?

—Cel cu care trebuia să mă întâlnesc.

—Da, te-aşteaptă...

Trecură prin bucătărie. Un miros plăcut de mâncare bine pregătită îi izbi plăcut nările.

—Ei, dar aici miroase bine!

—Ţi-e foame, Dănuţ?

Intrebarea aceasta i se păru lui Dănuţ caraghioasă. «Ţi-e foame?...» Cui nu-i era foame în ţara aceasta? Neamul întreg era flămând. Flămând de pâine. Flămând de dreptate. Şi Dănuţ, preferă să nu răspundă. I se părea inutil răspunsul lui.

Când intră în cameră, Dănuţ avu o uşoară tresărire. In faţa lui, stătea un sublocotenent rus. Gândul că Ileana îl atrăsese într'o cursă, trecu ca un fulger prin mintea lui. Işi reveni însă repede. Zâmbi. Apoi se adresă în ruseşte:

—Zdrastuite, tovarăşe sublocotenent.

—Bună seara, Dănuţ!, fu răspunsul.

De data aceasta, Dănuţ rămase şi mai înmărmurit. «Ce Dumnezeu se petrece aici?», se întrebă el, întorcând capul spre Ileana care rămăsese la spatele lui.

LA CAPATUL DRUMULUI

—Nici nu mi-aş fi putut închipui că semeni atât de mult, lui Valeriu, spuse sublocotenentul.

Ileana interveni.

—Dănuţ, acesta este domnul Tănăsescu de care ţi-am vorbit.

—Din armata sovietică... Pardon, din «glorioasa armată sovietică?...

—Pentru un moment, răspunse Tănăsescu.

—...mmm... da..., făcu el, apoi continuă: «Cred că-mi dau seama de ceea ce se petrece aici».

—Ia loc, Dănuţ.

—Mulţumesc, Ileana.

Dănuţ îşi desbrăcă paltonul, il dădu Ilenei odată cu pălăria şi se aşeză comod pe canapea.

—Ce preferi, Dănuţ; ceaiu sau cafea?...

Dănuţ tresări. Prin mintea lui începu să se cearnă melodia de acum câteva zile: «...ceaiu... rom... ceaiu... rom...». Răspunse scurt: «Ceaiu».

—Cu, sau fără rom?

Ileana... ştii ce cred eu despre...

—...tine!..., îl întrerupse ea.

—...Fie!... dacă doreşti astfel... Şti, dară, ce cred eu despre tine?

—De unde aşi putea să ştiu?

—Că eşti o vrăjitoare.

—Atât de urâtă mă găseşti, Dănuţ?

—Nu!... Dacă-i vorba de asta, să-ţi fac un compliment... Te găsesc mai frumoasă decât acum zece ani când te-am văzut ultima oară la gară când Valeriu pleca pe front... Crizantemele ce ţi-au înflorit tâmplele, te fac mult mai frumoasă.

—Iţi baţi joc de mine şi de «bătrâneţele mele», Dănuţ?...

—...«bătrâneţele mele», râse Dănuţ... Dacă spui astfel la treizeci şi cinci de ani, ce vei spune la nouăzeci şi cinci?...

—Nu voi mai spune nimic, Dănuţ, pentrucă atunci voi fi pământ de mult, şi pământul nu vorbeşte!...

Ileana tăcu. Tăcu şi Dănuţ. Tăcu şi Tănăsescu. Vorbele Ilenei aduseseră în cămăruţa mică şi caldă, pe aripile lor, duhul morţii...

Intr'un târziu, Ileana se desprinse din mrejele tăcerii.

—Să-ţi aduc ceaiul, Dănuţ.

—Şi romul, spuse el... Dealtfel, asta voiam să-ţi spun: că mi-ai ghicit gândul, când mi-ai vorbit de ceaiu cu rom, ca o vrăjitoare...

—Oooo, —făcu Ileana lung, şi ieşi.

Tănăsescu se uită lung la ceasul brăţară, îşi trecu mâna prin părul blond şi rebel, îşi mângâie cicatricea depe obrazul stâng, apoi începu să vorbească, încet, grav, gândit.

—Dănuţ... Nu voi mai avea vreme să-ţi povestesc prea multe despre Valeriu... E deajuns, cred, dacă-ţi spun că trăeşte... e sănătos... îi merge bine... E căsătorit... Are un băieţel şi o fetiţă şi cred, la ora aceasta este deja peste Ocean, în Statele Unite...

—Visul lui cel mare, întrerupse Dănuţ: Statele Unite!... New Yorkul cu sgârie-norii lui... Statuia libertăţii... Mark Twain... Walt Whitman...

—Eu, spuse Tănăsescu, îi doresc din toată inima să fi găsit America aşa cum a visat-o... Ne omora prin Germania cu discursurile lui fulminante despre America şi democraţia americană, care pentru el era singura adevărată democraţie, singura care merita să se cheme democraţie... Nici măcar atunci când i-a fost refuzată intrarea in Statele Unite de către comisia americană, pe motiv că fusese ofiter în armata română şi luptase împotriva Rusiei, nu şi-a pierdut încrederea în democraţia americană... A aşteptat cu răbdare timp de doi ani de zile, ca lucrurile să se schimbe. De plecat în altă ţară, nici nu vroia să audă... Când l-am văzut ultima dată, avea viza şi urma să plece cu primul transport spre ţara visurilor lui...

—Imi amintesc şi astăzi, continuă Dănuţ, primele lui versuri traduse din Walt Whitman:

«Banalitatea o cânt;
Cât de ieftină-i sănătatea, cât de ieftină-i mareţia!
Abstinenţă, nu falşitate, nu lăcomie, plăcere;
Cânt aerul pur, libertatea, toleranţa,
(Ia aici lecţie dela mine-departe de cărţi-departe de şcoli),
Banala zi şi noapte le cânt, pământul şi apele banale,
Ferma ta - lucrul tău, profesiunea, ocupaţia,
Adânca înţelepciune a democraţiei, asemeni unui fundament
solid pentru toţi.»

Parcă-l aud: «Să cânţi democraţia!... Iată înfârşit ceva original!... Pentru noi europenii, cuvântul «democraţie» a devenit atât de banal, încât nu numai că ne este ruşine să-l cântăm, dar până şi să-l pronunţăm... Şi când il spunem, il spunem cu aerul că am spus o minciună... pentrucă, «democraţia europeană» şi-a pierdut de mult adevăratul ei sens... a devenit o parodie a unui ideal pentru care s'a vărsat atâta sânge...»

Ileana intră. Şi odată cu ea, pătrunse în cameră un miros plăcut şi aromat de ceaiu şi rom.

—Ca să fiu scurt, relua firul conversaţiei Tănăsescu, iată despre ce este vorba: doamna Ileana mi-a povestit că tatăl dumitale a fost vreme îndelungată paznic la magazia de lemne din faţa gării, unde-şi au ruşii instalat depozitul de benzină.

—Da, răspunse Dănuţ.

—Cunoşti bine locul?

—Ca'n palmă... Copilăria mea a sburdat acolo printre stivele de lemne.

—Ai putea să faci o schiţă amănunţită... cu toate detaliile necesare... a locului...?

—Nu prea sunt eu maestru la desen, domnule Tănăsescu, dar mă voi strădui.

—Incearcă... Şi nu uita nici un amănunt...

—Voi încerca să mă achit conştiincios de această misiune.

—Eu am să plec acum...

—E timpul?, întrebă Ileana.

—Da, doamnă, răspunse el scurt.

—Nu mai serviţi nimic?

—Nu doamnă, mulţumesc... Poate altădată!... Dănuţ, ne întâlnim peste patru sămâni în faţa «Librăriei Poporului» la orele şase seara exact... Vei avea ziarul «Scânteia» sub braţ şi'n el, planul de care ţi-am vorbit... Eu voi veni lângă dumneata, voi privi vitrina... s'ar putea să fiu îmbrăcat civil şi să nu mai am cicatricea din obraz şi nici să mai fiu blond... Să nu-ţi fie teamă... Iţi voi lua ziarul de sub braţ şi fără nici un alt cuvânt... ne despărţim...

Se ridică şi-i întinse mâna.

Dănuţ se ridică şi el. Se priviră lung in luminile ochilor şi mâinile lor se încleştară puternic.

—La revedere, Dănuţ!

—La revedere, domnule Tănăsescu.

—Doamnă, vă mulţumesc pentru ospitalitate... Să ne vedem cu bine!...

Plecă. In urma lui rămase în încăpere mirosul de ceaiu şi rom. Când Ileana se întoarse, Dănuţ îşi sorbea liniştit ceaiul.

—Dănuţ, îmi mai ţii puţin de urât?...

—Cu plăcere, Ileana.

Ileana se aşeză alături de el pe canapea.

—Mi-e teamă, Dănuţ.

—De ce?...

—Nu ştiu... Ştiu numai atât că mi-e teamă... O teamă nelămurită...

—Ţi-e frică de moarte, Ileana?

—Nu mi-am pus niciodată această întrebare, Dănuţ... Niciodată!... Am iubit viaţa cu atâta patimă şi m'am dăruit ei cu atâta pasiune, încât n'am avut timp să-mi pun această întrebare.

—Ileana!

—Da, Dănuţ...

—Iartă-mi te rog o întrebare... L-ai iubit mult pe Valeriu?...

—Cred că da!... Dar de ce îmi pui întrebarea asta?

—Pentru că vreau să mă conving de ceva... I-am recitit mai deunăzi volumul de versuri pe care mama l-a scăpat prăpădului... Nu ştiu, poate că sunt greşit... părerea mea este că între tine şi Valeriu n'a fost o dragoste adevărată... Adică... iartă-mă... că dragostea voastră a fost pur carnală... Atât... Inţelegi ce vreau să spun...

—Inţeleg Dănuţ... şi cred că într'o anumită [illegible] şeli... Vezi tu, eu nu cred că am cunoscut un alt fel de iubire... o altă dragoste... Dintre toţi bărbaţii care-au trecut prin viaţa mea, te rog să mă crezi Dănuţ, Valeriu a fost singurul care mă poseda nu numai trupeşte, ci şi sufleteşte... Nu ştiu cum te-aş putea face să înţelegi ceea ce vreau să spun... Atâta timp cât era el lângă mine, mă simţeam împăcată... liniştită... Blestemul cărnii dispărea... O pace albă cobora în mine... Nu mai aveam nici a dorinţă... Chinurile cărnii nu le mai simţeam... Pluteam cu el în lumea visurilor lui... Dănuţ, clipele acelea erau divine... Plecarea lui, mă asvârlea din nou din cerul dragostei albe în infernul cărnii... Şi prietenia lui cu Ioana, vecina voastră, îmi otrăvea sufletul şi gândurile... Eram geloasă... Ceeea ce înseamnă că-l iubeam.

Luminile se stinseră deodată.

Ca un tigru care se repede să-şi înfaşce prada, Ileana s'a aruncat în braţele lui, i-a cuprins capul între palme şi buzele ei s'au înfipt ca două ventuze în buzele lui.

Sărutul a fost lung. Pătimas. Disperat. Apoi trupurile lor s'au rostogolit pe covor.

—Ileana... ce-i cu tine?... Ai înebunit?...

—Dănuţ... ai milă de mine... Sunt o femeie... o biată femeie...

Dănuţ... aceasta e ultima mea noapte de dragoste... Ultima, m'auzi tu?...

—Ileana, nu vorbi prostii...

—Dănuţ... O ştiu... O simt... O trăiesc...

—Dar nu înţelegi că nu se poate?... Sunt fratele lui Valeriu!...

—Dănuţ, tu eşti fratele lui... eu nu sunt şi n'am fost soţia lui... Unde vezi tu păcatul?

Cuvintele se rostogoliseră ca o cascadă. Apoi totul a murit în întunericul care devenise parcă mai negru, mai sinistru. Numai geamătul sălbatec al Ilenei mai era viu, plutind şi scufundându-se, repetat, în apele nopţii, din ce în ce mai rar, mai slab, până ce totul se redusese la întuneric.

Când furtuna din trupul Ilenei s'a potolit şi apele liniştei i-au reluat locul, ochii ei se scăldau în lacrimile remuşcării. Ii, era ruşine de ceea ce făcuse şi-i părea bine că era întuneric şi că Dănuţ n'o putea vedea plângând.

Urmează pagina 19.

LA CAPATUL DRUMULUI

Intr'un târziu, s'a ridicat uşor sprijinindu-se în cotul mâinei drepte. Se făcuse frig in odae. Dănuţ, respira greu alături. S'a aplecat peste el şi l-a sărutat pe buze, simţind ceva umed, sărat, pe buzele ei. A sărit în picioare, înspăimântată.

—Dănuţ!...

S'a repezit nebună in bucătărie lovindu-se de pereţi şi uşi şi-a revenit c'o lumânare aprinsă.

Dănuţ zăcea inert. Galben. Din colţul gurei se prelingea pe covor o şuviţă de sânge.

—Ce-am făcut, Doamne?... Dece m'ai pedepsit aşa?... De ce mi-ai luat minţile?... De ce mi-ai semănat în carne acest blestem?... Dece?... Dece?... De ce?...

Ileana plângea.

Ceasul pendulă bătu melodic orele nouă.

Alergă din nou în bucătărie şi reveni c'o sticlă de oţet în mână. Ii desfăcu cravata şi cămaşa. Incepu să-l frece cu oţet pe piept, pe tâmple, la încheieturile braţelor.

Târziu, Dănuţ, îşi reveni.

—Ileana ,de ce ai făcut asta?— spuse el stins.

—Dănut, iartă-mă... Iartă-mă Dănuţ... Te rog!... Iartă-mă!...

Dănuţ se ridică, îşi şterse şuviţa de sânge din colţul gurei... «Trebuie să mă intorc acasă», spuse el.

—Te conduc. Dănuţ... Să nu ţi se intâmple ceva pe drum...

—Nu!... Te rog...

—Mă urăşti, Dănuţ?

—Nu, Ileana!... De ce te-aş uri?

—Pentru ceea ce am făcut.

—Să nu mai vorbim de asta... Să uităm, Ileana...

—Acesta e blestemul meu, Dănuţ!...

Ileana, blestemul care pluteşte deasupra capului tău, nu inseamnă nimic pe lângă blestemul care a căzut peste ţara aceasta!... Ceea ce faci tu, Ileana, e un joc cu moartea... Ştiu că teama de moarte te-a impins spre beţia cărnii... Nu tu eşti vinovată, Ileana, ci frica ce s'a cuibărit în sufletul tău... Tu... eşti femeie, Ileana... Drumul tău spre izbăvire este anevoios... Plin de tenebre... Cu ocolişuri... Cu văi adânci şi prăpăstioase... Cu urcuşuri obositoare... Tu cauţi refugiu în clocotul sângelui... Te minţi cu înfierbântarea cărnii. Vrei să furi prezentului ceea ce-i va fi interzis viitorului... Ileana, pe fiecare dintre noi, la capătul drmului pe care mergem acum, neaşteaptă moartea!...

—Da Dănuţ... Moartea este izbăvirea noastră... Singura noastra izbăvire din această vale a plângerii şi a păcatului.

—La revedere, Ileana.

—Nu pleca incă... Tănăsescu a lăsat la mine o cutie cu alimente pentru tine... Nu ştiu dacă n'o să fie prea grea... Mai bine să merg şi eu cu tine...

—Nu, Ileana, te rog, rămâi acasă... Am s'o duc eu cumva...

—Bine, dacă ţii neapărat astfel...

Ileana aduse un carton din bucătărie. Dănuţ il luă sub braţ şi ieşi

—La revedere, Ileana.

—La... revedere... Dănuţ!...

Ileana rămase plângând in prag, urmărindu-l cum se pierde în intuneric. Când nu se mai zări, Ileana murmură: «Adio, Dănuţ... Şi iartă-mă!... Mi se păruse că Valeriu e iarăşi alături de mine, [illegible] în ultima ei noapte de viaţă şi dragoste...

* * *

Dela Ileana, Dănuţ nu mai coborîse spre stradă ci urcase prin cimitir, apoi peste deal, şi coborîse acasă prin grădină.

Oraşul plutea încă în intuneric. «Iar s'a stricat ceva la uzina electrică» işi supuse el. Apoi de-odată îşi aminti de reprezentaţia trupei de baletişti ruşi de la teatrul orăşenesc. «Tii, da şti că-i bună, gândi el aproape vorbind. Le-a făcut-o comuniştilor cu petrecania lor...»

In casă, lampa de petrol ardea incă. Uşa era deschisă. Intră.

—Dănuţ, mamă, unde-ai fost?

—La Moş Crăciun, mamă.

Aşeză cartonul pe masă.

—Desfă-l mamă ş'ascunde cutiile din el bine, iar cartonul arde-l în sobă.

—Ce-ai făcut, Dănuţ?

—Nimic, mamă, ţi-am mai spus-o... N'am dreptul să mă interesez şi eu de casă... de ale mâncării?... Am şi eu prietenii mei!... Câte săpămâni ar fi trebuit să stai dumneata în frig făcând coadă, până să primeşti atâtea conserve câte sunt în pachetul acesta? Spune-mi?...

Cum ar fi putut să-i spună ce se petrecuse în casă la Ileana...

—Dănuţ, tu nu şti nimic?

—Ce să ştiu, mamă... Ştiu că o s'avem de-acum ceva mai ca lumea de mâncare cel puţin pentru câteva zile...

—Dănuţ, tu n'ai văzut că-i intuneric pe stradă?

—S'a fi stricat iar uzina.

—S'a stricat?... Au pus bombe la uzină, Dănuţ!...

—Ba nu, zău?!...

Dănuţ, maică, nu mă omori cu zile... Spune-mi că n'ai fost cu ei.

—Fi liniştită mamă, că n'am fost cu ei.

—Nici la teatru?

—Nici!... De ce?...

—Dănuţ, unde a-i fost tu de nu stii nimic... La teatru au fost morţi şi răniţi... N'ai auzit ambulanţa?... Dănuţ, tu îmi ascunzi ecva.

Mamă, fii liniştită... N'am fost nici la uzină... nici la teatru...

Tusea îi tăie ultimele vorbe depe buze. Gândul continua însă: «Tănăsescu!... Desigur că el a fost... Mai bine mă duceam cu el decât să rămân cu Ileana...» Simţi o arsură cumplită in piept. Lumina lămpii începu să devină palidă şi din ce în ce mai mică până ce se făcu întuneric deplin.

* * *

Dănuţ se trezi in bătăile repetate şi sălbatice dela uşă. Afară ningea. Mama era lângă el.

—Deschideţi! auzi el o voce brutală răsunând de-afară.

Mama se ridică şi s'apropie de uşă.

—Cine-i, întrebă ea.

—Miliţia!... Deschide.

Galbenă şi tremurând de spaimă, mama deschise.

—Ce vreţi?, intrebă ea... Ce mai vreţi dela noi?...

—Unde ţi-i feciorul?

—Iată- colea, arătă mama spre canapeaua pe care stătea el lungit... Nu-l vedeţi că-i pe moarte?... Ce mai vreţi dela el?

—Unde-a fost aseară intre opt şi nouă?...

—Da unde să fie, păcatele mele, aici, pe canapea... Deaseară se luptă cu moartea... Nu vedeţi că are hemoragie...

—O să vedem noi ce fel de hemoragie... O fi rănit... Ia controlează-l tovarăse!...

Dănuţ văzu aplecată deasupra lui o faţă mâncată de vărsat şi se simţi despuiat... Inchise ochii... Ii era scârbă...

—Nici o rană, tovarăşe, auzi Dănuţ intr'un târziu, după ce fusese întors pe toate feţele şi controlat cu deamănuntul.

—Norocul lui, răspunte celălalt.

—Nu v'am spus eu, încheie mama...

* * *

Timp de zece zile, Dănuţ a zăcut între viaţă şi moarte.

In dimineaţa celei de a unsprezecea zi dela intâlnirea cu Tănăsescu în casa Ilenei, Dănuţ s'a simţit mai bine şi s'a ridicat între perne. In cameră, nu era nimeni. Dănuţ a rămas surprins să vadă patul tatălui gol. «Unde-o fi tata», se intrebă el mereu. «L-or fi ridicat iară?»... «Aşa paralitic?...» Gândurile îl chinuiau. Nu-şi mai găsea linişte.

Când uşa s'a deschis şi mama a intrat, primele lui cuvinte au fost:

—Mamă... unde-i tata?

Mama a isbucnit în plâns.

—Ne-a lăsat, Dănuţ... Ne-a lăsat şi s'a dus... Mai bine mă lua şi pe mine... şi pe tine... cu el... Mai bine muream toţi trei...

Ochii lui Dănuţ s'au umplut de lacrimi. Şi-a ascuns capul în perini şi-a plâns până ce a adormit.

Când s'a trezit, mama stătea la căpătâiul lui.

—Ţi-e mai bine, Dănuţ?

—Mai bine, mamă.

—Ţi-o fi foame?... Să-ţi facă mama o supă?...

Da, mamă.

Mama se ridică.

—Mamă!...

—Da, Dănuţ.

—Mamă, nu vrei să dai o fugă până la mătuşa Marta şi să ceri pentru mine ziarele din ultimele zile. Aş vrea să citesc... să fac ceva... până-i gata supa... Am lâncezit destul aşa in patul ăsta...

—Mă duc, maică, mă duc...

Când mama se intoarse cu ziarele pe ultimele zece zile, Dănuţ aproape să i le smulgă din mână. Tremura. Nu mai era stăpân pe nervi. Ardea de nerăbdare să afle ce se petrecuse. Şi privirile-i parcurseră în fugă literele mari ale titlurilor din gazeta locală a partidului; «Omul Nou»: «DRAMA DE LA TEATRUL POPORULUI»... «ISPRAVA REACŢIONARILOR FASCIŞTI»... «12 MORŢI ŞI 26 GRAV RANIŢI»... «REACŢIONARII CAMUFLAŢI IN HAINA GLORIOASEI ARMATE SOVIETICE UCID OAMENII MUNCII»...

—Tănăsescu!... Eram sigur!

—Dănuţ, ai spus ceva?, intrebă mama de la sobă.

—Nu mamă, citeam.

Continuă de cetit titlurile: «LISTA MORŢILOR ŞI RANIŢILOR»... «SPIOANA FASCISTA IDENTIFICATA»...

> «Datorită vigilenţei oamenilor muncii, spioana fascistă Ileana Dragomir, strecurată în sânul organizaţiei locale a femeilor antifasciste până la postul de preşedintă, a fost demascată. Trădătoarea clasei muncitoare, Ileana Dragomir a putut fi identificată în câteva ore. Biletele pe care cei doi reacţionari burghezo-fascişti îmbrăcaţi în uniforma glorioasei armate sovietice, le prezentaseră la casă, ultimele bilete intrate, aparţineau Ileanei Dragomir. Aceasta s'a putut stabili după numerile de ordine pe care le purtau biletele şi a confruntării lor cu listele nominale, despre existenţa cărora, Ileana Dragomir, desigur că nu ştiuse, dar ochiul poporului muncitor, stă de veghe.» (Continuare ultima pagină.)

Dănuţ intoarse ziarul şi rămase trăznit. In mijlocul paginei, fotografia unei femei in cămaşa de noapte, căzută in zăpadă peste un pistol mitralieră, cu şoldurile goale, intr'o baltă de sânge şi păzită de doi miliţieeni cu puştile indreptate spre cadavru. Iar dedesubt: «Vipera fascistă se scaldă in propriul ei sânge».

«A căzut Ileana», işi spuse Dănuţ. «In sfârşit, trupul ei a găsit liniştea... Drumul purificării fusese mai scurt de cât şi-ar fi putut inchipui...»

Continuă să citească:

> «...Când oamenii poporului s'au prezentat la casa trădătoarei, aceasta i-a intâmpinat cu foc de armă şi grenade de mână. In luptă cu vipera fascistă au fost ucişi doi paznici ai poporului, tovăraşul Gheorghe Dăneţ şi Ion Prună din miliţia oraşului...»

Dănuţ auzea aievea vocea Ileanei: «Dănuţ... ai milă de mine... Sunt o femeie... O biată femeie... Dănuţ... aceasta e ultima mea noapte de dragoste... Ultima, m'auzi tu?...»

Aruncă ziarele la o parte cu scârbă. Şi'n sufletul lui cobori iertarea pentru femeia care simţind moartea plutind in juru-i, ceruse cărnii o ultimă satisfacţie...

* * *

Dănuţ şi-a făcut un plan bine calculat în zilele care-au urmat şi care-l mai despărţeau de intâlnirea cu Tănăsescu. Şi'n seara aceia, l-a aşteptat, aşa cum le fusese vorba, in faţa vitrinei «Librăriei Poporului».

Era frig. Un vânt cumplit bătea de-alungul străzii pustiu. Abia se oprise in faţa vitrinei când cineva, ca din pământ fu alături de el, încercând să-i smulgă ziarul de sub braţ.

—Nu-l lua, că n'am nimic in el, spuse Dănuţ, fără să privească la stânga lui.

—Parcă ne fusese vorba...

—Da... dar nu e cu putinţă... Urmează-mă de la distanţă...

Dănuţ plecă. Lui Tănăsescu, deşi neobişnuit cu asemenea comportament, îi plăcu totuşi atitudinea lui Dănuţ. Il urmări dela distanţă, curios de ce se va intâmpla şi unde va sfârşi povestea aceasta.

* * *

Trecuse de miezul nopţii. Vântul sufla din ce in ce mai turbat purtând cu el fulgi de nea ce ţi se înfigeau in obraji ca nişte ace. Pădurea, vuia sinistru. Intunericul era înspăimântător. Dănuţ păşea încet, sigur, pe cărăruia pe care-o străbătuse de mii de ori în copilărie, în drum spre depozitul de lemne unde tatăl său era paznic şi înapoi. In urma lui, se strecurau alte trei umbre.

Când ajunse în marginea pădurii se opri.

Sub privirile lui, avea depozitul de benzină al ruşilor, iar mai încolo, gara.

—Aduceţi materialul aici... Puneţi-l jos!... Aveţi timp o jumătate de oră... Timp destul pentru a fi departe...

—Dănuţ... ai inebunit?!

—Am spus, le tăie vorba Dănuţ... Eu singur cunosc locul... Eu singur lucrez. Iar dac'o fi să cad, spuneţi-i lui Valeriu când s'o intoarce acasă că am murit frumos... Atât!...

—Dănuţ... nu se poate... înţelegi...

—Ei bine, spuse el, dacă nu se poate aşa, faceţi ce vreţi, eu mă întorc acasă.

—Uite ce, interveni Tănăsescu, merg şi eu...

—Nu! îl intrerupse scurt Dănuţ... Dumneata mai ai de făcut şi altceva decât să-ţi joci viaţa pe-o carte atât de neînsemnată... Merg singur... sau nu merg deloc...

In faţa încăpăţânării lui, Tanăsescu cedă.

—Atunci, facă-se voia ta, spuse el.

—Facă-se voia lui Dumnezeu, răspunse Dănuţ.

Işi stranseră mâinile cu căldură şi cei trei plecară pierzându-se în întunericul pădurii.

Rămas singur în marginea pădurii, Dănuţ se văzu copil, alergând desculţ printre stivele de lemne, în joacă nevinovată cu prietenii de-a «hoţii şi pandurii». De data aceasta, avea să joace cu vigilenţa ruşilor, acelaş joc, pe viaţă şi pe moarte... «O să ardă rusnacii ca şobolanii în noaptea asta» işi spuse el. Şi gândul acesta îi dădu o deosebită satisfacţie. Se gândi apoi la Valeriu, la ce va spune când va auzi cum a murit tata, Ileana, el... Cât de tristă-i va fi întoarcerea acasă, când nu va mai găsi pe nici unul din ei... In cele din urmă, icoana mamei îi apăru dinainte şi-i sfâşia inima de durere, când se gândea cât de tristă şi de pustie rămâne să-şi ducă amărâta-i batrâneţe. Simţi că ochii i se umezesc. Ar fi vrut s'o aibă aci lângă el in ceasul acesta greu. Să-i sărute obrajii. Şi să aibe binecuvântarea ei. Dar drumul era fără de intoarcere.

Când işi privi ceasul brăţară, trecuseră şapte minute peste jumătatea de oră. Cei trei erau desigur departe acum. Cu voia lui Dumnezeu, putea să'nceapă. Se apropie tiptil de sârma ghimpată, tăie cu foarfeca o breşă, apoi aşteptă o bucată de vreme. Ştia că pe furtuna ce se deslănţuise cu atâta furie, ori ce sgomot ar face, n'ar putea fi auzit de sentinela din turnul de pază ce se înălţa în mijlocul depozitului ca o ameninţare. Ii era numai teamă să nu fie zărit. Zona cea mai periculoasă era dela gardul de sârmă ghimpată la primul tanc de benzină. Când se strecură prin breşa făcută, îşi dădu seama că temerile lui n'aveau nici un temei. Reflectoarele din turnul de pândă, intindeau umbrele tancurilor de benzină până la câţiva paşi de gard. Impinse inainte-i parte din materialul ce-l lăsaseră cei trei şi de care avea nevoie, apoi se târî cei câţiva paşi până ce intră în umbră. Se ridică apoi şi-şi văzu liniştit de treabă ca şi când s'ar fi găsit în curtea casei lui. De patru ori a făcut acest drum aducând şi depozitând intregul material la picioarele primului tanc. Apoi a inceput minuţios, pe dibuite, pregătirea aruncării in aer a primului tanc.

Munca era grea. Obositoare. Degetele-i îngheţau mereu şi era silit să şi le ducă in buzunare şi să le incălzească la cele două pile electrice pe care i le dăduse Tănăsescu.

Când termină totul şi-şi privi ceasul braţară, işi dădu seama că numai datorită acestor «cuptoare de buzunar» putuse face in timp de două ore, ceea ce făcuse.

Erau orele trei după miezul nopţii.

«Mama mă aşteaptă şi plânge sărmana... Singură... în cămăruţa rece şi tristă».

Vântul vuia cu aceiaşi furie. Era sigur că sentinela din turn sau se culcase, pentru a evita vântul, sau ingheţase, sau, în sfârşit, nici nu era acolo.

La ora trei şi-un sfert, făcu din nou ocolul şi apăsă butoanele aprinzătoarelor electrice, pe rând, aşa cum fuseseră aşezate, verificând încăodată contactele. Când isprăvi inspecţia la cel de al şaselea tanc, în apropierea baracii în care altădata îşi avusese tatăl său biroul, uşa se deschise şi se'nchise cu furie. Dănuţ se afla în plina lumină a reflectoarelor şi numai la câţiva paşi de rusnacul ce ieşiese din baracă cu pistolul mitralieră sub braţ, «Sentinela» îşi spuse Dănuţ şi-şi dădu repede seama că nu mai era timp de pierdut. Cu intealã de fulger aruncă grenada de mână ce-o avea prestătită, spre rusnac. In acelaş moment, pistolul rusului, începu să latre. Dănuţ simţi o arsură sub umărul drept şi se prăbuşi. Auzi limpede explozia grenadei şi ţipătul de moarte al rusului. Apoi tot mai de departe, tot mai de departe, auzea exploziile repetate ale tancurilor de benzină. In ochii lui larg deschişi, flăcările ce se înălţau uriaşe, invelite'n fum, jucau halucinant.

Când valurile de benzină aprinsă se revărsau peste trupul lui, Dănuţ nu mai simţea nici nu mai vedea nimic. Ajunsese la capătul drumului...

Nicolae NOVAC

OAMENI, FAPTE SI IDEI

ACTUALITATEA LUI EMINESCU *

Editura «Carpaţi» a tipărit lucrarea dlui D. Murăraşu, consacrată naţionalismului lui Eminescu. O primă întrebare se pune: mai poate fi actual naţionalismul lui Eminescu? Acţiunea de indoctrinare marxistă a noilor generaţii nu creiază o opacitate de înţelegere la tinerii români puşi să buchisească dialectica materialistă a istoriei? Oricât s'ar părea de paradoxal, tocmai regimul de opresiune fizică şi, mai ales, morală, creiază un climat naţionalist extremist.

Este unanim recunoscut că Revoluţia franceză a dat cel mai puternic avânt principiului naţionalităţilor, cum remarcă Novicov (la politique internaţionale). «De atunci, oamenii crescuţi în propria lor stimă, n'au mai voit să îndure jugul unei limbi străine pentru a se ridica la nivelul unei culturi intelectuale. Ei n'au mai consimţit să lucreze pentru ca alte naţiuni să profite de truda lor.»

Ideia naţională capătă în principiile şi practica democrată o forţă explosivă pe care nimeni şi nimic nu o poate înăbuşi. Chiar faptul că regimul sovietic caută în cuprinsul Rusiei să cultive limba naţională a fiecărui popor, spre a o folosi ca vehicul al ideilor comuniste, este o indicaţie a forţei ideiei naţionale a cărei primă manifestare este limba. Emile de Lavelaye (Le Gouvernement dans la démocratie, Paris 1892) stabilea legătura intimă dintre expansiunea cuceritoare a principiilor democraţiei şi afirmarea ideiei naţionale: «Cum se face că în unele ţări sentimentul naţional devine aşa de feroce că aspiră la izolare, când aproape pretutindeni particularităţile naţionale se şterg sub lustrul uniform al civilizaţiei europene? Cauzele acestor fapte contradictorii nu sunt nimic altceva decât nobilele cuceriri şi cele mai mari principii de care se mândreşte epoca modernă, egalitatea tuturor, suveranitate populară, ragimul constituţional şi parlamentar, democraţia, descoperirile ştiinţei, cultura filologică şi literară, difuzarea învăţământului. Mişcarea naţionalităţilor are deci rădăcinile în ceiace constituie caracterul distructiv al societăţilor actuale şi îşi trage puterea din ce face puterea lor. Reiese că pentru a opri mişcarea naţionalităţilor, ar trebui oprit de asemenea progresul şi readuce popoarele la vechiul regim».

Instaurarea regimului comunist la noi este indisolubil legată de ocupaţia rusească, ori nu se putea executa de către Moscova două operaţii în acelaş timp: transformarea comunistă a structurii şi conştiinţei unei naţiuni şi în acelaş timp supunerea acelei naţiuni la o exploatare de tip colonial, evident din secolul al XVI şi XVII.

Pentru cine este familiarizat cu doctrina marxistă, acţiunea întreprinsă de Rusia sovietică în România era de la început condamnată prin ceiace Karl Marx a numit «praxis-ul revoluţionar».

Fiecare clasă, în doctrina marxistă, cu toate ideologiile ei, se menţine doar un singur moment al istoriei şi consideră categoriile istorice ca eterne; concepţia realităţii impune ca să se ţină seama de istorie în totalitatea ei, în multiplicitatea şi dependenţa reciprocă a tuturor fenomenelor şi a tuturor momentelor. Dar, în concepţia lui Marx, această concepţie critică este inseparabilă de acel «praxis revoluţionar», şi, pentru a ajunge la el, este suficient să-l fi realizat în propria sa conştiinţa, imprimându-i o orientare către un scop clar conceput şi energic voit. Marx afirma că nu este vorba numai de a interpreta lumea ci de a o schimba prin dialectica acelui «praxis revoluţionar», născut din interpretarea critică a contradicţiei care s'a desvoltat în sânul realităţii.

Filozofia «praxis -ului, într'atât cât este legată de conceptul nevoiei răsărind din acţiunea individuală şi de clasă, constituie baza şi postulatul necesar al concepţiei istorice la Marx şi Engels. Arturo Labriola scria despre Marx: «el a găsit în muncă principiul activ al istoriei şi din mişcarea producţiei condiţiile muncii a văzut istoria ca un «praxis».

Aplicând gândirea lui Marx la situaţia actuală din România, «praxis-ul revoluţionar» capătă un caracter antimarxist sau, mai exact, naţionalist. In coştiinţa Românilor s'a produs o depăşire a erorii, fenomen tranzitoriu, pe care propaganda comunistă vrea să-l prezite ca o realitate eternă. Suprimând clasele sociale, regimul şi-a suprimat resortul revoluţionar, creind, fără să vrea, unitatea de conştiinţă a naţiunii care devine factorul revoluţionar. Oamenii, condiţionaţi de împrejurările istorice, transformă prin acţiunea lor istoria însăşi; exasperarea operează ca un izvor al acţiunii istorice a naţiunii contra regimului comunist. Mişcarea dialectică ar fi trecerea dela realitatea condiţiilor istorice (teza) sub constrângerea necesitătţlor (antiteza) la acţiunea naţiunii (sinteza). In introducerea istorică la «Manifestul comunist» (scris de Marx şi Engels)», Charles Audler dă o admirabilă precizare a conştiinţei de clasă: «Conştiinţa însăşi nu este decât orientarea oamenilor în acţiune şi această acţiune nu este decât reflexul provocat în ei prin acţiunile prealabile ale mediului material şi social».

Când muncitorii români—nu vorbesc de acea categorie socială de «paria», pe care o formează fosta burghezie ci de aceiaşi muncitori dinainte de 23 August 1944—văd cum se încarcă şi pleacă zilnic spre Rusia trenuri întregi de alimente în timp ce poporului român i se impune un regim de foamete, conştiinţa mizeriei lui nu mai este o conştiinţă de clasă ci naţională, sporind conştiinţa solidarităţii naţionale care a înlocuit solidaritatea de clasă. Se prepară astfel conştiinţa necesară acţiunii care va trebui să realizeze scopul: liberarea politică şi economică a României. In procesul dialectic, care în concepţia strict marxistă este caracteristică oricărei desvoltări istorice, conştiinţa şi voinţa apar şi sunt stimulate de condiţiile obiective. Dar din conştiinţa şi voinţa zămislite de acestea, se naşte acţiunea destinată să le modifice. Aceasta este concepţia critico-practică a marxismului în ce priveşte procesul istoric care este inseparabil de «praxis».

Atât Marx cât şi Engels au avut un dispreţ total faţă de cei pe care ei îi numeau «socialişti utopici», cu sentimentalism de mici burghezi; aceştia vedeau în suferinţa clasei muncitoare un fapt dureros, menit să fie înlăturat. Marx şi Engels vedeau în mizeria clasei muncitoare un instrument de progres, adică un mijloc menit să realizeze revoluţia socială. Ori mizeria, suferinţa, nu mai sunt atributele unei clase, ci ale întregei naţiuni, deci revoluţia va fi naţională şi antimarxistă. Cum fiecare moment istoric, în dialectica marxistă, zămisleşte propria lui negaţie, realizarea integrală a regimului marxist prepară negaţia naţională.

Pissarev, discipolul revoluţionarului rus Cernişevski, spunea: «Cuvintele şi iluziile pier, faptele rămân.» Ce rămâne de pe urma acestei aplicări integrale a marxismului? Marx şi Engels au denunţat profunda înjosire care caracterizează în regimul liberal, transformarea omului în marfă. Ori regimul comunist a transformat pe oameni în vite de muncă, exact ca şi vitele, fără nici un drept.

In ritmul dialecticei marxiste o funcţie activă este rezervată conştiinţei şi voinţei oamenilor, conştiinţei răului care nu poate să nu se deştepte când a atins cel mai înalt grad. In situaţia de azi a ţării noastre, energiile volitive stimulate de suferinţă şi împinse la acţiunea conştientă de înţelegerea multiplelor rele şi a cauzelor lor, prepară revoluţia naţională.

Marxismul a susţinut că muncitorii sunt împinşi la revoltă de contradicţia care există între natura lor umană şi condiţiile lor de viaţă. Această contradicţie a fost împinsă de regimul comunist la paroxism, de aceia sentimentul libertăţii în viaţa poporului român capătă din ce în ce mai puternic accentuat aspectul unei imense forţe creatoare care mişcă şi transfigurează atât pe om cât şi istoria naţiunii. Noi nu ne dăm seama de acest proces care este în curs, noi exilaţii suntem în afară de marea mişcare de patetică regăsire şi acceptare a comandamentelor naţionalismului. Editura «Carpaţi», retipărind volumul «Naţionalismul lui Eminescu», apărut în 1932 în editura Torouţiu, nu face decât să ne înlesnească o preparare spirituală pentru climatul pe care îl vom găsi la întoarcere. Dacă poezia lui Eminescu a cucerit din primul moment sensibilitatea românească, pe care am putea spune că a confiscat—o, gândirea lui politică şi-a făcut mai anevoios drum spre înţelegerea şi preţuirea noastră. Prima culegere de articole politice apărute în «Timpul», o face Grigore Peucescu, care la 1881 a luat conducerea ziarului. Această ediţie a apărut la 1891; trecuseră doar doi ani dela moartea lui Eminescu, deci nu se creiase perspectiva de timp, spre a putea judeca objetiv gândirea lui politidă. Prefaţa scrisă de Grigore Peucescu la această culegere de articole, era plină de căldură şi de cuprinzătoare înţelegere a valorii acestor articole de ziar, dar stăruia încă în atmosferă dogoarea pasiunilor răscolite de gazetarul care folosise cu atâta vigoare invectiva pamfletarului. In 1905, editura Minerva publică o ediţie critică, făcută de Ion Scurtu. Işi trecuse doctoratul în Germania cu o lucrare despre Eminescu şi aducea în cercetarea manuscriselor o riguroasă metodă. Ion Scurtu avea calităţi deosebite, dar seriozitatea, răbdarea cu care căuta să pună rânduială în manuscrisele lui Eminescu, îi dădea autoritate. Colabora la «Semănătorul». In 1912 a publicat o foarte bună ediţie de poezii, intitulând volumul lui Eminescu «Lumină de lună». Găsise în maldărul de manuscrise rămase pe urma poetului, fixat acest titlu pe care Eminescu intenţionase să-l dea volumului.

In 1909 se publică «Icoane vechi şi icoane nouă», cu o prefaţă de N. Iorga, colecţie de articole publicate în «Timpul». In 1910 editura Minerva publică «Articole politice». Nu este un volum alcătuit cu îngrijire. In 1914, «Librăria românească» din Iaşi însărcinează pe A. C. Cuza să scoată un volum mare de «Opere complete». A. C. Cuza s'a limitat să scrie prefaţa, lăsând pe Octav Minar să strângă materialul; deaceia această primă încercare de a edita opera completă (poezii, proză literară şi articole politice), are atâtea supărătoare scăderi.

Cea mai serioasă culegere de articole politice a fost publicată în Editura «Scrisul românesc» din Craiova, în 1931, de D. Murăraşu. Volumul cuprinde articolele publicate între 1870-1883, înlesnindu-ne o cunoaştere exactă a gandirii politice a lui Eminescu. Ediţia mai cuprinde, în afară de comentarii şi un studiu introductiv: «Eminescu ziarist şi scriitor politic». D. Murăraşu era familiarizat cu gândirea politică a lui Eminescu, trăise în intimitatea manuscriselor, îşi formase o convingere temeinică asupra naţionalismului lui Eminescu. Studiul pe care îl republică azi editura «Carpaţi», are toată seriozitatea de interpretare a gândirii politice a lui Eminescu, gândire rămasa valabilă, după trecere de trei sferturi de secol. Ce impresionează în această lucrare, este seriozitatea cu care autorul a cercetat fiecare articol, desprinzând cu o pătrunzătoare înţelegere ce este secundar, efemer şi ce se integrează într'um sistem de gândire, într'o viziune personală a Statului român. Putem spune fără exagerare că D. Murăraşu este cel mai serios şi mai complet cercetător al manuscriselor lui Eminescu. Ce te impresionează în activitatea de gazetar a lui Eminescu, este realismul lui politic, oroarea de retorică, vrăjmăşia pe care o poartă politicianismului care înlesneşte triumful mediocrităţii şi a incompetenţei. In Franţa, prin 1910—deci treizeci de ani mai târziu—Emile Faguet a făcut epocă publicând cele două volume, «Le Culte de l'incompetence et de l'irresponsabilité». Curios, în critica acerbă pe care Eminescu o face liberalismului, vom găsi toate elementele pe care le va folosi 50 de ani mai târziu Charles Maurras şi tot grupul de la «l'Action française». Definind naţionalismul, Charles Maurras scria: «Nationalismul se aplică într'adevăar, mai degrabă decât Pământului Părinţilor, Părinţilor înşişi, sângelui lor, operilor lor, moştenirii morale şi spirituale, mai mult decât materiale. Naţionalismul este ocrotirea pe care o datorim tuturor acestor tezaure care pot fi ameninţate fără ca o armată străină să fi trecut frontiera, fără ca teritoriul să fie fizic cotropit. El (naţionalismul), apără naţiunea contra atrăinului dinlăuntru.» Este formula care cuprinde admirabil naţionalismul lui Eminescu. Meritul lucrării dlui Murăraşu este de a ne fi făcut usoară înţelegerea complexului gândirii politice a celui mai mare gazetar politic pe care l-a avut neamul românesc. Admirabilă insistenţa dlui D. Murăraşu de a pune în evidenţă, cu abondenţă de citate, ţărănismul lui Eminescu, pentru care ţărănimea este singura clasă pozitivă: «Aceasta este într'o ţară clasa cea mai pozitivă, purtătorul istoriei unui popor, naţia în înţelesul cel mai adevărat al cuvântului» sau: «Rămânea deci o singură clasă muncitoare din a cărei exploatare trebuia să trăiască toată societatea română: ţăranul», scria Eminescu. Intr'un articol publicat în «Timpul» (3 Sept. 1881) «Fanarioţii şi clasele dirigente», Eminescu revenea asupra aceleiaşi idei care formează axa gândirii lui politice: «Precum însă, aproape singurul producător în ţara noastră e ţăranul, trei din patru părţi ale poporului, susţinerea întregei xenocraţii se traduce în muncă ţărănească, în bir plătit de ţăran sub diferite forme».

O altă calitate a lucrării dlui Murăraşu este situarea lui Eminescu în ambianţa ideologică a epocii, grija pe care o arată de a înlătura credinţa că naţionalismul militat de el făcea o notă singulară într'o epocă de liberalism. Barnuţiu, Haşdeu, A. D. Xenopol, militau acelaş naţionalism. M'a surprins că nu a amintit pe Dionisie Pop Marţian (1829-1865), întemeetorul naţionalismului economic. In precuvântarea la «Economia socială», publicată în 1858, spunea cu o viziune de profet că este îngrijorat de viitorul ţării numai din pricina lăcomiei pentru izvoarele bogăţiei noastre. Vedea primejdiile care ne aşteaptă pe urma străduinţelor străinilor de a acapara aceste bogăţii şi ulterior de a ne exploata. Dionisie Pop Marţian atrăgea atenţia oamenilor politici asupra caracterului naţional-politic pe care îl au problemele economice, decisive pentru existenţa Statului. «Ne inundează tendinţa intereselor materiale —boala secolului—şi noi departe de a ne şti apăra, n'am cugetat nici barem asupra mijloacelor paleative. De vom scăpa de dependenţă politică ni se pregăteşte alta economică», scria Dionisie Pop Marţian, în 1858.

Marţian este numit director al Oficiului statistic (înfiinţat în 1859), iar în 1860 scoate «Analele statistice şi economice». Cine a răsfoit cele două volume de Anale din materialul publicat, poate desprinde configuraţia şi structura economică a societăţii româneşti în epoca primei uniri. Deşi avea o foarte temeinică pregătire teoretică (îşi făcuse studiile juridice şi economice la Viena), Dionisie Pop Marţian dă primat studiului realităţilor economiei nationale, fără de care nu se poate formula o judecată politică valabilă. Sunt interesante concluziile la care ajunge în 1863 Dionisie Pop Marţian: aservirea economică faţă de străinătate şi acapararea de către străini a bogăţiilor ţării şi exploatarea poporului român prin comerţ şi camătă. Aceste două fenomene sunt datorite unei politici economice de libertate generală şi a unei ideologii de impecabilă

Urmează pagina 21.

GHEORGHE COSBUC

însă în fiecare vară la Predeal şi când îl vedeam la Bucureşti, toamna, ne spunea cu un zâmbet obosit că a fost până la stâlpul de frontieră şi că l-a alungat de acolo un jandarm cu pene de cocoş. Ce furtuni mute vor fi bătut atunci în adâncurile, din care au ţâşnit accentele sumbre de baladă? Abia prin anii 1910, o amnestie colectivă i-a deschis poarta. Cu cel dintâin tren s'a dus la Năsăud, şi apoi înfrigurat, a luat centrele noastre dearandul. Mi-aduc aminte la Sibiu, când a călcat intâiu după 20 şi câţiva de ani, palid bolnav, neurastenic, copleşit de amintirile tinereţii, voluptatea revederii îl durea. Se nemerise tocmai o serbare culturală, lumea dimprejur era adunată într'o sală de conferinţe. Mi-a cerut să-l duc acolo, fără să suflăm un cuvânt. L-am dus. S'a retras într'un colţ de balcon şi s'a pitit să nu-l vadă nimeni. Privea cu un tremur de pleoape în toate părţile, la ţăranii din Răşinari, la costumele dela Sălişte, la ceata de preoţi, brâne albastre, brâne roşii... O mişcare s'a produs subit în sală, cineva l-a recunoscut, lumea întreagă s'a ridicat în picioare să-l vadă, să-l aclame. Deodată un glas de popă trăgănat a început cântecul şi într'o clipă femei, bărbaţi, copii s'au asociat şi a cântat toată lumea şi cânta şi el plângând:

Pe umeri pletele-i curg râu
Mlădie ca un spic de grâu
Atâta mi-e de dragă...

In inima lui Coşbuc a svâcnit cu putere idealul împlinirii hotarelor. Minunea visului s'a împlinit, Coşbuc însă şi-a profeţit şi prăbuşirea lui, el n'a mai fost să cânte isbânda, balada cea din urmă.

Viforul năpraznic l-a frânt lângă groapa copilului lui, în zilele de umilinţă, când Bucureştii gemea subt călcâiul invaziei duşmane şi când poetul rătăcea ca un spectru din «Infernul» lui Dante, cu ai cărui fiori şi-a încins ani îndelungaţi tâmplele cărunte.

Ce a fost Coşbuc în evoluţia noastră literară? Să ne-o spună el:

SUNT SUFLET DIN SUFLETUL NEAMULUI MEU
ŞI-I CÂNT BUCURIA ŞI AMARU

Noi stăm smeriţi în faţa geniului creator al neamului, care şi-a răscumpărat cu jertfe actul de justiţie de care s'a împărtăşit, şi acum când stăruie înaintea noastră umbra lui Gheorghe Coşbuc, îi închinăm şi ei cuvintele scrise pe mormântul marelui florentin în biserica Santa Croce:

Onorate l'altissimo poeta!

Octavian GOGA

Discurs de receptie rostit de Octavian Goga în şedinţa Academiei române la 30 Mai 1920.

* *Din volumul «Mustul care fierbe».*

RUGACIUNE

Nichifor Crainic

Sub stele, Doamne, cu pamântul frate
Plutesc peste genuni nemăsurate.

Deasupra zodii, besnă dedesupt,
Mă simt de besnă cu pământul, supt.

Ne soarbe-adâc vâltoarea de catran,
Flămândă gură de leviatan.

Suntem fărâmitura aruncată
Spre foamea lui prăpăstios căscată.

Mă zgudui, Doamne, cu pământul scapăt
In golul nefiinţei fără capăt.

Şi, doi o spaimă, izbucnim deodată
Spre soare el, şi eu spre tine, Tată.

Vulcani de rugăciune şi de lavă,
O desnădejde asvârlim'în slavă...

...Şi simt că rugăciunea e, Doamne, o dovadă
Că tu te'nalţi din mine în ea ca seva'n mladă,

Cum lava spune'n vijelios desnodământ
De-o inimă de soare ce arde în pământ...

Că iată-ne: sub tine şi sub soare
Ne regăsim — fărâme plutitoare.

Senin privesc în jos şi nu mă sperii:
Pe-adâncul nimicirii şi-al tăcerii,

Sunt candela sub bolţile divine—
In haos spânzur, dar atârn de Tine.

Din volumul *Ţara de peste veac.*

ACTUALITATEA LUI EMINESCU

orientare clasic liberală. «Toate relele de care este bântuită România şi care-i distrug viitorul, provin din cauză că Românii nu pun politică în economie şi economie în politică», scria Dionisie Pop Marţian în «Analele» din 1864. Este isbitoare asemănarea felului de a gândi, de a exprima lapidar, al acrisului lui Marţian cu al lui Eminescu. Este exclus ca atât «Analele» cât şi «Economia socială» sa nu fi fost citite cu atenţie de Eminescu. Cu aceiaşi grijă de a stabili originile gândirii lui politice, dl Murăraşu îi caută filiaţiile din cultura social-politică germană. Mă surprinde că i-a scăpat tocmai Adam Müller, teoreticianul politic al generaţiei romantismului german, Görres, Schlegel, Novalis. In cartea lui Adam Müller «Elemente de politică» (Elemente des Staatskunst) vom găsi foarte multe din ideile bazice ale gândirii politice ce străbate toată activitatea gazetarului.

Fără îndoială că Eminescu—gânditorul politic—a fost sub acest aspect mai puţin studiat şi meritul lucrării dlui D. Murăraşu este de a fi făcut prima încercare de a înfăţişa activitatea de gazetar politic a celui care este destinat să ne inspire mâine în acţiunea de reconstruire a Statului român. Ce luminos pune în evidentă multiplicitatea şi vastitatea culturii lui Eminescu; în spatele criticii lui vehemente, în spatele invectivei de o rară violentă, simţim prezenţa omului de o excepţională pregătire intelectuală.

Intr'un articol, Ion Ghica scria: «Departe de aceste lupte, urmaşii când vor citi câte s'au scris intr'acești timpi, vor vedea cu mâhnire sărăcia de idei şi avuţia de patimi care ne sfâşie intr'un timp atât de critic, intr'un timp când trebuia ca toată inteligenţa să aducă contingentul său la o lucrare atât de mare, atât de anevoioasă, ca renaşterea unei naţiuni». De mult a amuţit vuetul pasiunilor şi din toată agitaţia, din frământarea pasiunilor partizane, rămâne ca un îndreptar valabil, bogăţia de idei risipite de Eminescu în harnica lui dăruire ca gazetar.

Editura «Carpaţi» a făcut un mare serviciu Românilor exilaţi tipărind lucrarea dlui D. Murăraşu «Naţionalismul lui Eminescu». Mâine vom trebui să începem reconstruirea Statului român sub egida lui Eminescu.

Democratie? Fără îndoială dar încadrată masiv emoţionantei realităţi româneşti: ţărănimea. De această realitate se isbeşte marea ofensivă marxistă de desnaţionalizare şi «praxis»—ul ţărănimii sub dominaţia comunistă duce la concluzia revoluţiei naţionale.

Dacă ne-am fi trudit toţi intelectualii să facem timp de un secol educaţia naţionalistă a poporului român, nu am fi putut realiza cât a realizat opresiunea marxistă. Şi mâine, după eliberare, ne vom da seama de actualitatea gândirii politice a lui Eminescu.

Editura «Carpaţi» are intuiţia direcţiei pe care o va lua gândirea politică a poporului român.

** Note pe marginea cărţii «Naţionalismul lui Eminescu» apărută recent în editura «Carpaţi».*

TARA MEA ESTE ITACA

Sub Alphonse al XIII-a, a fost nevoit să se exileze pentru câtva timp, Miguel de Unamuno, marele scriitor spaniol.

A stat la Paris şi ca orice exilat căuta şi Unamuno să regăsească atmosfera din patrie, fecventând cercurile spaniole. Intr'o zi, povesteşte Jean Casson, în apartamentul pe care romancierul Blasco Ibáñez îl ocupa la hotel Louvre şi în timp ce Unamuno s'a retras intr'un colţ, adâncit intr'o mânioasă meditaţie, având în preajma lui gazetari, politicieni şi conspiratori cari se agitau, la un moment romancierul i se adresă: «Ei, don Miguel, lasă gândurile intunecate şi vino cu mine în balcon, ca să contempli avenue de l'Opéra. Nu ai făcut înconjurul lumii dar eu care l-am făcut şi cunosc toate capitalele, îţi jur că nu este nici una aşa de frumoasă, aşa de exaltantă, ca Paris. Centrul lumii nu poate fi altul decât Paris». Şi atunci Unamuno ridică faţa lui ca un portret de Greco (exact portretul lui Antonio Covarrubias, care se găseşte la Toledo) şi cu un ton religios răspunde laconic: «Sierra de Gredos».

Blasco Ibáñez n'a ştiut în primul moment ce să răspundă, apoi s'a recules: «Sierra de Gredos? Dar sunt munţi prea puţin înalţi. Eu care am văzut Himalaia, te asigur că Sierra de Gredos, este un nimic. «Don Miguel Unamuno a privit îndelung pe Blasco Ibáñez şi s'a mulţumit să repete: «Sierra de Gredos»...

Pentru Miguel de Unamuno, asprul peisaj al Castiliei îi vorbea sufletului mai mângâietor decât toate splendorile lumii, el se simţea pretutindeni stingher, chinuit de dorul de ţară, ceiace Grecii numeau nostalgie, adică răul intoarcerii sau ceiace Francezii numesc «mal du pays». Găsim şi la Homer acest chinuitor dor al intoarcerii în ţara în care ne-am trăit copilăria, pe pământul pe care îl calcă părinţii noştri şi l-au călcat şi străbunii. Homer a folosit o formulă cuprinzătoare pe cât de expresivă: «pământul patrie». Ulysse nu este alteeva decât epopeea intoarcerii, lupta patetică a omului împotriva destinului. Şi în lunga lui rătăcire pe întinsul Mediteranei, tot timpul Ulysse visează «să vadă urcând spre cer fumul ţării sale». Această nostalgie de pământul-patrie, apare ca unul dintre cele mai vechi şi mai profunde sentimente ce au încălzit sufletul omenesc. Pornim să colindăm lumea, dar ducem cu noi imaginea patriei. Toate încercările la care a fost supus Ulysse, cântecul Sirenelor, băutura vrăjită a lui Circe ca şi gingăşia frumoasei Nausica, nu erau decât tot atâtea ispite pentru a-i da «uitarea intoarcerii». La începutul cântului al V-a, Ulysse ne dă imaginea exilatului care plânge pe malul mării intoarcerii în Itaca. «Ţara mea este Itaca...» işi îngână dorul Ulysse. «Ea este stâncoasă şi cu toate acestea, bună mamă. Pentru mine nu există nimic mai dulce decât pământul Itacei».

Miguel de Unamuno, profesorul de limba şi literatura greacă la Universitatea din Salamanca, spunea: «Sierra de Gredos» ca Ulysse... «Itaca».

Ce puţină bogăţie de imagini, de amintiri, de sentimente, au dus în pribegie cei cari după câţiva ani se pot despărţi de tot ce-au lăsat în urmă şi scuturând pulberea trecutului, trec în alte comunităţi naţionale. Suflete sărace, biete suflete uscate, oameni de nicăiri, purtaţi de vântul întâmplării, aruncă veseli ancora oportunismului. Frunza îngălbenită se desprinde de pe ram!...

Imi amintesc figura uluită a lui Octavian Goga când a primit scrisoarea romancierului Szabo Deszo, prin care îi exprima dorinţa de a deveni cetăţean român, luând numele Mille, numele mamei lui. Szabo Deszo era unul dintre cei mai mari romancieri de limbă maghiară. Trăia la Budapesta şi sub impulsul revoltei contra unei ordine sociale de structură feudală, a voit să se separe de comunitatea lui naţională. «Nu-ţi poţi da demisia din naţia ta. Lupţi să îndrepţi ce crezi că dăunează progresului neamului tău, dar rămâi până la mormânt strâns legat de soarta lui». Este bine să fie amintite cuvintele lui Octavian Goga, pentru cei ce confundă cetăţenia cu hanurile în care poposeşti vremelnic, cât te simţi bine.

Când neamul tău este la tragică strâmtorare, nu-i svârli ca un dispreţ al muceniciei lui, demisia. Este doctrina lui «Ubi bene, ibi Patria» şi, în special pentru intelectualii, —deşi sunt cei mai vitregiţi în această prelungită pribegie—condamnarea este fără circumstanţe atenuante şi fără apel.

Dar poate constitui o pierdere lepădarea de naţie a unor oameni cari nu s'au simţit înrădăcinaţi cu toată fiinţa lor în pământul românesc? Fără ezitare răspundem: nu!

P. Ş.

NOTE PE MARGINEA CARTILOR

GINO LUPI: STORIA DELLA LETTERATURA ROMENA *

Inchinată dlui Aron Cotruş, ca un semn de veche şi frăţească prietenie, cartea aceasta are o dublă semnificaţie: dragostea nemărginită pentru România veşnică şi de neuitat, acum când sângerează şi se frânge încet, sub cea mai odioasă povară a blestemului ce-l îndurăm şi iarăşi dragostea şi constanţa sentimentelor faţă de poetul care astăzi struneşte pe harfă imnuri pentru ce-a fost şi ce va fi în curând. Aici este meritul cel mare al dlui prof. G. Lupi: prezentarea culturii româneşti, cum este în realitate, neatârnată şi fără să fie apendicele niciunei culturi, în momentele ei cele mai tragice, uitată şi părăsită de toţi prietenii ei de altădată şi închinată lucrării valoroase poetului luptător, al cărui viguros talent pentru viaţa şi viitorul Ţării se sbate, vibrează şi întrupează forme noui de poezie.

N'aş vrea să mi se ia în nume de rău, dacă mi-aş îngădui să spun, că opera aceasta de ştiinţă literară apărută în Italia, este cea mai mare mângâiere ce-o poate avea poporul român, ce se află între hotare sau în pribegie.

Voiu scrie altădată despre viaţa şi activitatea dlui prof. G. Lupi, care este unul dintre cei mai prodigioşi misionari în slujba idealului nostru cultural. Poporul român îi va răsplăti meritele acestea cum se cuvine, după datina noastră de ospitalitate mai târziu oleacă, după ce va curăţi Ţara de toată scârnăvia cu care este mânjită de duşmani. Astăzi vom încerca să prezentăm cu toată modestia, planul de lucru al distinsului profesor milanez, care şi-a împletit-se pare-viaţa Dsale, cu destinul, oricare ar fi el, al Neamului frate dela Dunăre.

Aş vrea să fac o remarcă generală asupra felului cum s'a scris până acuma istoria noastră literară. La fel cu istoria. Recunoaştem că am avut de luptat cu duşmani puternici şi bine pregătiţi, ca să putem să le răsturnăm teoriile desigur pătimaşe, oarbe, subiective prin care ni se contestă origina latină, continuitatea pe pământul istoric al Daciei şi naşterea noastră ca popor din cuceritorii romani (ei înşişi spanioli, portughezi, italieni, etc.) şi Dacii trib getic, ca şi din celelalte triburi getotracice şi germanice, care se aflau pe pământul cuprins între Tisa, Nistru şi Balcani. Istoricii noştri n'au voit niciodată să adâncească izvoarele istoriei noastre (avem şi excepţii onorabile) şi să cerceteze istoria şi comparativ, cu izvoarele istoriei celorlalte popoare. Le-a plăcut să spună că limba dacă a pierit fără urme, fiindcă Dacii doar gândeau şi vorbeau şi nu scriau, dar în Ardeal nu s'au făcut săpături serioase, de către învăţaţi specialişti ajutaţi de Statul român. Nu s'a întreprins cercetarea tuturor bibliotecilor din Europa, în special de tineri bursieri, cari măcar să scoată bibliografiile subiectelor ce interesau pe învăţaţi, nu s'au trimis bursieri să studieze filologia germanică (respectiv limba gotică) în Germania şi Suedia, iar studiul lui Diculescu nu a atras luarea aminte a nimănui, fiindcă nimeni nu era în stare să i-l aprofundeze. In special săpăturile făcute la noi în ţară, ar fi adus multă lumină în istoria poporului român, care-i considerată mereu ca o enigmă. Afară de Pârvan, n'a scris nimeni despre Geţi, Daci şi Sciţi, ceva temeinic. Nu s'a studiat. Un şlep întreg cu pietre dela Adam Clisi, material viu, interesant poate, a fost lăsat de Tocilescu să se scufunde în Dunăre, lângă Rasova (jud. Constanţa) şi nu s'a mai gândit nimeni să vadă de ce au fost scufundate aceste pietre! Istoricii noştri s'au năpustit asupra lui Grimm, care studiase pe Daci, şi-i considera de origină germanică. Dar istoricilor noştri le plăcea să spună mereu că spiritul nostru de administraţie, agricultura, arta militară, etc. le moştenisem dela Romani iar poezia, reveria, simţul literar, le moştenim dela... Slavi (cari or fi aceia?) Le plăcea să spună că însăşi rasa noastră este contrabalansată de trăsăturile... slave. Se fereau să spună că poate secolii de trai comun cu atâtea seminţii germanice ne-au imprimat părul blond şi ochii albaştri din atâtea părţi ale Ţării noastre. Cu Slavii din răsărit şi nord ne-am văzut târziu de tot, cu cei din miazăzi ne-a ferit Dumnezeu să semănăm cu ei. Străinii de sânge românesc, care au scris între altele şi istorie, au căutat să ne conteste latinitatea noastră şi să fim oarecum cufundaţi intr'o dubioasă helenitate balcanică. Iarăşi este o mare greşală ca să fim consideraţi popor balcanic, numai pentru a ne apăra ramura noastră macedoromânsă, care ne este scumpă. Leagănul nostru este Ardealul, şi raza de întindere a Neamului, Iliria, Panonia, Transnistria, până jos la Pind.

In privinţa limbii şi exprimării în scris a poporului nostru, istoricii noştri romantici au spus că primele noastre manifestări scrise au fost în limba slavă (bine că nu cea rusească!), uitând să spună că, cu mult înainte, Românii s'au exprimat în limba latină sau italiană (cfr. cercetările dlor Cl. Isopescu şi Baffi). Manifestări scrise în limba străbunilor noştri, înaintea celor scrise după ce s'au stabilit relaţii politice şi chiar sociale cu Slavii din Sudul Dunării (adică Bulgarii şi Sârbii), în limba paleoslavă. Să nu fi ştiut istoricii noştri aceasta, nu se poate, categoric. Să le fi pus sub obroc din motive politice, nu-i exclus. Dar adevărul tot iese sau va ieşi la iveală şi istoria romantică rămâne doar poezie.

Planul de redactare a lucrării dlui prof. G. Lupi este întocmit astfel ca să prezinte publicului şi învăţaţilor istoria literaturii româneşti dela 1800 până în prezent. Este împărţit astfel: I. Formarea literaturii naţionale (1800-1866). II. Perioada lui Carol I (1866-1914), înglobând formarea spiritului critic, cu "Junimea" şi "Convorbiri literare", scriitorii noştri clasici, Eminescu, Caragiale, Creangă, Odobescu, etc. şi epoca semănătoristă. Partea III-a a lucrării este destinată literaturii dela 1914 la 1940.

Precum se vede din expunerea dlui Prof. G. Lupi, intenţia dsale a fost să familiarizeze pe cititor cu literatura modernă, întrucât literatura veche este doar o introducere la opera dsale. Noi credem c'ar fi fost bine să fi prezentat şi literatura veche (în detrimentul lipsei de spaţiu şi hârtie), mai devoltat, întrucât pentru Neamul Românesc, literatura veche şi istoria limbii formează toată argumentarea noastră în faţa străinătăţii, de nevaloarea naţională a culturii române cum şi de contribuţia ei la îmbogăţirea patrimoniului lumii (cfr. studiile dlor prof. Gr. Nandriş, Găzdaru, Isopescu, Baffi, etc.). Cu un Petru Moghilă sau Nicolae Milescu Spătaru se poate mândri orice literatură străină. Demonstrarea scrisului latin sau romanic, reprezentat prin Nicolae Olahuz (Carmina), Voevodul poet Petru Cercel ca şi poemele lui Miron Costin, etc. Noi Românii trăim astăzi aceleaşi vremuri când ni se contesta chiar dreptul de viaţă fizică, nu numai spirituală. Lupta înverşunată ce se dă cu argumente false, slabe, dar persistente, are scopul desfiinţării noastre de pe harta lumii. Trebuie să răspundem cu armele noastre romane, care sunt tari şi eterne. Istoria nu trebuie tratată numai sub raportul cultural şi cu viziuni umanitariste, desfiinţătoare de neamuri, graniţe, limbă, etc. La fel istoria literară. Ambele sunt nu numai discipline de studiu ci, pentru poporul respectiv, şi mijloace de educaţie şi de susţinerea dreptului la viaţă în arena lumii. Era după primul războiu mondial tendinţa Ministerului Instrucţiunii de a reduce istoria naţională doar la momentele culturale, evitându-se faptele de arme ale lui Ştefan, Ţepeş, Mihai, etc. Teoria susţinută de Kiriţescu, secretar al ministerului pe-atunci, a fost isbită de valul profesorimii secundare, care l-a ameninţat, cum se cuvenea, pe interpretul dispoziţiilor dulcege ale defunctei Ligi a Naţiunilor.

Şcoala ardeleană este un mare moment revoluţionar în istoria noastră literară şi atât corifeii ei cât şi faptele de cultură săvârşite de ei şi urmaşii lor (scuzându-se chiar ridicolul în care căzuseră, căci pornea dintr'o fanatică iubire de limbă, neam şi pământ românesc), merita o tratare mai desvoltată, spre a se edifica neştiutorii şi ponegritorii noştri asupra originii noastre nobile. Sunt atâţia scriitori mici cari pot fi doar pomeniţi, cu eventualele lor volumaşe, şi cari nu trebuie să treacă înaintea celor mari. Admirabile sunt figurile celor doi patriarhi ai culturii noastre, Heliade şi Asachi, viaţa şi opera lor marcând epoca eroică a literaturii noastre. Romanticii Stamati şi Cârlova sunt pomeniţi de autor cu dragostea cuvenită, mai ales pentru vremea în care au trăit. Cei doi poeţi mari, Gr. Alexandrescu şi D. Bolintineanu sunt analizaţi cu lux de amănunte, şi, mai ales, ultimul, căzut în disgraţia unor istorici literari pătimaşi, este pus la locul cuvenit. Epoca de tradiţionalism şi istorism, reprezentată prin Kogălniceanu, Alecu Ruso, N. Bălcescu, C. Negruzzi, I. Ghica, Ion Codru Drăguşanu, este iarăşi foarte bine tratată. Lui Vasile Alexandri îi consacră un capitol întreg, analizându-i-se opera cu deamănuntul. Desi Alexandri intră în epoca de istorism a "Daciei literare" şi a lui Kogălniceanu, prea mare este activitatea lui ca să nu i se acorde pentru întreaga lui creaţie poetică un capitol. Cele spuse de noi mai sus sunt constatări de ordin general pentru felul cum s'au scris la noi—absolut toate istoriile literare—iar materialul istoriografic prezentat de diverşii autori a fost cercetat—aşa cum este—de învăţaţii străini, cari l-au prelucrat mai apoi în vederile lor.

Nu-i nici o vină pentru un cercetător străin, care va scrie o carte bună, dar cu un material oarecum demn de scărmănat şi pus la punct cu adevărul. Noi suntem de părere că istoriografia unui popor nu trebuie să fie doar o înregistrare de oameni şi opere, ci o categorisire a lor în timp şi loc, şi după criteriul valabilităţii. Aceasta o face cu prisosinţă dl prof. G. Iupi.

Partea întâia se încheie cu capitolul în-

Urmează pagina 22.

STORIA DELLA LETTERATURA

chinat scriitorilor de-o importanţă mai mică, între cari Boliac, C. A. Rosetti, Depărăţeanu, Donici, A. Mureşanu, G. Sion, C. Negri, etc., dar cari sunt caracterizaţi cu justeţe. Date biografice puse la punct printr'o cercetare minuţioasă a studiilor de specialitate.

Partea a II-a este denumită "Perioada lui Carol I" (1866-1914) şi remarc acest lucru ca pe o adevărată revelaţie. Ii revine cinstea dlui prof. G. Lupi, căci a interpretat epoca cea mai rodnică a culturii noastre, astfel că a legat-o de măreaţa domnie a Monarhului creator al României moderne. Dsa este primul care împărţeşte astfel materialul literaturii noastre. Este un act de pioasă amintire faţă de un adevărat rege, încurajator de cultură, cum a fost Carol I şi îndreptăţeşte desigur pe orice cercetător să adaoge epocii lui Ştefan, Matei Basarab, etc., şi o epocă a lui Carol I, epoca de creaţie a Neamului. După o scurtă vedere istorico politică a epocii, analizează epoca critică şi "Junimea", moment culminant în istoria culturii româneşti, desprinzând figura lui Titu Maiorescu, marea personalitate politică şi culturală care domină dela 1866 viaţa spirituală a României. Atmosfera junimistă este prezentată într'o formă deosebită până acum şi rolul jucat de ea poate convinge pe orice cercetător al nostru. Lupta creatoare a acestei grupări şi victoria asupra tendinţelor bolnave, infiltrate în literatură, sunt evidenţiate de autor cu elocvenţă.

Niciun curent literar n'a putut să aibă întâietate în cultura românească, afară de curentul junimist, condus cu atâta simţ literar şi critic, de Titu Maiorescu. Sunt momente literare demne de reţinut istoric, dar n'au constituit şcoli cu idealuri estetice serioase, deaceia au şi dispărut odată cu iniţiatorii lor.

Tradiţionalismul romantic, sub steagul lui B. P. Haşdeu, mare filolog, istoric, filozof, etc., n'are viaţă şi trăieşte doar prin marea figură a lui Haşdeu, latiniştii din Ardeal cu Aron Densuşanu în frunte nu pot crea nimic literar şi sbaterea de a crea o altă limbă artificială, moartă, n'a avut nici un succes. Şcoala ardeleană şi curentul latinist desăvârşise opera naţională de care aveam nevoie pentru viaţa noastră spirituală, atacată de duşmanii interesaţi. Trăirea noastră în duhul nobil al latinităţii era utilă vieţii sufleteşti a neamului românesc. De lipsa ei ne lovim acum. In ceiace priveşte şcoala socialistă a lui Gherea, care scria în ruseşte şi apoi i se traducea proza teoretică a tendenţionismului în artă, dl prof. G. Lupi este clar în expunere. Nu s'a impus nimic căci n'a avut nici o priză cu glia Neamului. Mişcarea socialistă n'a avut niciodată cuvânt în ţara românească, spun din punct de vedere literar, şi nici creatori n'a avut, deci nici opere de seamă n'au da la iveală. "Impărat şi proletar" şi "Noi vrem pământ", au fost scrise de naţionalişti, scârbiţi de politicianismul odios şi abject din Ţară. Simbolismul lui Macedonski iarăş nu s'a putut impune, nici măcar prin condeiul poetic al "şefului" care şi-a atras antipatia generală prin faimoasa epigramă la moartea lui Eminescu. La fel atacurile contra lui Alexandri şi campania antidinastică de pe la 1884 l-au depărtat pe singuraticul boem de masa românească.

Capitolul acesta este iarăş tratat cu competinţă de dl prof. G. Lupi. Dsa dovedeşte o adâncă iniţiere în intimităţile literare româneşti, iar tratarea lor este fermă dar elegantă.

Scriitorii clasici ai epocii 1866-1900 sunt: Eminescu, cel mai mare poet al Neamului românesc, căruia autorul i-a închinat un studiu de seamă ,important pentru ştiinţa literară românească prin obiectivitatea şi precizia cu care este întocmit (de care ne-am ocupat în revista "Inşir'te mărgărite".) Aici ca şi în broşura amintită, figura lui Eminescu este privită cu aceiaşi dragoste şi înţelegere critică. Impresionantă delicateţa cu care vorbeşte despre boala şi moartea marelui poet, originea care pe alţii îi preocupă în special, dl prof. Lupi o fixează după datele cunoscute. Duioşia cu care-l acoperă pe Eminescu ne iniţiază şi mai mult în sinceritatea autorului faţă de România. Omul, poetul, filozoful şi gazetarul sunt trataţi cu distincţie. Analiza operei lui Eminescu este făcută judicios, clar expusă, apropierea de Petrarca foarte interesantă. Chinuirea cu problemele eterne ale lumii şi redarea lor într'o formă şi un fond expresiv de universalitatea unui mare poet naţional român. Acestea toate sunt probleme ce le rezolvă dl prof. G. Lupi cu adâncă pricepere şi gust. Bibliografia îngrijită.

Cu mult simţ artistic analizează la fel proza lui Odobescu, creaţiile poetice ale lui Ion Creangă, povestirile ardelene ale lui Ion Slavici, caracterizându-le cu preciziune şi onestitate literară. Pătrunderea operei lui Caragiale se poate vedea din critica făcută operei dramatice şi prozaice a marelui scriitor. Dl prof. G. Lupi a înţeles nu numai lupta literară a lui I. L. C. cu o societate care l-a învins, dar tot fenomenul care bântuia Ţara ce voia să împrumute o formă falsă de viaţă politică şi socială fără evoluţie.

Scriitorii minori sunt S. Bodnărescu, Col. Th. Şerbănescu, N. Nicoleanu, A. Naum, D. Petrino, Matilda Cugler-Poni, Veronica Micle, etc., cu lucrările lor mai mult sau mai puţin apreciate, dar pentru care dl prof. G. Lupi are o vorbă bună, ca şi pentru cei mai răsăriţi ca fraţii Jacob şi Leon Negruzzi, Nicu Gane, etc. Intreaga atmosferă dela "Junimea" este privită cu simpatie de autor.

La fel procedează cu scriitorii mai mici şi cari au scris sub influenţa altor cercuri literare. Sunt citaţi cu operele lor şi cu o caracterizare exactă. Unii merită intr'adevăr să fie judecaţi estetic, dar alţii-Carol Scrob, Rădulescu-Niger, etc., o pomenire le este suficientă. Credem că pentru Ion Bianu, Vasile Conta, Anghel Demetrescu, Sim. Fl. Marian, Tudor Pamfile, G. Dem. Teodorescu, etc., ar fi trebuit capitol special, căci sunt şi oameni de ştiinţă (chiar dacă i-am considera numai oameni de cultură şi tot ar trebui remarcaţi).

Pentru epoca dintre 1885-1914, din manifestările junimiste şi cele semănătoriste, studiază minuţios pe Duiliu Zamfirescu şi pe I. Al. Brătescu Voineşti. Poezia şi proza sunt analizate cu fineţe şi dl prof. Lupi remarcă clasicismul poeziei lui Zamfirescu care nu lezează iubirea de glie şi tradiţie din seria Comăneştenilor. Este deasemenea aproape de lumea eroilor lui Brătescu Voineşti, căci îi desprinde cu uşurinţă din paginile maestre şi ni-i arată aşa cum sunt, inadaptabili, care vor cădea în lupta cu viaţa nouă, în care nu pot trăi.

I. Popovici-Bănăţeanu şi Victor Vlad-Delamarina, sunt reprezentanţii Banatului şi sunt zugrăviţi cu simpatie de către autor. La fel proza lui I. A. Basarabescu este analizată cu atenţie, dar poate că ar fi trebuit să se insiste asupra nuvelisticei lui specifice şi a technicei schiţei în care scriitorul este maestru.

Nu sunt trecuţi cu vederea nici A. C. Cuza, O. Carp, Ion Gorun, Constanţa Hodoş, Haralamb G. Lecca, Radu D. Rosetti, etc., ca să se oprească asupra lui Barbu Delavrancea şi să ni-l prezinte ca pe un naturalist şi psicholog în nuvelă, şi un distins dramaturg, creator de limbă, de imagini, de dialog. Pentru epoca semănătoristă consacră dl prof. G. Lupi pagini întregi şi dă explicări frumoase şi interesante pentru a concretiza ideologia uneori interpretată cu patimă de alţii. Conceput de ministrul Spiru Haret, un fel de Wilhelm von Humboldt al României, şi tradus în faptă de Vlăhuţă şi Coşbuc, care au expus un program de ideologie naţională şi socială aplicabil literaturii româneşti. Ambii mari poeţi sunt analizaţi amănunţit. Nu omite istoricul nici Vlăhuţă, de mare efect pe vremuri, iar celebrei balade "Nunta Zamfirei" îi dă locul cuvenit în literatură, după ce cu ani înainte N. Iorga, la publicarea ei, o categorisise că "miroase a alifie de muscă văduvă". "Minciuna stă cu regele la masă" a lui Intreaga operă bazată pe folklorul şi superstiţiile poporului român este cercetată de istoric şi analizată cu atenţie. Problema aşa ziselor plagiate literare, pe care le-ar fi comis Coşbuc, nu prezintă nici un interes care să vatăme poezia optimistă şi plină de viaţă a lui, şi dl prof. G. Lupi le aminteşte, ca să arate geniul lui Coşbuc chiar când tratează o temă deja tratată de altcineva. Profesorul N. Iorga, animatorul de pe vremuri al naţionalismului, ia conducerea deplină a revistei "Semănătorul" şi a mişcării semănătoriste. Intreaga operă a ilustrului profesor şi animator este cercetată şi prezentată cititorului, aşa cum a fost. Ca om de cultură este un humanist, ca istoric a scris enorm pentru o viaţă de om şi-fără îndoială-o mare parte din opere, revăzute de specialişti, ar constitui surse inepuizabile de ştiinţă. Limba, uneori de cronică, este frumoasă, dar topica frazei a fost întotdeauna inaccesibilă tuturor oamenilor, care-i contestau claritatea. Despre teatrul lui Iorga, cu temă veşnic istorică, iarăş se pot spune multe lucruri bune, dar technica teatrală este foarte ingrată cu cine n'o cunoaşte bine. Despre versuri, cu umorul lui cunoscut, N. Iorga supunea că încă n'a debutat în ele. Pe cât era de subiectiv ca critic, pe atât de mare gazetar.

Dintre scriitorii semănătorişti, dl prof. Lupi consacră atenţie marelui Şt. O. Iosif, liric elegiac, cu rară putere de descripţie a naturii, cu o formă perfectă, fond bazat pe istorie şi folklor, şi traducător excelent. In acelaş fel, pe poetul Ardealului, Octavian Goga, îl analizează minuţios în producţia lui artistică, deşi tendenţioasă, iubirea lui de ţară, mesianismul lui, trăirea numai în ideologia Unirii Neamului Românesc, toate fac din Goga poetul naţional al Ardealului şi marele cântăreţ al lumii săteşti, pe care a trăit-o cu dragoste. Puţină simpatie pentru duiosul Gârleanu, ca şi pentru C. Sandu Aldea, un descriptiv de mare valoare. Sunt trecuţi în revistă scriitorii de mâna a doua, iar din domeniul teatrului alege pe Al. Davila, care într'adevăr a dat literaturii dramatice istorice cea mai bună dramă a noastră, cum şi pe Zaharia Bârsan, poet liric, autorul piesei "Trandafirii roşii", poemă lirică apreciată.

Poporanismul, simbolismul şi estetismul sunt studiate prin reprezentanţii autentici. Astfel, lui C. Stere, cel nedreptăţit literar şi politic, îi consacră autorul pagini judicioase, spre a ne explica cele opt volume intitulate "In preajma revoluţiei", roman social, autobiografic, al luptătorului Stere, sincer şi desinteresat. Ura lui Stere împotriva asupritorilor noştri de astăzi a fost îndreptăţită, dar oamenii zilei nu l-au înţeles, intenţionat. Criticul Ibrăileanu este studiat şi ca literat, psicholog, romantic, iar C. Hogaş cu cele două volume de călătorii prin munţii Neamţului este un îndrăgostit de natura pe care o descrie pasionant. Pentru D. D. Pătrăşcanu, care aduce un umor sănătos, ar fi trebuit mai multă insistenţă, spre a-i fixa categoria comicului superior, Simboliştii de seamă sunt Ovid Densuşianu, D. Anghel şi Şt. Petică, primul ca un mare animator al spiritului neolatin, militand pentru uniunea sufletească a neoromanicilor, al doilea «poetul grădinilor" e remarcat pentru forma impecabilă a compoziţiilor, iar pe decadentul Petică cu versuri precioase, marmoreene, lipsite de viaţă (tipic simbolist). Şi ceilalţi poeţi mai puţin însemnaţi, ca Nemţeanu, Iacobescu, Stoica, Oreste, Alice Călugăru, Elena Farago, sunt analizaţi cu atenţie deosebită de autor. Mihail Dragomirescu, profesor şi critic, reprezentant al estetismului literar, redactorul revistelor "Convorbiri critice" şi "Falanga", ce n'a reuşit într' adevăr să creeze şcoală, dar care a reuşit să imprime generaţiilor de tineri profesori suflul pentru admirarea frumosului în artă, şi felul metodologic de a privi o operă în sine. Studiile "Critica ştiinţifică şi Eminescu", "Teoria poeziei" şi "Ştiinţa literaturii', sunt opere de frunte pentru patrimoniul românesc. Nu putem vorbi de discipoli, ci de artişti cari au înţeles idealul lui poetic: Ion Trivale, P. Cerna, un mare liric optimist care promitea mult, D. Nanu, un clasic adevărat şi emerit traducător, superbul Cincinat Pavelescu, un trubadur întârziat în vremurile noastre, Mihail Săulescu, poet şi dramaturg psicholog, cum şi George Murnu, poet, traducător de seamă şi poet în dialectul macedoromân.

Cu literatura contemporană trebuie să fim oarecum circumspecţi. Este cuprinsă între 1914-1940. Asupra celor două şcoli literare (nu curente după cum credem noi), "Sburătorismul" şi "Gândirismul", trebuiesc scrise pagini întregi, căci sunt cele două mari şi serioase grupări, conduse, prima de E. Lovinescu, o mare personalitate a literaturii româneşti, a doua de Nichifor Crainic, un poet autentic al pământului românesc şi care a ridicat tradiţionalismul în poezia românească la rangul de dogmă. Poetul Ion Minulescu este el însuş un simbol al literaturii româneşti căci a cultivat imaginea şi muzica ei ca nimeni altul, Bacovia poetul plumbului şi al ofticei rămâne neîntrecut prin sugerările lui, misticul Stamatiad influenţat de simbolismul francez, Raşcu, Talaz, Emil Isac, etc., sunt valori intrinsece.

In cercul moderniştilor care gravitau în jurul lui Eugen Lovinescu enumărăm pe Ion Barbu, a cărui poezie nu-i uşor s'o caracterizezi tocmai din cauza nestatorniciei lui de inspiraţie. Al. Philipide, mai mult un cerebral decât un emotiv, M. Celarianu, Claudia Milian, George Dumitrescu, Ion Valerian, Emil Bota, Eugen Jebeleanu, Ca nil Baltazar, Emil Gulian, Ilarie Voronca, Vintilă Ciocâlteu, Ion Vinea, etc.

Tradiţionalismul se mândrea cu Ion Pillat, Aron Cotruş, Lucian Blaga, Vasile Voiculescu, Corneliu Moldovanu, Tudor Arghezi, G. Gregorian, Adrian Maniu, G. Topârceanu, D. Botez, N. Davidescu şi alţii mai tineri ca Radu Gyr, D. Ciurezu, N. I. Herescu, N. Crevedia, Ştefan Stănescu, Ştefan Baciu, Vintilă Horia, Zaharia Stancu, V. Carianopol, Otilia Cazimir, etc. Pentru prozatorii mari ar fi trebuit capitol special. Noi, cititorii, vrem să cunoaştem bine evoluţia literară creatoare a lui Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Rebreanu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Mircea Eliade, Gala Galaction. Agârbiceanu, etc. Vedere generală a operei, caracterizarea ei, evoluţia scriitorului, etc., condiţiuni necesare spre a ne însuşi cu adevărat opera.

Este interesantă evoluţia scriitorilor, mai ales când este cazul cu cei români. Unii au evoluat spre universalism, scriu în limbă străină, sunt obsedaţi de idei şi concepte generale, alţii stau în luptă cu duşmanii, poeţi luptători, au ridicat imaginile obişnuite cu care înfloreau poeziile lor de până mai ieri, la o plastică neîntâlnită în literatura română. Unii poeţi s'au transformat în romancieri fără valoare, unii filozofi eseişti sunt preţuiţi în cercurile străine pe unde locuiesc şi scriu, unii râvnesc spre nemurire înafara literelor române; alţii mor neştiuţi de confraţii lor. Se poate numi: un destin românesc.

Teatrul românesc cu Eftimiu, Blaga, Minulescu, Rebreanu, Victor Ion Popa, Davila, Sorbul, Muşătescu, Ciprian, etc., nu poate fi lipsit de Ion Sângeorgiu.

Critica este bine prinsă în condeiul dlui prof. G. Lupi, dar cam redusă. Vrem să ştim mai mult despre pleiada de critici crescuţi în spiritul lui Dragomirescu şi Lovinescu. Cel mai reprezentativ critic al generaţiei noastre rămâne Pompiliu Constantinescu, dotat cu o rară obiectivitate, cu un stil elegant şi clasic cu o pătrundere psichologică neobişnuită. Pentru Busuioceanu, Zarifopol, Tudor Vianu (Weinberg), Cioculescu, Perpessicius, trebuiau mai multe explicaţii.

Din literatura pribegiei nu trebuiesc scăpaţi din vedere Novac, Ion Ţolescu, Ierunca, şi alţii. Pentru Nae Ionescu trebuia să fie rezervat loc într'un capitol al filozofilor.

Despre scriitorii din România ocupată, înţeleg pe scriitorii veridici, nu mai trebuia să se pomenească la finele volumului căci ei intră deja în patrimoniul literaturii de până la 23 August 1944. Ceilalţi nu pot intra într'o istorie literară, căci nu sunt verificaţi de public, nici de o critică serioasă, ştiinţifică, şi chiar prin versurile sau proza care ar fi ajuns în Occident pe calea propagandei, nu corepsund nici măcar necesităţii de a-i avea. Nu justificăm prezenţa lor în manual, dacă afirmăm că se inspiră din noua stare socială şi politică a României, căci "inspiraţia", chiar şi a poeţilor, care altădată ne legăna adolescenţa, este astăzi înjurătură grosolană.

O scăpare din vedere a dlui prof. G. Lupi, care poate fi rectificată la ediţia nouă a operei: Adrian Hurmuz, prozator ca şi P. Locusteanu. La fel negreşita introducere la locul criticilor-istorici, a lui N. Cartojan, Sextil Puşcariu şi V. Pârvan.

Mi-aş îngădui să sugerez ideia ca să studieze dl prof. Lupi, pentru a [illegible] un capitol cu [illegible] literare făcute în limba română, dela început până în zilele noastre, un alt capitol cu literatura în dialect, nedreptăţită până acuma de toţi istoricii literari (dialectul macedoromân şi graiul bănăţean) cum şi un capitol cu scriitorii români de limbă străină (cu condiţia sau nu de a fi scris şi în româneşte ceva).

Inchei această dare de seamă, succintă dealtfel şi cu lipsuri inerente, cu credinţa fermă că avem o excelentă lucrare în limba italiană, care poate călăuzi pe un străin în mod perfect. Literatura dela 1800 până la 1940, este tratată cu competenţă de ilustrul profesor, amic bun al României, gravurile volumului sunt alese cu gust (unele necunoscute) şi presărate ca nişte frunze de busuioc ale amintirilor noastre. Vederile din ţară, impresionante pentru noi cei care le-am strâns în inimi. Cele notate de noi, desigur, nu rămân sub semnul intangibil al valabilităţii şi sunt oricând discutabile, dar ceiace rămâne real, este valoarea operei scrise cu onestitate şi ştiinţă adevărată. Bibliografia, selectată totuş, este un criteriu de munca trudnică a dlui prof. Gino Lupi.

Ne bucurăm de apariţia în condiţiuni technice splendide a acestei capodopere şi editura Sansoni din Firenze, merită recunoştinţa şi felicitările noastre sincere pentru asemenea realizare artistică.

PROF. I. G. D.

** Firenze, Sansoni, 1955. Cu 123 ilustraţii în text şi 32 table XII, 432 pagini. Coperta coloratia: Sf. Gheorghe ucigând balaurul.*

BULETINUL BIBLIOTECII ROMANE

Buletinul Bibliotecii române, vol. II. Oct. 1954 (272 de pagini mari), se prezintă ca o lucrare serioasă, bine închegată, cu colaborările condeelor celor mai serioase ale exilului nostru. Dl Grigore Nandriş, în articolul "Despre reforma ortografici române", reduce la justele proporţii şi semnificaţie, reforma ortografică a "Academiei R. P. R.-ului".

"S'o spunem din capul locului, scrie de Nandriş, că între cela şapte schimbări anunţate, nu este nici una ştiinţifică, nici progresivă, cum place reformatorilor să repete fără osteneală. Ele reprezintă: sau confirmarea uzului din trecut, sau simple măsuri tipografice, sau interpretări fonetice arbitrare.

Normele "Imbunătăţite tipografice sânt (?): adoptarea unei singure litere pentru sunetul î, înlocuirea apostrofului cu linioara, scrierea cu literă mică a numelor de zile, de luni şi de popoare, şi reducerea la un singur s a celor doi "de origine burghezo-moşierească" în cassa, massa. Aceste schimbări nu sânt ortografice, pentrucă ele un au nici o relatie cu pronunţarea, ci sânt simplificări tipografice. Ele pot măguli amorul propriu al academicienilor, dar ele nu-i scutesc să ştie când unitatea fonetică împărţită prin linioară a eliminat un element sau l-a contopit cu cel următor.

Aceste norme grafice nu sânt în sine nici bune, nici rele, nici progresive nici retrograde, ci pur mecanice şi conventionale. Scrierea omoni-

Urmează pagina 27.

CONGRESUL UNIUNII LATINE

In cursul anului 1956 se va celebra la Roma cel de al 3-lea Congres al Uuiunii Latine creată la 15 Mai 1954 la Madrid.

O nouă ocazie pentru a arăta lumii libere originea latină a Neamului românesc şi pentru a încerca solidarizarea ţărilor latine surori, cu luptă noastră pentru eliberărea României de jugul sovietic.

Nu trebue pierdut nici-un prilej ivit pe plan internaţional şi nu trebue neglijat nici-un mijloc de propagandă pentru a face ca strigătul de dreaptate Neamului românesc să se facă auzit.

Ca o sugestie pentru viitorul congres al ţărilor latine, credem că este util să reamintim compatrioţilor propaganda făcută la Madrid la cel de al 2lea Congres, de către Cercul Român pentru Uniunea Latină, Comunitatea Românilor din Spania, Comitetul de actiune pentru România liberă şi Editura Carpaţii.

La invitaţia oficială făcută de către Guvernul Spaniol, reprodusă in cliseul Nr. 1 pentru evidenţierea gestului de înţelegere latină făcut de nobilul popor spaniol, au fost pregătite şi prezen-

Madrid, 29 Enero de 1954

Al

CIRCULO RUMANO PARA LA UNION LATINA
MADRID

Acordada por el Gobierno español, en cumplimiento de los acuerdos contraídos en el I Congreso de la Unión Latina celebrado en Río de Janeiro del 14 al 19 de octubre de 1951, cuya Acta Final se adjunta a la presente invitación, de acuerdo con la propuesta de la Comisión Nacional Española de la Unión Latina y la Comisión Ejecutiva Permanente para la preparación del II Congreso, que me honro en presidir, y de acuerdo con las consultas celebradas con la totalidad de los países firmantes del Acta de Río de Janeiro, la celebración en Madrid del II Congreso Internacional de la Unión Latina; y

Considerando que es del máximo interés la representación en dicho Congreso de todas las Organizaciones, gubernamentales o nó, que se proponen fines coincidentes con el alto ... a la cooperación internacional que figuran entre los objetivos primordiales de la Unión Latina,

Tengo la honra de invitar, en nombre del Gobierno español y de la Comisión Nacional de la Unión Latina, al CIRCULO RUMANO PARA LA UNION LATINA, a hacerse representar por medio de los observadores que tenga a bien acreditar en debida forma en las sesiones de dicho II Congreso Internacional de la Unión Latina, cuyas sesiones tendrán lugar en Madrid y Seville en el próximo mes de mayo de 1954, en fecha que deberá ser precisada ulteriormente.

Aprovecho gustoso la ocasión para expresar al CIRCULO RUMANO PARA LA UNION LATINA el testimonio de mi más alta y distinguida consideración,

Fdo: Emilio de Navasqüés
Subsecretario de Asuntos Exteriores y
Presidente de la Comisión Ejecutiva
Permanente para la organización del
II Congreso Internacional de la Unión
Latina.

1

ROMANIA

presenté par le Cercle Roumain pour l'Union Latine en Espagne a l'occasion du 2-eme Congres de l'Union Latine celebré a Madrid le 10 Mai 1954.

Persecución comunista de la Religión en Rumania

¡...Y EXISTIMOS!

TRES SIGLOS DE LUCHA DEL PUEBLO RUMANO CONTRA EL IMPERIALISMO MOSCOVITA

RAPSODIA IBERICA

Edición bilingüe.
Versión libre del rumano.

ANUL - Nr. 1 — 10 MAI 1954

Carpaţii

Director: Aron Cotrus — REVISTA CULTURALA — Redactori: Traian Popescu şi N. S. Govora

POR LA LIBERTAD DE RUMANIA
Por Antonio IRAIZOZ

CANTECUL GINTEI LATINE
De Vasile ALECSANDRI

Latina ginta e regina
Intre-ale lumei ginte mari,

Latina ginta are parte
De-ale pamântului comori

RUMANIA EN LA UNION LATINA
Por Lope MATEO

No somos los españoles los más propen-

2

3

tate lucrările din cliseul Nr. 2: "România", broşură în 1 franceză, ilustrată şi cuprinzând un rezumat al Istoriei Românilor, Nrul 1 din revista "Carpaţii", dedicat în intregime acestui congres cuprinzând articole în limbile franceză, spaniolă, italiană şi română, "La Persecución de la religión en Rumania", sub ambele aspecte ortodox şi greco-catolic, "Rapsodia Ibérica" imn de slavă hispanitaţii şi geniului latin al poporului iberic şi "Y existimos", breviar al luptelor duse de Neamul nostru contra cutropirilor ruseşti.

Replică la mistificările Sovietelor, care impun marionetelor dela Bucureşti personagii streine de geniul şi cultura românească, personagii reproduse pe timbrele poştale ale Republicei aproape in copii identice cu originele ruseşti (vezi cliseul Nr. 3) au fost imprimate vignetele "România" evocând personagiile a trei momente mâreţe ale istoriei noastre

1/ naşterea poporului român din lupta titanică a lui Traian cu Decebal.

2/ prima grupare politică sub Mihai Viteazul.

3/ intregirea, sub marele Rege Ferdinand I.

complectate cu evocarea nostalgică a muntilor, padurilor şi Deltei noastre cu fauna si flora tipică lor. Toate pe conturul României Mari, aşa cum generaţia noastră a primit-o dela părinţii noştri şi cum are datoria să lupte pentru a o reface.

Prezentarea acestor vignete a fost insoţită de un apel al Comunitaţii românilor din Spania—cliseele nr. 5, 6, 7, cu următorul text:

"Roumânia, ţara latină dela gurile Dunării, care suferă astăzi cea mai îngrozitoare opresiune comunistă, salută prin intermediul fiilor ei desţăraţi, pe celelalte natiuni latine adunate la Madrid in cel de al 2-lea Congres al Uniunii Latine şi aşteaptă un frăţesc sprijin în lupta ei pentru aşi recâştiga liberatea şi dreptul de a trăi ca Ţară liberă in concernul celorlalte naţiunii libere ale lumii."

Inutil să adăugăm ceva despre succesul propagandistic al acestor manifestări.

MADRID

10 DE MAYO 1954

SEGUNDO CONGRESO DE LA UNION LATINA

5

Rumania

nación latina en las orillas del Danubio, que hoy día sufre la más tremenda opresión comunista, saluda por medio de sus hijos desterrados, a las demás naciones latinas congregadas en Madrid en el segundo Congreso de la Unión Latina y espera un fraternal apoyo en su lucha para lograr la libertad y el derecho a vivir como país libre, en el concierto de los demás países libres del mundo.

La Comunidad de los Rumanos en España

6

7

In acest sens am crezut că este bine să reamintim aceste realizări, pentru, a fi un imbold pentru compatrioţii noştri din Italia, care nădăjduim că nu vor lăsa să treacă momentul international creat de cel de al 3-lea Congres al Uniunii Latine, fără să contribue pe aceaş linie pentru cauza comună-eliberarea Patriei robite.

Eficienţa permanentei agitaţii a exilaţilor români este pe deplin confirmată de acţiunea de proporţii, declanşată în scopul repatrierii prin "Glasul Patriei" şi slugile dela Berlin. Cântecul de sirenă va provoca pierderi numerice în rândurile exilaţilor români. Acei care le cunoaştem intenţiile şi procedeele, şa nu ne lăsăm amăgiţi şi desprinzându-ne din ghiarele dezbinării care ne macină forţele, uniţi ca pe vremuri in faţa marilor primejdii să continuam bătălia până la victoria finală-România Mare şi liberă.

Sub titlul "L' affaire de Berne" şi sub semnătura D-lor Sylvère Galard şi Pierre Widal, a apărut în editura André Martel din Givors (Rhône) sub formă romanţară, povestea compatrioţilor noştri care în zilele de 14 şi 15 Februarie 1955, într'un gest de patetic eroism au reuşit să elibereze pentru 48 de ore Legaţia României din Berna.

Nu ne vom opri asupra calităţilor sau defectelor literare ale cărţii D-lor Galard şi Widal, cari dacă pentru lumea din afara mediului românesc au reuşit un roman gen poliţist pasionant şi acaparator, pentru noi Românii au reuşit ceva infinit mai mult şi pentru care, indiferent de genul literar în care au încadrat gestul eroic al compatrioţilor noştri, trebue să le fim recunoscători.

Este pentru prima dată dela catastrofala prăbuşire a neamului românesc sub sclavia moscovită, când măcar sub formă romanţată se exaltă eroismul şi abnegaţia rezistenţei româneşti, recunoscându-se existenţa ei atât pe teritoriul României cât şi în lumea liberă.

Aceasta au făcut-o doi streini în timp ce talentele româneşti, care nu lipsesc în exilul nostru, au rămas inerte la dramaticele acţiuni ale Românilor cari nu admit capitularea şi nici coexistenţa şi a caror prezenţă este confirmată de paraşutările, sabotajele, şi zecile de condamnări la moarte de care presa R. P. R-istă este plină.

Inlănţuind peripeţiile acestora în interiorul României cu îndrăsneţele acţiuni ale celor din exil, autorii ne fac să trăim intens neastâmparul acestor suflete de elită care nu vor să accepte robia în care interesele altora au aruncat România.

Gestul eroic dela Berna este strigătul desnădăjduit al acestor patrioţi adresat lumii libere.

Huzurind în braţele unei libertăţi care poate fi efemeră, această lume rămâne indiferentă la drama atâtor popoare care gem sub cnutul comunist şi pregăteşte inconştientă propia ei prăbuşire.

T. P.

* *Dl Matei Hojbotă, ne trimite spre publicare:*

"Toţi Românii şi străinii din Statele Unite ale Americii şi Canada, cari au luat parte la frumoasele manifestări naţional-culturale, oganizate de tineretul din "Uniunea Jună" a "Uniunii şi Ligii"—Asociaţia tuturor societăţilor româneşti din Nord America, de sub preşidenţia dlui avocat Sofron Fekete—în zilele de 22 şi 23 Octombrie 1955 în oraşul Cleveland-Ohio au trăit momente de înălţare sufleteasoă în duhul tradiţiilor şi obiceiurilor noastre strămoşeşti. Cu această ocazie, Părintele Vasile Haţegan, a desvoltat o interesantă conferinţă cu caracter educativ-religios-patriotic.

Două echipe de tineri chipeşi, îmbrăcaţi în frumoase costume naţionale, intr'o ţinută impecabilă şi sub priceputa conducere a tănărului I. Moga, preşedintele "Uniunii June", au executat admirabil, mai multe jocuri naţionale.

Câţiva tineri şi copii au recitat cu mult entusiasm, poezii partiotice iar o echipă de băieţi şi fete, acompaniaţi de instrumente muzicale, au cântat fermecătoare arii populare. Rularea a două filme documentare-istoric-culturale, făcute în Ţară în timpurile bune, prin evocarea pitoreştilor imagini din România Mare, precum şi a vieţii poporului român, a produs o profundă impresie. Nici un discurs şi nici un alt mijloc de propagandă nu ar fi putut aduce mai intens în inimi Ţara de departe cum au făcut-o aceste filme. Un fapt demn de semnalat este că tinerii din cele două echipe care au executat jocurile naţionale cu atâta elan şi preciziune, încât credeai că sunt desprinşi din chiar rândurile vajnicului grup de flăcăi Bucovineni cari se vedeau jucând în filmul proiectat, sunt născuţi şi crescuţi în America.

Astfel, tineretul Românilor Americani din "Uniunea Jună", sub deviza "Altarul de jerfa al Patriei să fim şi sufletul Neamului nostru", a prilejuit una dintre cele mai reuşite şi plăcute manifestări româneşti ce poate fi socotită—spre cinstea Românilor Americani—o reală contribuţie de pios omagiu, adus culturii naţionale şi Patriei subjugate."

* *Din partea dlui M. Hojbotă. primim spre publicare:*

"In oraşul Chicago, a avut loc între 2-5 Septembrie, a. c., Congresul Naţional al Tineretului ortodox Român din America (AROY). Au participat delegaţi din toate parohiile, cu tineret organizat, prilejuind una dintre cele mai însemnate manifestaţii de solidaritate naţională şi acţiune ortodoxă română-americană. Pe lângă delegaţii oficiali, au luat parte sute de oaspeţi, din toate parohiile din apropierea oraşului Chicago.

P. S. S. Episcopul Valerian Trifa, a fost tot timpul Congresului prezent, luând parte activă la toate întrunirile şi desbaterile, felicitând şi încurajând pe conducători şi organizatori, pentru strălucita contribuţie a tinerimii noastre la progresul ortodoxiei şi la sonsolidarea Episcopiei, precum şi a culturii noastre naţionale.

Cu ocazia Congresului-Duminică 4 Sept. P. S. S. Episcopul Valerian Trifa a pontificat Sf. Liturghie în biserica Sf. Maria din Chicago, asistat fiind de un sobor de preoţi, format din Preot Prot. Victor Bărbulescu, Preot Ad. Prot. Ion Popovici, Preot Eugen Lazăr, Preot Vasile Haţegan şi Diaconul Episcopiei, Teodor Sideraş.

Cu ocazia Convenţiei Tineretului din Chicago, a fost numit în postul de director al Oficiului Tineretului din Episcopie, Sf. Sa Preot Vasile Haţegan, parohul bisericii Sf. Maria din Cleveland, care în ultimii doi ani a funcţionat ca duhovnic al Organizaţiei Tineretului Român din America".

* *Tot spre publicare, şi tot dela dl M. Hojbotă, primim:*

"Subsemnatul, Matei Hojbotă, afirm —public—, că nu am dat nici o contribuţie materială", şi că nu am nici o legătură cu redactarea şi răspândirea fiţuicii "Gura Lumii".

Mulţumindu-vă pentru ospitalitatea preţiosului Dv. ziar "Carpaţii", primiţi anticipatele mele mulţumiri."

ss MATEI HOJBOTĂ.

* *La Salamanca a apărut recent o interesantă Antologie a poeziei populare române, datorită dlui Luis L. Cortes. Asupra acestei valoaroase lucrări vom reveni în numărul viitor.*

* *La Congresul Bizantiniştilor, ţinut la Istanbul, între 15 şi 21 Sept. 1955, dl Enver Esenkova, un nedesminţit prieten al ţării noastre, a prezentat şi susţinut subiectul "Mots d'origine byzantine dans le roumain".*

* *Rugăm pe toţi Românii cari nu voiesc să se aboneze la revista noastră, să restituie numerele primite sau să ne anunţe în scris că nu voiesc s'o mai primească.*

— Greutăţi technice şi materiale, precum şi abundenţa de lucru provocată la tipografii de Sărbătorile Crăciunului, au întârziat apariţia Revistei. Rugam abonaţii şi cititorii să ne acorde intelegerea de totdeauna. Vom face eforturi ca numarul viitor să apară la data fixată.

— Aducem la cunştinţa celor interesaţi că termenul pentru trimiterea manuscriselor la "Concursul de Nuvela" a fost prelungit până la 31 Decembrie 1956.

* Editura "Carpaţii" este o editură *în exil*. In Ţară, o casă de editură nu avea legături directe cu cititorii. Editura trimitea cărţile la librării şi de acolo amatorii şi le procurau. In exil, editura face pachetele, le duce la poştă şi tot editura ţine corespondenţa cu cititorii împrăştiaţi pe cele 5 continente.

Când a apărut prima carte (vol. I din Istoria Românilor), editura şi-a procurat o parte din adresele compatrioţilor exilaţi, precum şi pe acele ale compatrioţilor plecaţi mai demult din Ţară. Acestor compatrioţi li s'au trimis scrisori, explicându-li-se despre ce este vorba, anunţându-i că li se va trimite cartea şi rugându-i s'o refuze la sosire, în cazul că nu voiesc s'o primească. Foarte puţini au fost compatrioţii cari au refuzat cartea, dar foarte mulţi au fost aceia cari au primit-o şi după aceia nu au mai dat nici un semn de viaţă, cu toate că li s'a scris în repetate rânduri, rugându-i să plătească sau să restituie cartea.

Alţii au plătit un volum sau două şi după aceia au făcut ca şi ceilalţi: au tăcut.

Editura şi revista [illegible] materiale, inerente unei asemenea întreprinderi în exil, cu toate afirmaţiile acabradabrante ale confratelui "Patria". La sacrificille noastre ale tuturora, reaua voinţă sau indolenţa unora dintre compatrioţii noştri, iau aspectul unei acţiuni de sabotaj, contrarii activităţii culturale româneşti pe care o întreprindem. Nu obligăm pe nimeni să ne sprijine, dar nici nu putem tolera ca munca noastră să fie însuşită de oameni cari, contrariu idealismului nostru, caută să profite de rezultatele ei.

Faţă de aceasta situaţie, editura a hotărît să publice în numerele viitoare ale revistei "Carpaţii", numele tuturor acestor compatrioţi. Editura ar dori să nu fie pusă în situaţia de a recurge la asemenea măsuri şi deaceia roagă, pentru ultima dată, pe cei vizaţi, să achite sau să restituie cărţile primite, până la 1 Martie a. c.

BULETINUL BIBLIOTECII ROMANE

melor cu un singur ś se introdusese demult în practica grafică românească, şi nici scrierea cu un singur î nu este o inovaţie a reformatorilor reperişti. Filologi ca Ovid Densusianu şi Al. Philippide scriau numai î din i, de asemenea Biblia, tipărită în 1926, întrebuinţează un singur î. "Dl Emil Turdeanu ne dă date interesante despre unele cărţi româneşti vechi şi anume, "Tetraevanghelul dăruit de Petru Rareş" (1543), "Tetraevanghelul Diaconului Mihail"" (1546-1550) şi două Tetraevanghele ale Doamnei Elena Rares, unul din 1550 şi unul din 1551.

Un articol foarte interesant semnează un mare prieten al României, dl profesor Florio Banfi din Roma şi anume "I paesi romeni nei monumenti cartografici italiani del rinascimiento" Articolul este însoţit de reproducerea în excelente condiţii grafice a zece hărţi, dintre care cea mai veche este din unul 1443 şi cea mai nouă din 1548.

Neobositul cercetător dl profesor Claudiu Isopescu publică două interesante articole, unul în limba italiană "Il diplomatico studioso americano E. Schuyler e i Romani" şi unul în limba franceză "Le poète américain E. King et ses inspirations roumaines".

Mai semnează încă un articol dl Grigore Nandriş "Falsificarea istoriei", dl Eugen Lozovan "Le partage politique de l'Europe et la scission linguistique. Les tendences actuelles de la langue roumaine". Părintele Frédéric Taillez scrie despre martirajul Episcopului Vasile Aftenie şi, însfârşit. Dna Lucia A. Popovici un documentat articol despre Franz Liszt şi Neamul Românesc. Socotim că Dna Popovici ar trebui să adâncească acest subiect şi rezultatul cercetărilor să-l publice într'o limbă de circulaţie universală.

Până aici am trecut în revistă aricolele care ne-au făcut plăcere să le găsim publicate în Buletinul bibliotecii române. Acum câteva cuvinte despre un articol care ne-a surprins. Ne-a surprins să-l găsim publicat de dl profesor Virgil Mihăilescu. Este vorba de articolui intitulat "libera cu derivatele sale". Pornind o discuţie lungită şi trasă ca un gumilastic în toate sensurile, dl Ioan Guţia îşi strecoară cu dibăcie părerile sale politice asupra unor evenimente care aparţin deja istoriei şi asupra cărora este inutil să se piardă timp ca să mai fie aduse în discuţie. Dl Gutia găseşte că în România a existat o "rezistenţă" contra Germanilor. Este vorba de "o anumită formă de rezistenţă" care a fost "poreclită malagambism", scrie dl Guţia. Şi, şi mai grav, dl Guţia găseşte că e cazul să facă o asemănare între malagambişti şi Românii din Ardeal care, înainte de primul războiu mondial, umblau îmbrăcaţi româneşte şi nu nemţeste.

Că există un domn Guţia care să scrie despre "rezistenţa lui Malagamba şi a malagambiştilor, nu ne surprinde. "Malagambişti" au existat şi vor exista totdeauna, ne surprinde însă că dl profesor Mihăilescu a permis ca aceste "idei" să se strecoare într'un buletin de seriozitatea celui editat de dsa. Locul lui era desigur în publicaţiile malagambiste ale exilului, gen, "Anotimpuri", "Caete de dor", etc.

Suntem informaţi că Buletinul Bibliotecii române este foarte apreciat de către Bibliotecile străine şi în faţa unui material extrem de interesant, nu ne rămâne decât să ne exprimăm regretul că el nu poate apare mai des şi, mai ales, că nu poate fi tipărit.

EDITURA "CARPATII" ANUNTA

Au apărut:

ISTORIA ROMANILOR DIN DACIA TRAIANA de A. D. XENOPOL, vol. I, epuizat, vol. II. 2 dol. U. S. A.

ISTORIA ROMANILOR DIN DACIA TRAIANA de A. D. XENOPOL, vol. III, şi IV, fiecare volum 2,50 dol. U. S. A.

ISTORIA LITERATURII ROMANE de D. MURARASU, vol. I, şi II fiecare volum 3 dol. U. S. A.

POVESTI de ION CREANGA, luxos editat şi bogat ilustrat, 4 dol. U. S. A.

DACIA de VASILE PARVAN, 2 dol. U. S. A.

POEME FARA ŢARA de V. POSTEUCA, N. NOVAC şi N. S. GOVORA, 2 dol. U. S. A.

RATSODIA IBERICA de ARON COTRUŞ, 1 dol. U. S. A.

DIN CRUCEA PADURII de ION TOLESCU, 1,50 dol. U. S. A.

LA ROUMANIE, broşura ilustrată, 0,25 dol. U. S. A.

RAPSODIA VALACA de ARON COTRUŞ, 0,25 dol. U. S. A.

PARENTALIA, homenaje al Emperador Trajano, de VASILE PARVAN, 0,50 dol. U. S. A.

PERSECUCION RELIGIOSA EN RUMANIA de ALEX. MIRCEA, 0,25 dol. U. S. A.

Sub tipar:

ISTORIA PRESEI ROMANEŞTI de PAMFIL ŞEICARU

Majoritatea acestor lucrări se găsesc şi în ediţii pentru bibliofili, numerotate şi legate în piele 10 dol. U. S. A.

CARPATII
Revistă Culturală
Director: ARON COTRUS
Redactor: TRAIAN POPESCU

Redacţia şi Administraţia:
Abonamente:
Anual: 5 dol. U. S. A.
6 luni: 3 dol. U. S. A.

ES MANUSCRITO.—BENZAL. MADRID